

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

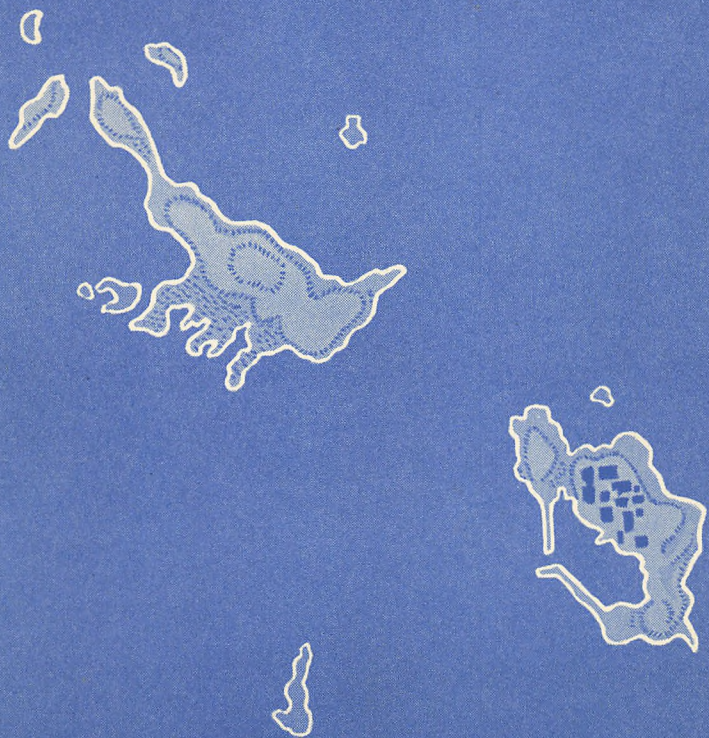
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

P. CHR. PEDERSEN

BLADE AF HIRTSHOLMENES HISTORIE

GYLDENDAL

UDGIVET MED STØTTE AF
MARINEMINISTERIET

PETER CHR. PEDERSEN

BLADE AF
HIRTSHOLMENES
HISTORIE

GENNEM TRE HUNDREDE AAR

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

1942

MANUSKRIFTET BEARBEJDET AF
CAND. MAG. JAN NEIIENDAM

—
COPYRIGHT 1942 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN

—
OPLAG: 1000 EKSEMPLARER

—
KLICHERNE UDFØRT AF
NORDISK REPRODUKTIONSANSTALT

—
PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

INDHOLD

Historie og Tradition	7
Hirtsholmenes Ejere. Fæsteforhold	13
Hirtsholmenes Kirke i Dag	19
Kirkens Historie	24
Sognepræster paa Hirtsholmen	34
Sognekaldets Indtægter	42
Førsler, Bjergelodder, Græsningsret, Fisketiende og St. Hans Rente	48
Skoleforhold og Degne	57
Lodser, Fyrmestre og Post	63
Hirtsholmenes Kro	66
Sodabrænderiet paa Hirtsholmen	70
Svenske- og Engelskkrigene og 1864	71
Strandinger ved Hirtsholmene	76
Koleraen 1853	81
Store Planer og strenge Vintre	84
Dør om Dør med Strandby	93
Fremmedbesøg paa Hirtsholmene	97
Brødrene Larsen og deres Slægt	101
Litteratur om Hirtsholmene	104

HISTORIE OG TRADITION

Hirtsholmene er Danmarks nordligste Øgruppe i Kattegat, godt og vel seks km NØ for Frederikshavn. Den er en Forpost, som med sit Blinkfyrr advarer Sejlerne mod de mange Grunde og Rev, der findes udfør Kysten. Kun en af Øerne er beboet, selve Hirtsholmen, hvis fine Silhuet alle Folk i Byen kender, naar den med Fyret som sit himmelstræbende Midtpunkt træder frem mod det lysblaa Hav, og den synkende Sols Straaler forgylder de smaa Ruder derovre. Men ligesom det er relativt faa Frederikshavnere, der har vovet en Lystsejlad til Øen, er Hirtsholmene saa godt som ukendt for mondæne Sommergæster, som vrimler paa de nordjyske Badesteder. Det er Navnet Skyld i, det forveksles stadig med Hirtshals, den store Fiskerihavn ved Skagerrak. Men Sømændene kender Holmene; Fyret er det første, der byder dem velkommen til Kattegat, naar de har drejet Skagen.

Vi vil tage vort Stade paa de stenede, græsbevoksede Holme for i korte Træk at følge deres Historie. De ligger paa den østlige Ende af det store Flak, som mellem Jerup og Bangsbo skyder sig ca. 1 Mil ud i Havet, og som oprindelig kun var et Stenrev, hvor der Tid efter anden foregik en Aflejring af Blaaler og Sand. Holmene er lidt efter lidt skudt frem af Havet. En Opmaaling, foretaget omkr. 1695 af Søkortdirektør Jens Sørensen (Søffrensen), viser, at Øerne dengang ikke blot var mindre, men havde en helt anden Form. Græsholmene bestod dengang af tre Dele: Selve Græsholmen, Pikerholmen og Kousholmen, og Kølpen var to Øer ¹⁾.

For godt syv Hundrede Aar siden nævnes Hirtsholmene første Gang i Historien. Kong Valdemars Jordebog fra 1231, den enestaaende Kilde til vor Viden om Danmark i Middelalderen, opregner alle Øer i Lan-

¹⁾ Søkortarkivet.

det, som hørte under Kronen, ejedes af Staten, vilde vi sige nu. Her finder vi ogsaa *Hælsholmæ* — Navnet staar der helt alene, uden nærmere Oplysninger om Befolkning eller Dyreliv. Heraf kan vi ikke slutte, at Øerne dengang var ubeboede, men befæstede som Anholt eller Læsø har de ikke været. Flintstykker, Østersskaller og Fundet af Stenaldergrave er de tidligste Vidnesbyrd om Menneskers Færd, men i størst Mængde er der kommet Mønter og Rav for Dagen. De irrede Sølvpenge i Brinken og Ravstykkerne mellem Sten fortæller om ældgammel Handel. Engelske og nederlandske Købmænd drejede Skagen for at faa Del i den store skaanske Sildefangst nede ved Østersøen, og disse „Ummelandsfarere“, som de hed, fordi de sejlede omkring Jylland, har gerne bragt Rav med sig hjem. Rav var en af de Danskes vigtigste Varer, og det betaltes med klingende Mønt. Ogsaa Sagnet har spundet sin Traad ud over de smaa, fattige Øer, det fortæller om Ulla, en mægtig Sørøver, hvis Borg skal have ligget ude ved Øens Sydside — omkring det lange Stenrev, som hedder Staalhagen. Endnu kaldes Stedet „Oleborg“ i daglig Tale. Men ingen Rester af nogen Borg er fundet derude, de vilde Roser vokser yppigt over Stedet — og et Minde kun om fredelig Sysse! er de mange „Kaase“, smaa Stensætninger ved Kysten, hvor Baadene blev trukket paa Land.

Hirtsholmene blev tidligt knyttet til Fiskerlejet Fladstrand, hvor de store Sæsonfiskerier foregik. At Smuglerier hørte til Dagens Orden, ved vi fra et kgl. Brev af 1593 til Tolderen i Sæby. Det indskræpes ham at have et vaagent Øje med, at der ikke ind- og udskibedes forbudte Varer ved Havnen Fladstrand og Øen Hirtsholm, samt om at tage sædvanlig Told af de Varer, der ind- og udførtes ¹⁾).

Der har altsaa været en livlig Handel mellem „Flade Strand“ og Holmene. Allerede da havde Øerne første Gang skiftet Ejer. Det 16. Aarhundrede var de adelige Mageskifters Tid, og ved en saadan Overenskomst mellem Kong *Frederik den Anden* og Hr. *Mouritz Podebusk* til Kiørup paa Fyn, givet paa Skanderborg 25. Okt. 1583, bestemtes bl. a.:

„Wii Frederich etc. giøre alle witterligt att effther som os elskelige Mouritz Podebusk thil Kiørup, wor Mandt och Thienner, haffr nu vnderdanigst thill Maglaug vdtlagdt thill os, wor Eptherkommer, Konninger och Arffuinge these efftherschreffne Gaarde och Godtz . . .

¹⁾ Vends. Aarb. 1934, 217—18.

.... Tha haffue wii ther emod thill fyldeste Wederlaug naadigst igien wdlagdt thill forskreffne Moritz Podebusch och hans Arffuinge thette epherschreffne wortt och Kronens Godtz ...

.... Sameledis en Holm, kaldis Hertzholm, som nogen Fiskere paa boe och en Holm, kaldis Gressholm, som er vdskarit aff Stranden vdi thuende Parther, end en Holm, kaldis Deye ...¹⁾

Dermed begynde Holmenes Tilværelse som privat Ejendom, der kom til at vare i tre Hundrede Aar.

Hirtsholmene Kirkes nyere Kaldsbog, *liber daticus*, der nu beror hos den konstituerede Sognepræst (f. T. Pastor Hanghøj, Frederikshavn), og som er afskrevet af Præsten R. J. Baggesen (1849—55), begynder saaledes:

„Naar Øen Hirtsholmen er bleven beboet, er uvist; Rygtet siger, at det var skaanske og skotske Fiskere, som kom hertil om Sommeren for at fiske, der ogsaa omsider forblev her Vinteren over, og saaledes fæstede fast Bopæl paa Øen.

Man fortæller ogsaa, at det egentlig var Græsholmen, der først var bebygget, men at man flyttede derfra herover, da alle Mandspersoner engang omkom ved deres Fiskeri.“

Efter Sagnet skal der have boet tyve Fiskerfamilier paa Græsholmen. Det hændte da engang, at en af Fiskerne laa syg, mens de andre tog paa Havet. De blev overfaldet af orkanagtig Storm og forliste alle. Men da den syge atter kom oven Senge, pakkede Befolkningen, der paa ham nær nu kun bestod af Kvinder og Børn, deres faa Ejendele sammen og sejlede til Strandby og nærmeste Omegn. Om Sagnet taler sandt, ved man ikke, men virkelig findes der paa Græsholmen endnu Rester af Boplads og Kaase. Da de danske Tropper i 1864 kamperede paa Græsholmen og gravede efter Vand, stødte de to Steder paa gamle Brønde. Det kan næppe være rigtigt, at fremmede Sæsonfiskere har været de første faste Beboere. I hvert Fald — den første Fortegnelse over Indbyggerne, man kender, *Markbogen fra 1683*²⁾, indeholder en „Specification paa Mænderns Nafne paa Hirtids Holm“; der er 21 Landgildeydere og 16 Indhavere af øde Steder (der ikke betalte Landgilde) foruden Præsten og Degnen. Her er alle Navne af dansk Oprindelse som Samsing, Vipper, Aalbeck, Ref-

1) Kronens Skøder, I, 270. RA.

2) Rigsarkivet.

dal (Rævdal), Gierum (Gærum) og Thyboe, foruden de gode sen-Navne. Blandt dem ogsaa den da ca. 80-aarige Jens Olsen, Holmboe-Slægtens Stamfader.

Markbogen bringer den første Beskrivelse af Hirtsholmene:

„Befindes at være en omflot Holmb foruden Ager-Jord og Engebond legendes paa en Steenref udi Stranden en Ug Søes (d. e. 1 Mil) fra Fladstrand, derhos en anden liden Holmb, hvorpaa kan græsses 6 Kiør, som sker med stor Besuæring, saa at Queget skall føres derved med Baade eller at svømmes, hafver ei heller wiedere Queg paa det heele Land (d. e. Øen). Indbyggernes Næring er af Fiskeriet i Hafuit, som er af Torsk, Koller og Flynder, som er heel lidet og ikke nær saa meget som udi forrige Tider, samme Fiskerie, som er heel uvis og vanskelig, saa at det eet Aar kan betale Omkostningen og et andet Aar ej, og som det hender sig eet Aar kan udrede 20 Baade af Landet. Andre Aaringer meer og mindre af hver Baad anset for 8 Mk. om Aaret. Efter Kgl. Majts. allernaadigste Resolution af 8de May contributoreres intet.“

Antegnelsen slutter saaledes:

„Udi dette Sogn oppeberges ingen Korntiende, efftersom Stedet er en Øe och omfløtt Land och haffue alldelis ingen Sæd och er langt udi Stranden beliggendes, kand ey eller ansees eller achtet end for en Fiskerlejde.“

Hirtsholmene er Danmarks mindste Sogn, 40 ha, deraf Hovedøen kun 13. Til Sammenligning nævnes, at Landets største Sognekommune, Nørre Snede-Eistrup, Aarhus Stift, er 22,000 ha. Det har i Tidens Løb haft et meget vekslende Indbyggertal:

1683 (150—200), 1787 (122), 1801 (113), 1834 (161), 1845 (201; 39 Familier, 103 Mænd, 98 Kvinder), 1850 (175), 1859 (176), 1876 (225), 1880 (157; 80 Mænd, 77 Kvinder), 1901 (91, boende i 13 Huse), 1903 (80; 15 Familiefædre, hvortil kom 5 Personer med selvstændigt Erhverv), 1906 (129; 85 Mænd og 44 Kvinder. Denne Tilvækst skyldtes den da stedfundne Optagning af Sten paa Øen til Ska-genshavnen), 1908 (44 voksne Personer), 1921 (30), 1936 (32 fordelt paa 7 Familier), 1942 (24 fordelt paa 7 Familier).

Endnu for tyve Aar siden holdtes der Køer og Faar derovre. Da Folketallet var størst, har der nok været ca. 45 Beboelseshuse, endnu

ses Tomterne af fire-fem Huse. Et gammelt Matrikelskort fra før 1830 (i Familien Bovins Eje) viser, at Øen da havde 31 matrikulerede Huse. Nu er der tretten Huse foruden Kirke og Fyr.

Ca. 1640—41 blev Hirtsholmen et selvstændigt Kirkesogn. Før den Tid hørte Øerne under Elling Sogn, og Bebyggelsen paa Hirtsholmen blev betragtet som en By i Sognet.

I „Indberetninger fra Præsterne i Aalborg Stift 1638“ hedder det: „Elling sogn och Elling Kiercke liger i Hornz herrit imod øster haffue side . . . I samme sogn ligger 3 Byer. 1. Jerup. 2. Strandby. 3. Hertzholdum . . .“

Danske Atlas (1763) siger følgende om Hirtsholmene:

„Hirsholm, som og ligger i Kategat, en Ugesøes eller en liden Miil ude i Havet ost nordost for Fladstrand, og hører under Hornsherred, er en liden beboet Øe, hvilken nu ejes af *Hans Eifler*, som bor der paa Landet. Denne Holm har i gamle Dage hørt til Elling Sogn, men fordi de fattige Indbyggere havde en altfor lang og farlig Kirkevei over Vandet, bevilgede *Kong Christian IV* Anno 1634 den 28. October, efter Bøndernes Ansøgning, deres da værende Husbonde Herr *Otte Skeel* til Bangsboe og Hammelse, Befalingsmand paa Aalborg-hus, at lade bygge en Kirke paa Hersholm Øe, og dertil en bosiddende Præst at beskikke, eftersom Præsten udi Elling ikke saa snart haver kunnet komme over Vandet, som det sig burde. Ved 1641 skal Kirken være bleven færdig, og fra den Tid af har Landet været et særskilt Kirke-Sogn og haft sin egen Præst og Degn.

Bemeldte Hr. Otte Skeels Enke-Fru *Birgitte Lindenov* gav ved Fundatz af 9. Febr. 1643 en Capital af 300 Rigsdaler, hvoraf Presten paa Hirtsholmen skulde have den aarlige Rente.

Ellers skal Prestens Indkomst mest bestaae af Fisk. Der findes i alt paa Landet 78. Personer, som svare Extra-Skat. Sædeland og Avling have de saa got som intet af, undtagen nogle Kaal-Haver, saa at Beboerne maa kiøbe fra Fladstrand, Sæbye og det faste Land, Korn og andre fornødne Føde-Varer. Deres meste og beste Næring er Fiske-rie, men især Flønder-Fiskeriet. Paa Hirsholmen er et privilegeret Krohold. Denne Øe bestaar af sammendrevne Steene, Tang og Sand, samt noget blaaligt Leer. Af Mineralier findes her intet, men vel nogle faa Conchylier. Ved denne ligger en anden ubeboet liden Øe, kaldet

Græsholm, hvor Hirsholms Køer og Qvæg græsses om Sommeren, og omendskiønt der et stort Dyb imellem disse tvende Øer, saa dog, siden der er Ebbe, kan Vandet ved Udfaldet blive saa lavt, at man kan vade fra Øe til Øe. Og naar Køerne paa Iverne sprenges af Melken, svømme de selv fra Græsholm til Hirsholm for at lade sig malke, og siden tilbage igien til deres Græsning. Imellem Hirsholm og Fladstrand ligge i Havet to Steen-Dysser, kaldende *Kølpen og Deget*, hvoraf den inderste bedækker Havnen ved *Fladstrand*, og ellers er en liden Fortresse, som har ligget under Commendanten i Fladstrand.“

Fra omtrent samme Tid findes der en kort, men interessant Beskrivelse af Hirtsholmene, der iøvrigt stemmer overens med den ovenanførte, men tillige giver detaillerede Oplysninger om de daværende Havneforhold (Læsteder for større og mindre Skibe):

„Under Horns-Herred ligger ude i Havet den bekiendte liden Ø, *Hirtsholmen* kaldet, 1 Miil østen for Fladstrand, og 4 Miile fra Skagen, den er en halv Fierding Vey lang, og 100 Favne bred, Stødet har sin egen Præst og Degn samt et smukt Capel. Grunden der omkring er Steen og Leer; fra den Søndre Side af Landet skyder et lidet Steen-Rif; paa Nordre Side er en Havn, kaldet Cattesund ¹⁾, for smaae Fartøyer, inden for et Rif. Vesten for Holmen er et Rif, kaldet *Kølpen*, og Norden for *Kølpen* er en god Havn for store Skibe; paa den Østre Side findes ingen Rif.

Nær ved Hirtsholmen ligge adskillige andre smaae Holme, hvoriblandt *Græsholmen* er den største; paa denne Holm fødes deres Horn-Qvæg, der, uden nogen Tilsyn, om Morgenen svømmer over til den, og siden igien indfinder sig ved Malke-Tiden.

Paa Landet er ingen Sædeland, men Beboerne ernære sig fornemmeligen af Fiskeriet, og maae derfor købe deres Korn og Victualier fra Fladstrand og Sæbye.

Ellers er paa Landet et privilegeret Kroehold, og heele Landet tilhører Sr. *Eifler*, som og boer der.“ ²⁾

Hvilke Øer, Skær og Grunde, der fra gammel Tid har hørt til Hirtsholmene, fremgaar af Udtalelser af Retsvidner, som angaaende dette Spørgsmaal blev afhørt ved Sæbygaards Birks Ting den 24. Maj 1704:

1) Vistnok nu „Kirkehavnen“.

2) I Ugeskriftet „Nyttige og fornøvelige Jydske Efterretninger“ 1767, Nr. 50.

„Udi En Snæs Aar, Hauser Hirtzholmen, Græsholmen, Tyfusholmen, Kølpen og Deje, Hjelden, Simons Ref, Busse Ref og det brune Ref med alle des derfra skydende Steen Refue og Grunde lagt Tilhobe og Verrit Under et Herschab Nemblig Bangsboes eyere og Siden Kongen, og er alle forn Øer, Skjær og Grunde fraschilt, og østen for Fladstrands Haufn, saa der imellem Fladstrands Grund, Er en Rende og fuldkommen Seiglatz, Huori der seigles.“

HIRTSHOLMENES EJERE. FÆSTEFORHOLD

Efter Mageskiftet med Frederik den Anden, hvorved Mouritz Podebusk overtog Øerne, gik de i Arv til forskellige adelige. Frederik Rantzau, som 1622 blev Ejer af en Part af Asdal, giftede sig 1621 med en Sønnedatter af Mouritz Podebusk, og muligt er Hirtsholmene med hende kommet i Rantzaus Eje. Efter hendes Død blev Fr. Rantzau 1632 gift med Ide Skeel, hvorved Resten af Asdal kom i hans Besiddelse. Ide Skeel var Datter af *Otto Skeel* til Bangsbo og Hammelmose m. v., og det er da sandsynligt, at Fr. Rantzau har afhændet Hirtsholmene til Otto Skeel. Det var denne Otto Skeel, som Christian den Fjerde 1643 gav Tilladelse til at bygge Kirke paa Øen. Otto Skeel døde allerede samme Aar, og hans Enke, Fru *Birgitte Lindenov*, fulgte ham i Graven d. 29. November 1648. Sønnen, *Christen Skeel*, arvede derefter Hirtsholmene, og efter hans Død 1670 gik Holmene formodentlig over i hans Søskenes Eje.

En af disse, *Karen Skeel*, død før Broderen, var gift med *Steen Bille*, hvis Søn *Otto Bille* til Bangsbo, var Ejer af Hirtsholmene, efter hvem de kom i Broderen *Holger Billes* Besiddelse. Holger Bille døde 45 Aar gammel og blev begravet i Flade Kirke d. 22. Januar 1690.

En Part af Øerne kom dog til *Jørgen Arenfelt*, og i samme Tidsrum en anden Part til *Kongen*, som d. 28. April 1703 tilskødede *Elisabeth Bille*, Enke efter *Holger Pachs* til Sæbygaard, sin Del af Øerne.

Tingsvidnet af 1704 oplyser, at kgl. Majestæt har solgt Hirtsholmene til Elisabeth Bille; hendes Erklæring herom er dateret Sæbygaard d. 6. Maj 1704.

Imidlertid synes det, som om Fru Elisabeth Bille har erhvervet sig Ejendomsret over hele Øgruppen, da hun d. 2. September 1710 kan give *Niels Lauridsen Berregaard*, Borger og Handelsmand i Aalborg, Skøde paa Øen Hirdtz Holmen.

Efter ham faar Sr. *Peder Kragelund* af Sæby Skøde, dat. Aalborg d. 24. Februar 1721. Peder Kragelund begravedes i Sæby d. 15. Oktober 1729, 54 Aar gammel.

Den næste Ejer er ogsaa en Sæbykøbmand, nemlig *Peder Clausen Holst*, hvis Søn, Købmand *Peder Kragelund Clausen*, sammen med en Medejer, d. 29. December 1763 solgte Øerne til Forpægter paa Odden *Hans Eifler*, begravet paa Holmen d. 4. April 1778.

Peder Kragelund døde paa Lerbæk 1781, 46 Aar gammel. Eiflers Hustru, *Margrethe Pallesdatter*, blev begravet d. 17. Oktober 1769, 52 Aar gammel.

1779 d. 23. August blev læst følgende Skøde:

Claus Holmer Green etc. gjøre vitterligt, at velædle Sr. *Frantz Übersax* i Fladstrand samt *Christen Thomsen Mallie* paa Hirtzholmen haver ved den i Stervboen efter afg. Hans Eifler paa Hirtzholmen den 1. Juli 1778 holdte Auktion, ladet sig som højstbydende tilslaa merbemeldte Ø.

Kromanden Sr. Christen Thomsen Mallie paa Hirtzholmen døde d. 30. Januar 1789, begr. d. 6. Februar, 68 Aar gammel. Han og hans Trolovede, *Anne Kirstine Rasmusdatter*, havde kgl. Bevilling paa Vielse i Huset, og de blev viet paa Hirtzholmen d. 4. November 1746.

Christen Thomsen Mallie gift 2. Gang 1787 m. *Marie Kirstine Skov*.

Marie Kirstine Skov gift 2. Gang 31. Oktober 1789 m. *Ole Baadsmand*, som ved sin Død d. 11. Juli 1792, 25 Aar gl., anføres som Ejer af den halve Del af Hirtzholmen.

Enken gift 3. Gang 1793 m. *Christen Olesen*, døbt 7. April 1762, Søn af Ole Nielsen og Maren Nielsdatter Wibe.

1794 d. 30. Juni blev læst følgende Dokument:

Jeg underskrevne Christen Olesen Holm boende paa Hirtzholmen gjør vitterligt, at jeg haver solgt og afhændet . . . den mig ved Ægteskab tilhørende halve Deel af Hirtzholmen. (B. 262).

Ved dette Skøde (af 13. Juni) blev da Krigskommissær *Frantz*

Übersax Eneejer af Øerne; han døde i Fladstrand d. 2. Jan. 1812, og Øerne ejedes derefter af Enken *Mette Cathrine*, f. *Vilson*, til 1835, da hendes Døtre *Ingeborg* og *Marie Übersax* fik Skøde. 1849 overgik de ved Testamente til *Robert Bennison*, Ejer af Sohngaardsholm, der 1856 solgte dem til Konsul *Kall*, Frederikshavn.

I „Frvhvs Avis“, d. 28. Novbr. 1871 læstes:

— Øen Hirtsholmen herudfor, med de til denne Ejendom hørende Øer Græsholmene og Deget samt omliggende Reve osv., er i Løverdags af Commerceraad P. J. Kall solgt til et Interessentskab, bestaaende af Lieutenanterne S. Paulsen og Hansen samt Capitain Buchwaldt i Marinen og Overretsprocurator Mundt, for 25,000 Rd., og endeel Øen tilhørende Inventarium for 200 Rd. Lieutenant Paulsen erholder $\frac{2}{5}$ og de Øvrige $\frac{1}{5}$ Part i Ejendommen, der overdrages førstkommende 11te Decbr., til hvilken Tid den første Udbetaling finder Sted. — Det var Storhedsdrømmen, der begyndte.

„Frvhvs Avis“, d. 3. Marts 1884:

Efter „Dagbl.“ er der i disse Dage underskrevet en Kjøbekontrakt, ifølge hvilken Ejerne af Hirtsholmene overdrage disse Øer til Statskassen for en Kjøbesum af ca. 100,000 Kr. (ifølge Marineministeriets Skøde 105,000 Kr.).

Bladet tilføjer:

Disse Øer indeholder en næsten udtømmelig Rigdom af Granitsten, hvilket Materiale, som det vil erindres fra Forhandlingerne paa Rigsdagen, vil finde Anvendelse ved de forestaaende Udvidelsesarbejder ved Frederikshavns Havn.

— Det anonyme Interessentselskab „Hirtsholmene“, der fik Skøde paa Øerne 1877, læst $\frac{19}{12}$ s. A., havde erhvervet dem for en Købesum af 78,000 Kr.

Ifølge Realregister for Hirtsholmens Sogn forfattet 1854, var Adkomsterne til Kroen Ny Matrikel Nr. 3 følgende som fremgaar af Adkomsterne (Landsarkivet i Viborg):

1. Skøde til Jacob Übersax fra Enkefrue Mette Cathrine sal. Übersax paa Ny Matrikel Nr. 3, hvoraf svares en aarlig Afgift af 5 Rdl. — dat. 21. August 1821, læst 22. s. M.

NB. Den paa Lodden opførte Krobygning har Jacob Übersax ladet opføre for sin Regning.

2. Skøde til Commerceraad og Konsul Kall fra Jacob Übersax, dat. 11. Juli 1857, læst 29. s. M. XI, 802.

3. Skøde til Kapitain Buchwaldt og Premierlieutenant Victor Hansen samt Overrets-

- prokurator Auditeur I. H. Mundt hver for $\frac{1}{5}$ og Premierlieutenant Johannes S. Poulsen f. $\frac{2}{5}$ fra Kommerceraad Peter Julius Kall paa Hirtsholmene med Tilliggende under Krostedet, dat. 8. Decbr. 1871, læst 13. s. M. XVI, 952.
4. Skøde til Grosserer Augustin Gamél fra Overretsprokurator Mundt paa $\frac{1}{20}$ af Hirtsholmene med Tilliggende læst $\frac{18}{5}$ 1874 Nr. 358 XVIII, 206.
  5. Skøde til Landinspektør S. Ring fra Overretsprokurator Mundt paa $\frac{1}{20}$ af do. læst $\frac{18}{3}$ 1874 Nr. 359 XVIII, 206.
  6. Skøde til Lieutenant H. Funch fra Lieutenant Joh. S. Poulsen paa $\frac{1}{5}$ af do. læst $\frac{18}{3}$ 1874 N. 360 XVIII, 206.

Til Hirtsholmen og Græsholmen.

Ny Matr. Nr. 1—34.

Adkomster:

1. Skøde til Frantz Übersax og Christen Thomsen Mallie dat. 22. August 1779 (A 221 b).
2. Ditto til Frantz Übersax paa den halve Ø dat. 13. Juni 1794 (B. 262).
3. Bevilling f. Fr. Übersax's Enke Mette Cathrine til at hensesidde i uskiftet Bo dat. 17. Juli 1812, læst 7. Juni 1820 (I, 952).
4. Skøde til Ingeborg og Marie Übersax fra deres Moder dat. 29. April 1835, læst 24. Juni (V, 716).
5. Bevilling for samme to til at være myndig under Kurator dat. 19. Febr. 1835, læst 13. Januar 1836 (V, 905).
6. Testamente 22. August 1849 hvorved samme to testamenterer Robert Bennison Øen, læst 26. Septbr. 1849 (VIII, 922).
7. Samme Testamente læst 2. Febr. 1853 m. Paategning af 20. Jan. 1853 om for hvilke Ejendomme Testamentet er gældende. (IX, 801).
8. Skøde til Kommerceraad Peter Julius Kall fra Bennison dat. 5. Septbr. 1856, læst 17. Septbr. 1856 (XI, 163).
9. Tingsvidne optaget inden Sæbygaard Birketing den 24. Maj 1704 til Oplysning om Hirtsholmens rette Tilliggende læst til Supplering af ældre Adkomstdokumenter dat. 13. Decbr. 1871 Nr. 1108 (XVI, 950).
10. Skøde til Kapitain Buchwaldt og Premierlieutenant Victor Hansen m. fl. se ved Kroen Nr. 3.
11. Skøde til Grosserer Gamél se ved Kroen Nr. 4.
12. Skøde til Landinspektør Ring se ved Kroen Nr. 5.
13. Skøde til Lieutenant H. Funch se ved Kroen Nr. 6.
14. Skøde til det anonyme Interessentskab Hirtsholmene læst $\frac{10}{12}$ 1877 Nr. 1062 XIX, 18.
15. Skøde til Marineministeriet paa Statskassens Vegne paa Hirtsholmen, Græsholmen, Tyvholmen, Pikerholmen, Kjølpen og Deget dat. $\frac{22}{3}$ læst $\frac{9}{4}$ 1884 Nr. 470 XXI, 201.

Fæsteforhold.

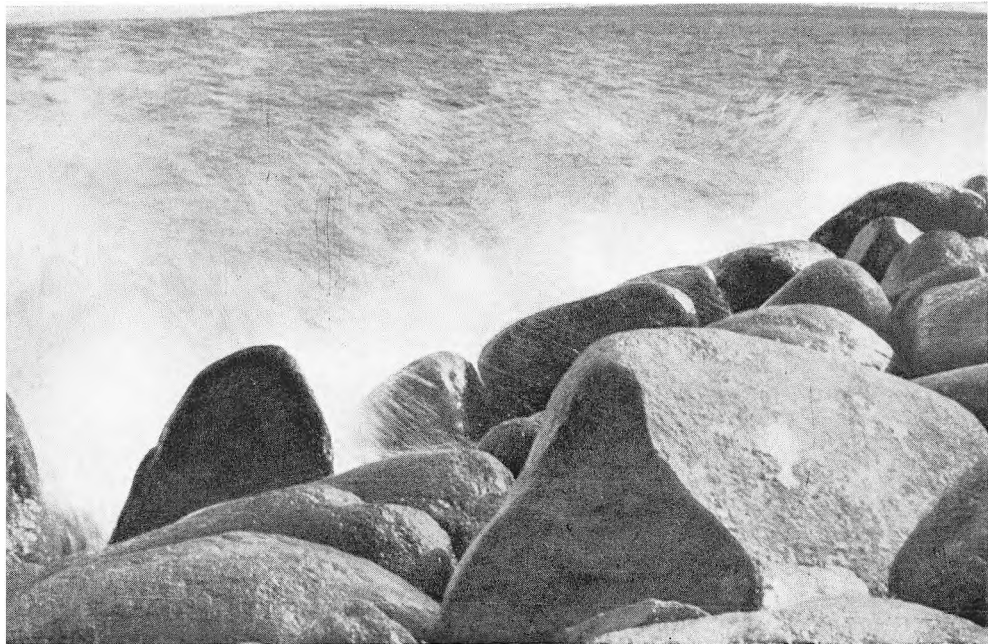
Under de forskellige Ejerskifter vedblev Hirtsholmens Beboere at være *Fæstere*. Den aarlige Afgift var vistnok almindeligvis 5 Rd. at betale hvert Aars Paaske.

Havet omkring Hirtsholmene.

Dr. Knud Schou fot.

Bølgesprøjt.

Dr. Knud Schou fot.

Fra Græsholmen.

Achton Friis fo

Fugleperspektiv. Den nye Kirkegaard i Baggrunden.

Achton Friis fo

Mellem Øens Ejer og Fæsterne var oprettet et saakaldt Fæstebrev, der nøjere angav Forpligtelser og Rettigheder.

Det sikkert eneste eksisterende Fæstebrev fra hin gamle Tid, der endnu forefindes paa Øen, er i Brødrene *Julius* og *Theodor Larsens* Eje. Det er i Aaret 1821 oprettet mellem Enkefru *Übersax*, Frederikshavn, og Brødrenes Bedstefader, Lods *Jørgen Jensen*, Hirtsholmen:

Fæstebrev

mellem Enkefrue Mette Kathrine Übersax, Frederikshavn, og Lods
Jørgen Jensen, Hirtsholmen.

— 3038 —

Syv og Tyve Rigsbankskilling Sølv,
Betales med 41 Skilling.

Jeg underskrevne Enkefrue Mette Kathrine Übersax i Frederikshavn gøre vitterlig: Herved dette Fæstebrev at bortfæste til Jørgen Jensen føed paa Hirtsholmen, det Hus paa bemeldte Hirtsholmen, som Ole Jensens Enke er fradød, hvilket Hus der bestaar af 8 Fag Bindingsværk, Leervægge og Straatag, tilligemed den liden Haugeplads, som hidtil i forrige Fæsters Tid haver tilhørt dette Hus, benævnte Jørgen Jensen som Fæster hans Livstid maa beboe og bruge imod at opfylde følgende Forpligtelser:

1. Det Fæsteren, eller hans Enke, aarlig hvert Aars Paaske, betaler til mig eller Husets Ejer 5 rbDl Sølv skriver Fem Rigsbankdaler Sølv i Huspenge, samt om Kongelige Skatter herefter af Huset og tilliggende Haugeplads, eller af sig og Familien i Huset maatte paabydes, da i rette Tid at erlægge samme.
2. Holder Huset i forsvarlig og beholdig Stand.
3. At Fæsteren aarlig forretter for Ejeren 3de Førsler med Baad, imellem Hirtsholmen og Frederikshavn og til hver Førsel at beregne Tour og Retour.
4. I alle Strandings og Haveris Tilfælde med Skib og Gods, herunder og forstaas Skibes Udhaling, som maatte være stødt paa Grund, udrede mig eller efterkommende Ejer 4de Mands Lodder af Bjergelønnen som Øens Befolkning maatte erholde. Derimod erlægger Ejeren selv Brandhjælpen af Bygningernes assurance Sum.

5. At Fæsteren ikke tillader sig Rettigheder udenfor dette Fæstebrevs Indhold, men i alt forholder sig efter de Kongelige Anordninger, samt viser sig lydlig mod mig og Udsendte alt under dette Fæstes Fortabelse og andre i Lovene hjemlede Tvangsmidler.

Dette til Bekræftelse under min Haand og Segl.

Frederikshavn den 31. Marts 1821.

Mette C: Sal. Übersax.

Læst paa Horns Herreds Thing den 4de April 1821 og indført i Pantebogen Nr. 2. Pag: 273.

Westenholz.

Til Fæstebrevet hørte en Kvitteringsbog for Landgilde; Brødrene Larsen paa Hirtsholmen ejer den endnu fra deres Bedstefars Tid. De betaler stadig en aarlig Afgift (nu 10 Kr.), saa den historiske Bog er stadig i Brug. Den er som en Oversigt over Holmenes Ejendoms-historie med de skiftende Ejeres Underskrifter, første Gang 1821 af Mette Cathrine Übersax, senere af Entreprenør Bovin og de skiftende Fyrmestre. Huset med „den liden Haugeplads“, som Lods Jørgen Jensen 1821 fæstede af Enkefru Übersax, havde før været beboet af hans Svigerforældre Ole Jensen Holm og Margrethe Laursdatter; 1819 var sidstnævnte, som der staar i Fæstebrevet, „fradød“ Huset. Det er i Tidens Løb bygget om flere Gange, men de to sidste Holmboer, Julius og Theodor Larsen, bor stadig i Familiens gamle Hus. At Øernes Ejere i forrige Aarh. ønskede at bevare Holmboernes Isolation, fortæller følgende Aktstykke fra Marineministeriets Arkiv om:

„Da jeg ved Rygte har bragt i Erfaring, at adskillige fra Fastlandet muelig attraaede, at tage Boepæl som Indsiddere (Bønder eller Fiskere, der med egen Husstand bor hos andre uden at have fast Tjeneste hos dem) paa mine eiende Øer Hirschholmene; saa maae jeg i Forbindelse med hvad jeg tilforn har yttret, og i Følge Loven og Anordningerne, gientagende have Fæstebeoerne og Besidderne paa bemeldte Hirschholmene paa det kraftigste advaret, ei at tage til Huuse nogen Indsiddere, være sig givte eller ugivte, under deres Fæstes Fortabelse og anden lovmedholdelig Straf samt hvad anden Omkostning der vilde medgaae til Øvrigheden, for at faa Saadant hemmet, hvis

jeg som Eier imod min Villie, skulle være beføiet til saadan Yderlighed og Tvang imod de Overhørige, som jeg haaber denne min Bekjendtgørelse ved Sognefogden vil forebygge, og denne min gode Hensigt opnaaes.

Friderichshavn den 30. Martz 1827.

Mette Catrine Übersax.

Som Laugverge: Christen Svirker.

Bekjendtgjort for undertegnede:

(20 Underskrifter, deribl. Lods Jørgen Jensen, Brødrene Larsens Bedstefader. Andre er skrevet „med ført Pen“).

HIRTSHOLMENES KIRKE I DAG

Som et lavt Bondehus ligger Birgitte Lindenovs Kirke gemt inde paa den gamle Kirkegaard mellem tilvoksede Grave og forvitrede Sten. Ganske enkel, bygget af Mursten og Bindingsværk, ejer den hvidkalkede Længe en egen Skønhed. Naar Aftensolen kaster sit Skær ind gennem de smaa Ruder, fyldes Kirkerummet med Lys og Stillehed, og de udskaarne Figurer paa den katolske Altertavle faar Liv og Farve. De synes med alvorsfulde Miner at lytte til Salmesangen, der har lydt her gennem tre Aarhundreder — fra dengang vejrbitte Fiskere skar deres Navne i de smalle, blaa Stole og til nu, hvor kun de to sidste af Holmboernes Æt sidder tilbage. I det lave Loft lige over Prædikestolen sidder en svær Egebjælke — det har sortnet for mangan Præsts Øjne, idet han uforvarende kom til at slaa sit Hoved imod den. Men ellers er der Fred herinde. Den lave Længe uden Spir og Pryd kan stemme Sindet til Andagt fuldt saa vel som Alverdens Kathedraler med prangende Taarne. I Vaabehuset hænger Halsjernet fra Christian den Sjettes Tid, da det gjaldt at overholde streng Kirketugt ¹⁾. Tidligere var dets Plads udenfor Kirken ved Indgangsdøren, men om det har været i Brug, vides ikke. Indestængt og knuget af Ensom-

¹⁾ Dette Halsjern omtales i G. Bader-Weiz und K. S. Bader: Der Pranger. Ein Strafwerkzeug und Rechtswahrzeichen des Mittelalters, Freiburg i Br. 1935, pag. 52. (Meddelt af Kommunalræderinde Frk. Jordan, Frederikshavn).

heden har Holmboernes naturlige Livslyst vel af og til maattet skaffe sig Luft paa voldsom Maade, og der gaar Fortællinger om, hvad de djærve Sømænd kunde bedrive, naar de kom til Fastlandet. Nu hviler de alle, ærlige og uærlige, bag det grønne Dige under de lave Træer. Her har de urolige Hoveder faaet Ro.

Paa Vej til Kirken passerer man Klokkestabelen med dens lille Klokke. Den bærer Indskriften: „FORFERDIGET AF H. C. GAMST. KJØBENHAVN.“ Den kan dateres til omkring Aar 1800¹⁾, og hver Aften har den ringet Solen ned for Hirtsholmene Sogn. Saa gaar man videre op mod Kirkealleen, hvor Træerne staar tæt, her har Mulden lagt sig over Kampestensgrunden, og i Ly af Buske og Diger gemmer der sig smaa, yndige Haver med Ribs og Stikkelsbær. Her er saa stille, saa frodigt, at man glemmer, hvor man er — og tror sig hensat til en dansk Landsbyhave. Indtil man ser i Vejret, og Blikket møder Fyret, der holder Vagt med sit dagblinde Øje.

„Sømandskirken“ kaldes den. Skib og Kor gaar i eet i den lave Længe, begge dækket af et fladt Bræddeloft, saa lavt, at det engang var nødvendigt at hæve en Del af det midt i Langskibet, for at den smukke Fregatmodel ikke skulde genere dem, der passerede Midtergangen. Vaabehuset bærer et beskedent forgyldt Trækors. Den sidste Restaurering fandt Sted 1932, da den nordre Sidevæg blev grundmuret. De gamle, blyndfattede Ruder har forlængst maattet erstattes. Men Blikket fanges straks af *Altertavlen*. Om den skrev Tegneren, Professor Magnus Petersen 1898 til Nationalmuseet, der Aaret efter bekostede dens Restaurering:

„Altertavlen bestaar af et firkantet Skab med to Fløjdøre; efter Stilen i Ornamenterne og dens hele Udskæring er den forfærdiget omtrent ved Aar 1500.

Figurgrupperne i Hovedfeltet har i Midten den siddende Gud Fader, der holder en mindre, staaende Christusfigur i sin højre Arm; en Gruppe, som oftere træffes ved Slutningen af 15de og Begyndelsen af 16. Aarhundrede, og som i Almindelighed forestiller Treenigheden.

Ved venstre Side af Gud Fader staar en kronet Kvindefigur i rig Klædning med en Bog i venstre Haand. Den højre, som nu er afbrudt, har sikkert holdt et Hjul eller et Sværd.

¹⁾ Vends. Aarb. 1936, 353.

Under hendes Fødder ligger en lille kronet Figur, der betegner hende som St. Catarina af Aleksandria. Til højre for Gud Fader staar en Mandsfigur iført Diakonragt; han holder en Bog i venstre Haand. Den nedadvendte Arms Haand er halvt aaben, som om den havde omfattet noget, formentlig en Rist. Jeg maa derfor — og efter Dragten — antage, at Figuren forestiller St. Laurentius.

I de tværdelte Fløjdøres fire Felter er der 12 Apostle opstillede, kun 4 à 5 kendes ved deres Attributer, nemlig: Johannes, Andreas, Jacobus Major og Minor, samt Judas.

Over Midtergruppen er et smukt og rigt ornamenteret Galleri, og over hver af de fire Apostelfelter i Fløjdørene har været lignende buede Gallerier, to af dem er i nogenlunde god Stand, men to mangle ganske.

Figurerne i det store Midtergalleri er særdeles godt udskaarne, Apostlene derimod mindre godt. Dog ere Draperiernes Foldekast behandlede med Dygtighed og Omhu.

Over Altertavlens øverste Kant er enkelte Rester af et Bladornament, som er afbrudt for at faa Tavlen indpasset i den snævre Plads imellem Alterbordet og det lavtliggende Loft, der knapt nok naar 4 Alen fra Gulvet.

Den hele Tavle er overmalet med en skæmmende Oliefarve, men under denne fandtes paa flere Steder Spor af Kridtgrund og smukke gamle Farver og Guldbelægning. Saaledes havde St. Laurentius havt en gylden Klædning med farvede Borter m. m.“

Judasfiguren er omtrent 200 Aar yngre end de andre og er sikkert en Erstatning for en beskadiget eller bortkommet Figur; maaske er den skabt af Uvidenhed, da Judas plejer at være en sjælden Forekomst i Kirkeinventar. Man kan vel undre sig over, at en katolsk Tavle har fundet Plads i en Kirke fra det 17. Aarh.s Midte — en Tid, der jo slet ikke var Katolicismen gunstig. Men det har skortet paa Midler til at anskaffe nyt, kostbart Inventar, og man har derfor ikke betænkt sig paa at benytte en Tavle, der var kasseret andet Steds. Dens ringe Størrelse er sikkert Vidnesbyrd om, at den har staaet paa et Sidealter ¹⁾.

Sølvalterkalken bærer paa Foden Aarstallet 1647 med Skeelernes

¹⁾ Magnus Petersen i Berl. Tid. 8. Aug. 1902.

og Lindenovernes Vaaben med Monogrammerne O. S. (Otto Skeel) og B. L. (Birgitte Lindenov). Den første Kalk blev efter Traditionen røvet af Svenskerne, da de under Wrangel oversvømmede Vendsyssel 1644 og endog satte over til Holmene, hvor de bortførte Præsten, Peder Andersen Knudstrup. Det er da sandsynligt, at Birgitte Lindenov paany har skænket Hirtsholmenes Kirke dens Kalk.

Alterdugens skaanske Kniplinger er en Gave fra Fru Ville Heise, f. Hage, død 1912, Komponisten Peter Heises Enke, der var Sommergæst paa Holmene i Fyrmester Schultz' Tid (1886—95).

Et Gulvtæppe foran Alteret skænkedes 1908 af Fyrmester Ager-skov (1895—1920). Lyskronen er en Gave fra en mangeaarig københavnsk Sommergæst, Lektor ved Nørre Gymnasium Poul Jørgensen (1922). Da Gulvet omkring Alteret blev taget op i 1931, fandtes der to Kister nedenunder, den ene indeholdt et Skelet, formentlig en gammel Sognepræst, af hvilke der i Tidens Løb er død fem paa Øen.

Døbefonten er af Træ, paa Daabsfadet findes Lindenovernes og Rosenkrantzernes Vaaben med Initialerne H. L. (Hans Lindenov, død 1596) og M. R. (Margrethe Rosenkrantz, død 1635), formodentlig har dette Ægtepar ejet det som Brugsfad paa Hundslund Kloster (Dronninglund), og efter deres Død har Datteren Birgitte skænket det til sin Kirke paa Hirtsholmene.

Prædikestolen, overmalet vistnok 1699, er af samme Alder som Kirken (1641), da dens Ornamentik har stor Lighed med Elling Kirkes smukke Alterbaldakin fra 1635. Den er udstyret med smukke Udskæringer i sen Renæssance, delt i fire Fyldinger, adskilt ved Søjler paa velformede Piedestaler. Oprindeligt har den været pragtfuldt forgyldt, hvad der fandtes Rester af under senere Tidens raa Overmaling. Hvor eller af hvem den er lavet, kan ikke siges, der gættes paa Sæby, Elling-Strandby eller Holmen selv. 1901 blev den restaureret af Professor Magnus Petersen paa Nationalmuseet, hvorved oprindelige Farver atter kom for Dagen. Paa Kirkens Vægge hænger to gamle Messingstager og over Degnestolen, ved Prædikestolen, en smuk Mindekrans af Messing, muligvis for en af de gamle Præster. Til venstre for Alteret er der et ganske lille Sakristi med Omhæng for. Her opbevares Messhagelen.

Kirken rummer ialt tredive Stole. Paa Ydersiden af Stol Nr. 13 (Mandfolkesiden) staar Aarstallet 1638. Paa Nr. 30 øverst ved Døbefonten (Kvindesiden) samme Aar. Paa en af Laagerne 1631, derover et udskaaet H, lidt højere oppe flankerer Bogstaverne V og P et Bomærke.

Kirkestolene antages ligeledes at stamme fra Dronninglund (Klosterkirken), idet denne Kirke fik nye Stole før Hans Lindenovs Død 1596.

I de bageste Mandsstole findes indsnittet: *Tammes Vigelsøn 1694. Anders Paal 1715 d. 20. Januari. Jacob Pederson. Mads Tamson, Anno 1700.* I samme Stol er indridset: *Den 16. Juni 1700. Jes. 1732.*

Der er ligeledes snittet smukke Sejlskibe i forskellige Felter i de bageste Stole.

I Kirken hænger 3 prydelige *Skibe*. Det forreste Skib er en Brig og bærer Aarstallet 1803. Det midterste og største Skib er en Fregat (Todækker), paa hvilket findes Aarstallet 1722. Det skal — efter Traditionen — være en Gave fra *Tordenskjold*, og Skibet har utvivlsomt været bestilt og maaske paabegyndt før Søheltens tidlige Død 1720. Det bærer den norske Løve i Agterstavnen og er en tro Kopi af „Løvendals Galej“. (I den Forbindelse kan nævnes, at *Tordenskjold* ogsaa førhen havde skænket Gave til en Kirke, idet han nemlig d. 12. November 1717 skænkede en Klokke til Sogndalens Kirke i Norge).

Det tredie Skib nederst i Kirken er et Barkskib (Clipper); det blev skænket af Lodsformand Bertel Larsen (1906), Fader til Fiskeeksportør Valdemar Larsen Staalhagen, København, og bærer Navnet „Vilhelmine“, opkaldt efter Bertel Larsens Hustru.

Bjælkerne, der bærer Loftet, er af Egetræ. Disse Ege har sikkert staaet paa Roden i 200 Aar; det kan nemlig ses, at de er helt udvokset, før de i sin Tid er blevet fældet og tilskaaet.

Der er ialt 11 Egebjælker, der alle hviler paa Egeknæ, som er indsat i Muren.

Paa den gamle Kirkegaard findes forskellige Gravsten, den ældste tæt ved Kirkens Indgang:

„Her hviler den salig Quinde Sidsel Bertelsdatter Anno 1692“.

Et Jernkors Nord for Kirken bærer Indskriften: Død paa Linie-

skibet Dannebrog den 23. Juli 1853. Andreas Harloff. Slesvigske Distrikt. (Se videre Side 80).

Her hviler ogsaa Brødrene Larsens Forældre, Lods Lars Vilhelm Jørgensen og Hustru, Caroline f. Christiansdatter, og „gamle Johannes“, den ældste Broder, der efter et langt og bevæget Liv paa Søen vendte hjem til en rolig Alderdom paa Holmen. Achton Friis forvigelede ham i en ypperlig Tegning til Værket „De Danskes Øer“. Johannes Larsen døde, næsten firs Aar gammel, i 1931. (Side 103).

Ved Kirkegaardens Østside er Lodsformand Bertel Larsens Grav.

KIRKENS HISTORIE

Om Kirken er bygget 1638 eller 1641 har været diskuteret. Ganske vist staar Aarstallet 1638 paa et Par af Stolestaderne, men en stor Del af Inventaret menes at være kommet fra Hundslund Klosterkirke i Dronninglund, da dennes Udstyr delvis blev fornyet i sidste Halvdel af det 16. Aarhundrede. Klosterkirkens Patron var Hans Lindenov, Fader til Birgitte, som blev gift med Otto Skeel til Bangsbo og Hammelse; hun har sikkert levet en Tid af sin Ungdom paa Hundslund Kloster og været vidende om, hvad der fandtes af tilside-sat Inventar fra Reformationstiden. Det var derfor naturligt, at Datteren og Svigersønnen fik noget af den store Kirkes gamle Inventar til Brug for den paatænkte, af Kongen allernaadigst bevilgede Kirke paa Holmen. Den kongelige Bevilling blev givet i Aaret 1634, men allerede længe før har der sikkert været tænkt paa en Kirke, da Ellingpræsterne ofte havde stor Møje med at komme over til Øen ved Vintertid, og det samme gjaldt Holmboerne, naar de søgte Elling Kirke, hvor „Holmboernes Stole“ endnu fandtes ca. 1850. I Flade Kirkes Regnskabsbog ses det, at Altertavlen blev købt fra denne Kirke. Der læses under Aaret 1624—25: „Niels Arenfelt blev Kirken skyldig 10 Slettedaler, han paa Kirkens Vegne til Betaling for en gammel Altertavle til Hirtsholmens Kirke solgt er 1)“.

At Niels Arenfelt til Knivholt har været aktiv ved Købet af den gamle Altertavle til Holmen, viser, at man ogsaa i Øernes nærmeste

1) Landsarkivet.

Omegn har været besjælet af Trang til at hjælpe dens isolerede Beboere til en Kirke. Holmboerne var imidlertid heller ikke passive. I Giessings „Nye Samling af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere“ (1786) omtales Kirkens Opførelse og den Mand, som formentlig ganske særligt har virket for Tankens Virkeliggørelse:

„En formuende og gudfrygtig Mand ved Navn Jens Olsen boende paa Hirtzholmen, en Fiske-Øe, Ost-Nord-Ost fra Fladstrand i Haved beliggende ...

Før hans Tid var ingen Kirke paa denne Øe, men Indbyggerne eller Beboerne maatte søge til Ellinge Kirke, hvortil de især om Vinteren havde en farlig Kirke-Vey, hvorover Jens Olsen drog Om-sorg for, og nesten allene bekostede en Kirke opbygd paa Øen.

Denne Øes Beboere kaldtes da af dem som boede paa det faste Land Holmboerne og deraf har Hr. Ole Holmboe taget Tilnavnet, som i Familien endnu vedvarer.

Velbem. Jens Olsøn som saa christelig anvendte sine Midler til Guds Huses Bygning, nød igjen af Gud den rare Velsignelse, at han opnaaede en høj Alder af 100de Aar, at han blev Stammefader til en anseelig Familie, og inden hans Død saa sine Børn og Afkom befordred til Levebrød i god Velstand.

Han havde 2de Sønner, *Ole* og *Hans*, af disse blev Hans holdet til Kiøbmandsskab i Aalborg, og blev tilsidst Borger og Kiøbmand i Friderichsstad i Norge. Denne efterlod sig Døttre, hvis Børne-Børns-Børn endnu leve og ere brave Borgerfolk.

Ole Jensen var den Førstefødte, og kom til Verden Ao. 1637, han var fra Moderens Liv opofred til Guds Huses Tieneste. Faderen lod ham freqventere Aalborg Skole, hvorfra Rector Mag. Chr. Mortensen Wiborg i Aaret 1656 forsendte ham til Kiøbenhavns Høy-Skole. Mens han laae ved Universitetet, gjorde han sit med de andre Studenter i Beleyringen at forsvare den Kongelige Residentz-Stad“.

— Om den ovennævnte Jens Olsen paa Hirtsholmen berettes i „Holmboerne“s Slægtsbog bl. a. følgende af Provst J. A. Holmboe¹⁾:

„Jens Olssøn, en bemidlet Handelsmand og Skipper paa den lille Ø Hirtsholmen beliggende $\frac{3}{4}$ Mil n. o. for Frederikshavn paa Nordspidsen af Jylland.

¹⁾ *Holmboerne*. Stamtavle og biografiske Oplysninger. (Trykt som Manuskript).

Han og de andre Beboere af samme Holme kaldtes af dem, som boede paa Fastlandet: *Holmboere*, hvoraf Familien har taget sit Navn. Han ejede sit eget Fartøj, som han for med og afsatte den Fisk, som falder der i Mængde.

Derfor optog nogle af hans Efterkommere 3 Skibsankere i sit Sig-
net; andre en Holme med et Hus og Træ paa.

Han var tillige en gudfrygtig Mand og var den, som væsentlig bar Omkostningerne ved Kirkens Opbyggelse paa Øen. Hans Fødsels- og Dødsaar vides ikke, men han blev over 100 Aar gml. og ligger begravet paa Hirtsholmen.

Med hvem han var gift, og hvor mange Børn, han havde, er ligeledes ubekjendt, men 2 Sønner vides:

1. *Ole Jenssøn Holmboe*, født paa Hirtsholmen 1637 (el. 1638?) død $\frac{7}{11}$ 1715, 77 Aar gml. (Gjessing sætter hans Dødsaar til 1714) som Sognepræst til Torrild og Vedslet i Hads Herred, Aarhus Amt. Han var Jubellærer¹⁾. Han var det første Barn, som blev døbt i Hirtsholmens nye Kirke. Han gik i Aalborg Skole, blev Student 1656, 1663 ordineret af Biskop Brochmand til Sognepræst til ovennævnte Torrild, hvor han forblev i $51\frac{3}{4}$ Aar . . . .“

Jens Olsson paa Hirtsholmen hans anden Søn:

Hans Jenssøn Holmboe, Borger (og Handelsmand?) i Frederiksstad i Norge, f. paa Hirtsholmen. Naar han var født og naar han døde, samt hvem han var gift med, vides ikke. Hans Broders Sønnesøn, Stiftsprovst Holmboe, nævner ikke flere Børn af ham, end

Mette Holmboe, f. i . . . . . ca. 1677. d. i Christiania 1755 (begr. $\frac{10}{3}$) 78 Aar. Hun boede ellers som Enke paa Frederikshald, hvor Manden ogsaa havde boet . . . .“

Angaaende Slægten Holmboe skal det bemærkes, at den er meget udbredt i Norge. Der er Sandsynlighed for, at J. O. som en af „Otto Skeels Tjenere“ i al Underdanighed har henledt Øens Ejers Opmærksomhed paa det i Længden uholdbare med den især om Vinterten farlige „Kirke-Vej“ til Elling Kirke.

At Farvandet mellem Hirtsholmene og „det faste Land“ tit var uroligt og farefuldt for Sejladsen — i Særdeleshed ved Vintertide — og at baade Præsterne fra Elling og senere fra Frederikshavn ofte

¹⁾ Jubellærer: Præst eller Lærer, der har siddet i Embede i 50 Aar.

havde megen Besvær med at sætte over til Holmene, har der i Tidens Løb været mange Beviser paa.

Elling-Præsten *Laurits Mortensen* satte endog Livet til paa en saadan Overfart til Holmen i December Maaned 1602.

Herom meddeles det i en gammel Dagbog ¹⁾:

„6 Xbris druknede hr. Lauriz Morthinsen ij Elling vden for Aalbeck, der meth fliare gott folk villde fare vd thill Holmen.“

Godt og vel 30 Aar efter denne ulykkelige Hændelse ansøgte Hirtsholmenes daværende Ejer Velbyrdige Hr. Otto Skeel til Bangsbo og Hammelmose — enten paa egen eller Jens Olsens og andre Holmboeres Tilskyndelse, maaske begge Dele i Forening — Kongen om Tilladelse til at maatte opføre en Kirke paa Øen.

Nogen indkommen Skrivelse fra Otto Skeel om Opførelsen af Kirken paa Hirtsholmen findes ikke for Aarene 1633—34. Normalt skulde den ligge ved Koncepten til det udgaacde Brev i „Jydske Register“; men hverken der eller i en særlig Gruppe indkomne Breve findes den.

Kongens aabne — ikke egenhændige — Brev lyder som følger: ²⁾

„Christian den Fjerde gjør alle vitterligt, at eftersom os elskelige Hr. Otte Skeel til Hammelmose, Ridder, vor Mand og Embedsmand paa vort Slot Aalborghus underdanigst hos os haver ladet andrage, hvorledes *Hersholms Øs* Indvaanere tit og ofte er blevne forsømte udi deres Saligheds Sag, og desformedelst at Præsten udi Elling ikke saa snart haver kunnet komme over Vandet til dem, som det sig haver burdet, som og der er tit og ofte smaa Børn hendøde uden Daaben og somme andre uden det højværdige Sacramentes, Vor Herris Jesu Christi Legeme og Blods Meddelelse, og somme ere standne over Jorden ubegravne i nogle Uger med megen anden Ulejlighed, som Thingsvidnerne, som derom gangne ere, omformeldte, da, saadant herefter fore at komme, have vi naadigst bevilget fornævnte Hr. Otte Skeel og med dette vort aabne Brev under, bevilger og tillader, at han maa lade bygge en Kirke paa forskrevne Ø, til hvilken en bosiddende Præst paa samme Ø maa beskikkes efter Ordinansen, og skal samme Præst, foruden hvis forbemeldte Hr. Otte Skeel hannem selv giver

1) Chr. Staphensens Aarbog. Jydske Saml. i. V. 82.

2) Kancelliets Brevbøger 1633—34, 789.

og tillægger, nyde hvis Præsterettighed paa samme Ø kan falde og ellers i alle Maader som en retsindig Guds Ords Tjener sig forholde efter Ordinansen og vor Forordning.

Forbindendis alle og enhver forbemeldte Hr. Otte Skeel herimod eftersom forskreven staar at hindre eller i nogen Maade Forfang at giøre.

Under vor Hyldest og Naade skrevet.

Frederichsborg 28. October 1634.

Christian.“

Otto Skeel tænkte imidlertid ikke blot paa at faa en Kirke opført paa Hirtsholmen, han havde ogsaa de kommende Præster i forudseende Erindring, idet han bestemte, at der skulde oprettes et Fond, — det senere saakaldte „Legatum Schelo-Lindenovianum“, — hvis Renter skulde komme Øens Sognepræster til Gode.

Men Otto Skeel døde efter kun faa Dages forudgaaende Sygdom d. 17. Decbr. 1634, og nu blev det altsaa hans Enke, Fru Birgitte Lindenov, der maatte overtage sin afdøde Mands Forpligtelser over for Holmboerne.

— Men naar Magister Albert Thura i sit Manuskript om Aalborg Stift beretter, at Hirtsholmen blev 1641 bevilget sin egen Præst, og Sl. Otto Skeel paa Bangsboe har givet 300 Specie Rixdaler Capital, hvoraf Renten aarlig er til hans Underholdning („Holmboerne“, Stamtavle og biografiske Oplysninger), og naar „Danske Atlas“ siger, at „ved 1641 skal Kirken være bleven færdig, og fra den Tid af har Landet været et særskilt Kirke-Sogn og haft sin egen Præst og Degn“, synes det rent overfladisk set, som om Enkefru Birgitte Lindenov til Bangsboe har tøvet en god Stund, før hun for Alvor bestemte sig til at gøre sin afdøde Husbonds Kirkeplaner til Virkelighed.

Thi saa meget er vist, at har der ikke været afholdt Gudstjeneste paa Hirtsholmen før 1640—41, kan Skipper og Handelsmand Jens Olsens Førstefødte, Ole Jensen Holmboe, ikke have været „det første Barn, som blev døbt i Hirtsholmens nye Kirke“ (1637).

Saa maa den fromme og symbolske Tradition om Drengen, som „var fra Moderens Liv opofred til Guds Huses Tieneste“, desværre briste.

Man har ment, at Dødsfald indenfor Birgitte Lindenovs nærmeste Familie i Aarene mellem 1634 og 1641 har været en medvirkende Aarsag til, at Opførelsen af Hirtsholmenes Kirke trak i Langdrag. Hendes Moder, Margrethe Rosenkrantz, døde paa Hundslund Kloster 1635, henholdsvis 1638 og 1639 døde Sønnerne Knud og Hans i Frankrig, og 1641 døde Datteren Sophie. Først da skulde Fru Birgitte altsaa have kunnet samle sine Tanker og sin Interesse om Arbejdet.

Dette er nu ikke aldeles sikkert. For det første har det naturligvis ikke været Birgitte Lindenov personlig, der skulde tage sig af de mange Enkeltheder ved Kirkens Opførelse, hun skulde blot give sine Ordre. Dernæst har Holmboerne med Jens Olsen i Spidsen heller ikke staaet uvirksomme, naar det gjaldt at skaffe deres kære Ø en kærkommen Kirke. Det er muligt, at Traditionen om, at Jens Olsens ældste Søn var det første Barn, der blev døbt i den nye Kirke, ikke kan holde, men derfor kan Hr. Peder Knudstrup godt være kaldet til Præst allerede ca. 1638, maaske samtidig med, at Kirken blev paa-begyndt — netop fordi Præsten i Elling saa tit havde en farlig Kirkevej og ikke kunde komme saa ofte, „som det sig haver burdet“. At den gamle Messehagel (se Side 33) bærer Aarstallet 1641, godtgør ikke, at Præsten først blev kaldet det Aar. Den kan jo være skænket af Birgitte Lindenov ved Kirkens endelige Fuldførelse.

Men Embedet var lille og Indtægterne smaa. Præsten skulde ogsaa leve. Han trøster sig til det lovede Legat. Og den højgunstige Patronesse skuffer heller ikke. Den 9. Febr. 1643 udsteder hun følgende Dokument:

„Jeg Birgitte Lindenou, salig Hr. Otto Scheels til Bangsboe, kendes for alle med dette mit udgivne Brev, at jeg haver undt og bevilget, og nu med dette mit aabne Brev under og bevilger efter min salig Husbonds Begjæring *Tre Hundrede Rigsdaler*, hver Daler til seks Mark og udi Mynt, som her i Landet brugelig er, som jeg eller mine Arvinger aarlig skal yde Renten deraf, som er *6 Rdl.* af hver Hundrede til en bosiddende Præst paa Holmen, og skal forbemeldte Hovedstol blive bestaaende hos mig eller mine Arvinger, som Bangsboe ejendes haver, paa Rente, men dersom jeg eller mine Arvinger vorder til Sinde ikke længer at ville yde Renten af fornævnte 300 Rdl. at

erlægge og levere, da bepligter jeg mig eller mine Arvinger samme 300 Rdl. at erlægge og levere til Biskoppen udi Aalborg, som nu er eller kommendes vorder, med saadanne Vilkaar, at han samme Penge paa en Sted til en vis Mand paa Rente skal udsætte, saa at foreskrevne Rente aarligen til Fastelavn maa vorde fornævnte Præst, som nu er eller kommendes vorder, skadesløs aarlig til fornævnte Tid rigtig erlagt med saa Skiel, at fornævnte Præst er bosiddendes paa Hirtzholm.

At saadant fast og uryggelig af mig og mine Arvinger holdes og i alle Maader efterkommes skal, som foreskrevet staar, da haver jeg til ydermere Sandheds Bekræftelse mit Zignet heneden undertrykt og med egen Haand herunder skrevet.

Datum Bangsboe den 9. Februar 1643.

Salig Hr. Otte Scheels Efterleverske

Birgitte Lindenou“.

Angaaende dette Legat meddeles der nærmere i en Note i Kirkens gamle „*Liber daticus*“: „Foruden de foranførte Præsteindkomster her paa Hirtzholmen, nyder Præsten og de aarlige Renter af et Stipendium, *Skelo-Lindenovianum* kaldet, stiftet af Fru Birgitte Skeel, født Lindenov, til Bangsboe og Hammelmose, for Præsten her paa Øen, hvis Capital er 318 Rdr., hvoraf den aarlige Rente, som Præsten aarligen til Snapsting bekommer, er, den $\frac{1}{4}$ Procente til Kongen fra-regnet, i alt 11 Rdr. 92 Sk.“

— Af dette Legats Kapitalformue tabtes ved uheldigt Salg af dets Pant 102 Rdl. 2 Sk. i Aaret 1866. Legatet androg dengang aarlig 8 Rdl. 82 Sk., men kunde iøvrigt variere lidt. Legatrenten (*Scheelo-Lindenovianum*) kom Præsterne til Gode helt til 1914. Siden 1922 er Renten — der beløb sig til Kr. 9.45 aarlig — indgaaet i Stiftsmidlerne.

Tiden gik. Kirken blev det fælles Samlingssted for Øens Beboere Søndag efter Søndag. Dens Ydre var ganske vist ikke meget anseligt, men til Gengæld havde det Indre et smukt og ejendommeligt Præg. De smaa Forhold influerede ogsaa paa Kirken. Dens „*liber daticus*“ meddeler et ret kuriøst Træk.

Præsten havde Græsningsret til et Par Køer. Da der var ringe Udhusplads til Græsfoder i Præstegaarden, havde Præsten i 1870'erne engang benyttet Kirkeloftet til Henlæggelse og Opbevaring af Hø til en Ko. Beboerne rejste Indsigelse, men da Præsten skulde forflyttes, fik han før sin Afrejse Ministeriets Ord for, at Høet godt kunde blive liggende, „under Forudsætning af, at Sognepræsten holder Loftet rent, samt at det af Sognet paases, at Kirken ikke lider noget ved denne Brug af Loftet, og at der ikke paadrages de kirkesøgende Ulemper herved“.

„Liber daticus“ beretter endvidere om forskellige Forhold Kirken vedrørende, hvoraf efterfølgende er et kort Uddrag:

I Begyndelsen af Oktober Maaned 1901 indsendte Sognepræst L. P. Sørensen et Andragende til Marineministeriet om et eventuelt Tilskud til Anskaffelse af et *Orgelharmonium* til Kirken, da Mangelen af en Kirkesanger var meget følelig for Præsten, der som bekendt var baade Præst og Lærer. Instrumentet ansloges at ville koste ca. 250 Kr. To unge Piger paa Øen vilde hver for sig spille Orgelet uden Vederlag.

Marineministeriet meddelte Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, at det agtede at imødekomme Præstens Andragende ved at tilstaa et Beløb af indtil 300 Kr., hvorimod man ikke kunde paatage sig nogen Udgift til Orgelspillet.

Orgelet ankom til Øen d. 21. December 1901 og toges for første Gang i Brug Dagen efter, 4. Søndag i Advent. Det var købt hos Johs. P. Andreasen & Co., Ringkøbing, leveret gennem Boghandler O. Lohse i Varde, og kostede 290 Kr. ÷ 10%.

For Resten af det bevilgede Beløb anskaffedes Nodebøger og Orgelbæk.

Samme Aar (1901) blev Kirken tillige forskønnet ved *Prædikestolens Restaurering*, udført paa Stedet af Professor Magnus Petersen ved Kunstmaler L. Rastrup.

Prædikestolen har derved faaet den skønne Skikkelse, som den nu har og forhaabentlig vil bevare i mange Aar. Det udførte Arbejde skildres saaledes af Hr. Rastrup:

„Paa Stolen fandtes intet oprindeligt Farvelag; kun i tre af Midtfldingerne fandtes bevarede nogle daarlige, figurlige Fremstillinger

af Moses, Kristus og Aron, malede rimeligvis i det 18de Aarhundrede. I de øverste smaa Fyldinger fandtes skrevet med gotisk Skrift, hvis Form dog ligeledes ej heller tydede paa at være oprindelig: „Huo som Eder høre, hand hører mig“ samt Aarstallet 1699, der blev sat om paa den bageste Fylding ind mod Væggen¹⁾. Men Stolens hele Form og Ornamentering viser i sin Stil tilbage til en noget tidligere Periode omkring ved Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede: den saakaldte barokke Renaissance. I Stedet for de daarlige Malerier i Midtfyldingerne blev malet 6-oddede Stjerner, hvilket Symbol svarer godt til Stilen og, blandt flere, ogsaa findes benyttet og udført i indlagt Træ paa en Stol i Kolding Kirke, opsat af Caspar Markdanner 1592.

Det rigt ornamenterede Listeværk, de snoede Søjler, smaa Konsoller, Masker, Englehoveder og øvrige Ornamentter blev alt belagt med ægte Guld og rige Farver, svarende til Skik og Brug i en Tid, da alt var blevet nyt og en Rigdom af Form og Farver vandt Indgang sydfra og vakte til frodigt Liv den hjemlige Industri og vore Maleres Sans for Udsmykning af de mesterligt skaarne og kunstnerisk udkastede Motiver af Historien eller Optrin fra Livet, givet i Relieffer paa Datidens Møbler og Inventar for Kirken som for Hjemmet.“

Hertil kan føjes, at i de nederste smaa Fyldinger blev der, efter Forslag af Prof. Magnus Petersen, indsat et Skriftord med gothisk Skrift som i de øverste.

Han henstillede til Sognepræsten at vælge Ordet, hvilket blev: „Naaden og Sandheden er vorden ved Jesus Kristus“.

I bageste Fylding ind mod Væggen staar: „Restavreret 1901“.

Derefter blev Prædikestol og Læsepult overdraget med rødt Plyds af Sadelmager Nielsen fra Frederikshavn.

— Sognepræsten, Kirkeværgen og Fyrmester Agerskov indsendte i Foraaret 1902 en Skrivelse til Kirke- og Undervisningsministeriet angaaende Hirtsholmens Kirkes beskedne Indtægter. Der skrives bl. a.:

„Paa Alteret mangler: a) den reviderede Alterbog, b) den nye Prædikentekstrække, c) Salmebog, efter at den nye Salmebog „For Kirke og Hjem“ er bleven indført til Brug ved Gudstjenesten.

¹⁾ Dette viste sig ved senere Eftersyn at være glemt. (Tilføjelse af Pastor Sørensen i liber daticus).

Altartavlen i Søndskirken.

Herluf W. Jensen fot.

Søndskirken.

Achten Friis fot.

„Gaden“. Brødrene Larsens Hus til højre.

Theodor Larsen paa Garnpladsen.

Kirkens forsvarlige Vedligeholdelse er ogsaa ønskelig af den Grund, at der nu i Kirken beror Aktiver af virkelig kunstnerisk Værdi, som foruden Kirkens ejendommelige Forhold i det hele gør Kirken til en Seværdighed.

Særlig gælder dette om Altertavle og Prædikestol, der efter Restavrationen ved Professor Magnus Petersen begge fremtræder som betydelige ejendommelige Kunstværker.“

Derefter følger en Beskrivelse af disse og Kirkens øvrige Inventarium, Klokketværkets defekte Tilstand samt et Overslag over de nødvendige Foranstaltninger, beløbende sig til 200 Kr.

Kirke- og Undervisningsministeriet brevvekslede i den Anledning gentagne Gange med Marineministeriet. Sidstnævnte Ministerium anviste derpaa 200 Kr. som aarligt Tilskud til Drift og Vedligeholdelse af Kirken paa Hirtsholmen.

Selv om den maatte anses for selvejende, havde Kirken jo ikke egne Midler til Afholdelse af disse Udgifter, og Marineministeriet vilde derfor hvert Aar søge Vedligeholdelseessummen paa Finansloven. 1904 sørgede Sognepræst L. P. Sørensen for, at Kirkens Assurance-sum blev forhøjet fra 1800 Kr. til 6000 Kr. Pastor Sørensen skrev ogsaa til Ministeriet om den gamle Messehagel, der fandtes i Kirken. Den var af sort Fløjl med Sølvkors og Sølvspænde og bar Aarstallet 1641 med Otto Skeels og Birgitte Lindenovs Vaabenskjolde og Navnetræk, men var stærkt medtaget af Tidens Tand. Præsten vilde gerne have den gjort i Stand for at kunne bære den ved de store Højtider. Messehaglen blev sendt til Nationalmuseet for at efterses, men viste sig alt for skrøbelig til at kunne istandsættes. Paa Direktør Møllerups Henstilling forblev den i Museet som Depositum fra Kirken. Samtidig indsendte Pastor Sørensen to gamle Hornlygter, hvoraf den ene blev istandsat, og to Kirkelader (Pengekasser) fra det 17. Aarhundrede, den ene med en malet Fremstilling af Lazarus (til Fattigindsamling), den anden med et udskaaret Jesusmonogram. De blev begge restaureret og findes nu i Kirken.

Holmenes første Præst, Peder Andersen Knudstrup, havde i Begyndelsen ingen selvstændig Bolig, thi 1642 er han lejet ind i et privat Hus paa Øen. 1656 enedes Beboerne om at skaffe Præsten „en bekvem, sømmelig og skikkelig Residence“ og aarlig at vedligeholde den uden

Bekostning for Præsten. I liber daticus omtales den nyere Præstegaard saaledes: „Præstegaarden paa Hirtsholmen er opbygget paa Kongelig Regning i Aaret 1843, Hovedhuset saavel som Udhuset er af Grundmur. Den vedligeholdes ifølge gammel Vedtægt og senere af Beboerne overtagen Forpligtelse af disse, hvilket vel ogsaa fra den anden Side betragtet er deres Pligt, da den nuværende Præstegaard tillige er Skolehus.“

Den gamle Præstegaard, hvoraf der nu intet Spor er tilbage, har ligget noget Syd for den nuværende, hvor nu Lektor Poul Jørgensen snart i en Snes Aar har haft sin Sommerbolig.

SOGNEPRÆSTER PAA HIRTSHOLMEN

I Hirtsholmenes Kirkes liber daticus (*Kaldsbogen*) findes en Fortegnelse over Øens Præster, afskrevet efter et gammelt Dokument¹⁾ af Pastor R. J. Baggesen (1849—55). Der staar bl. a.: „... I Kirken findes Aarstallet 1638, og i en i Stiftsarkivet værende Fortegnelse over Embedets Indtægter etc. siges omtrent, at Øen er blevet selvstændig Menighed ca. 1638. Der findes nemlig en Fortegnelse over „*Pastores a primo Ministerii tempore huic insula*“ (Præster fra Embedets Begyndelse paa denne Ø), den er affattet af Sognepræsten 1690, og ved at regne tilbage finder man, at den første Præst er ansat her paa Øen i dette Aar (1638). Ved denne Fortegnelse, som er forfattet af Præsten Frantz Andersen Storup, er iøvrigt den Mærkelighed, at bemeldte Forfatter har underskrevet „med paaholden Pen“ og altsaa næppe har været stærk i Skrivekunsten, medens Skolelæreren Christen Ebbeson, som har her angivet sine Indtægter, ligesom for at vise Modsætningen til Præsten, under sit Navn har tilføjet „egen Haand“.

Det er karakteristisk, at langt de fleste Sognepræster paa Holmen i det 18. Aarh. havde Embedseksamen med laveste Karakter — *non contemnendus*.

- 1) „Hr. Peder Anderson Knudstrup, som har betjent denne Menighed udi 14 Aar og siden er ab officio removeret (afsat).“ Præst 1638—52, bortført af Svenskerne 1644, var 1684 Lem i Viborg Hospital (Wibergs Præstehistorie).

1) Landsarkivet.

2. „Succederede hannem Hr. *Lauridtz Oluffson Elling* og betjente Menigheden paa det thredie Aar.“ 1652—55.
3. „Succederede hannem Hr. *Niels Christensøn Bistrup* som betjente Menigheden paa Øen et Aars Thid.“ 1656. Døde paa Holmen.
4. „Hannem succederede Hr. *Jens Claussøn Huger*, som haver betjent samme Menighed paa en Atten Aars Thid“. 1656—74. Var saa uheldig at falde og „skævre“ sit Ben, i hvilken Anledning Søren Andreasen Gjedsmann, Feldbereder og Bartskeerer i Sæby var 1675 ti Gange paa Hirtsholmen for at kurere paa Præsten. Præstens Søn, Peder Jensen Huger, der 1678 tjente paa Bangsbo, blev i den Anledning stævnet for Bartskeerløn 5 Rdl. og Medicin 4 Rdlr.¹⁾ Døde paa Holmen ca. 1675.
5. „Er Jeg Hr. *Frantztz Andersøn Storup* uværdig hans Successor, og haffuer hidindtil betjent samme Menighed udi Sexten Aar, og den endnu efter Guds Vilje betjener“. Skrevet 1690. Efter dette Aar findes i lang Tid ingen Efterretninger om Embedet eller Præsterne, sandsynligvis maa en Kirkebog, som efter det ovenfor afbenyttede Dokument eksisterede, paa en eller anden Maade være forgaaet, thi den eneste Kirkebog, som nu findes her ved Kaldet, gaar ej længere tilbage end til Aaret 1715.

Hr. Frantztz Andersøn Storup døde paa Holmen 1710. I sin Embedstid fik han Skyld for Forsømmelighed. Da dette var kommet Aalborgbispen *Jens Bircherod* for Øre, skrev han til Provsten for Horns Herred, Mag. Povl Kiøng i Skagen, om at undersøge Hirtsholmpræstens Forhold. Selv kom Biskop Bircherod paa Visittats til Øen d. 17. Aug. 1704. Hans Dagbog fortæller: „Den 2. Junii. Saasom mig var kommen for Øren, at Præsten paa Hertzholm, Hr. Frantztz Andersen, udi adskillige Maader *perfunctorie* (forsømmeligt) forrettede sit Embede, idet han ofte skal have ladet en *ex laicis* (Lægmand) oplæse noget for Menigheden af en Postille, naar han selv enten var bortreist, eller og ikke gad prædike, saa og undertiden forsømt de Syge, til hvilke han fordredes etc., saa udstedte jeg Ordre til hans Provst Mag. Povel paa Skagen, at han om des Forhold og Beskaffenhed nøiagtig maatte *inquirere* m. m. (skaffe sig Kundskab om).

¹⁾ Pers. hist. Tidsskr. 1935: C. Klitgaard: Fremmedelementet i de nordjyske Købstæder i 16. og 17. Aarh.

Den 17. Aug. Lod jeg mig *post horam 7mam* (efter Kl. 7 om Morgenen) fra Fladstrand paa en stor Baad oversætte til den liden Ø Hertzholm, liggendes en Uge Søes (en Mil) derfra i det vilde Hav. Ved en magelig Sydvest-Vind kom vi for fulde Seil i ringere end en Time derhen. Straks efter min Ankomst lod jeg i Kirken Gudstjenesten anfange, hvilken for Alteret og paa Prædikestolen blev af Sognepræsten Hr. Frandtz Andersen forrettet. Menighedens Ungdom befandtes ved Overhøringen *in elementis doctrinæ Christianæ* (de elementære Kristendomskundskaber) ganske *slet funderet*. Derpaa inquirerede jeg, ved Menighedens ivrige og nøiagtige Tilspørgsel, efter Præstens Forhold i andre Maader, og i Særdeleshed om han skulde (som mig var *refereret*) nogensinde have forsømt sit Embede, enten i eller udenfor Kirken. Men ingen af Tilhørerne vilde noget saadant om ham bekiende, og excuserede ham i alle Maader. Jeg kunde derfor, efter ubeviist Angivelse, intet andet gjøre, end at give hannem nødvendig *admonition* (Formaning) at vandre i alting varlig . . .“

6. *Niels Michelsen Holst*, 1711—44. Han var en dygtig og nidkær Præst. Provst Bruun, Sindal-Astrup, kaldte ham ved Visitatsen 1737 „*pastor vigilantissimus*“ (en meget paapasselig Præst). 1714 var Præsten til Forlig med sin Degn Jacob Christensen hos Provsten i Skagen. Deres Mellemværende blev opgjort og Sagen forligt. Degnen lovede at vise sin Sognepræst tilbørlig og hørsommelig Lydighed baade i og udenfor Kirken samt at give ham den skyldige Fisketiende. Og efter den Tid levede de godt og fredeligt Side om Side. Skønt Indtægterne var smaa, evnede Præsten dog at holde sin Søn, Michel Nielsen Holst, f. 1718, til Studierne, thi i Aaret 1742 var denne „klar fra Academiet“ og opholdt sig hjemme hos Faderen. Aaret efter hjælper Sønnen Faderen med at bestride det lille Embede grundet paa Faderens „Alderdom og Svaghed“. Ved Faderens Død paa Holmen 1744 var han Degn i Volstrup.
7. *Erling Ramstadt* 1744—51, f. i Trondhiem. Senere Sgp. i Hjortshøj, Aarhus Stift.
8. *Valentin Würtzel* 1751—55. Senere Græse, Sjællands Stift.
9. *Christopher Mumme Stampe* 1755—62. Sen. Børglum, Aalborg Stift.

10. *Peder Stenum* 1762—71. Blev 1767 af Hensyn til Embedets beskedne Kaar af Rentekammeret fritaget for Consumptionsskat. Døde paa Holmen 1772 (iflg. liber daticus).
11. *Claus Monnich* 1771—74. Sen. Rubjerg-Maarup, Aalborg Stift.
12. *Friderich Lyngbye* 1774—76. Sen. Skanderup. Ribe Stift.
13. *Mathias Thistrup* 1777—80. Sen. Storning, Aarhus Stift.
14. *Johan Lorentz Schiøth* 1781—88. Sen. Sønderhaa, Viborg Stift.
15. *Lauritz Feld* 1788—91 (se Side 98). Sen. Thyregod, Ribe Stift.
16. *Janus Holst* 1791—96, f. i Trondhiem, Student derfra. Senere Præst i Øvre Kvinnesdal, Christianssands Stift. „Han havde inden han kom her, opholdt sig flere Aar i Nordlandene, hvor han lærte Folk at anlægge Haver og dyrke Kartofler“ (Wiberg).
17. *Knud Christian Høyer* 1796—1801. Sen. Nors-Tved, Aalborg Stift. „Vittig, men skarp, dog godhjertet og af en streng redelig Charakter, bekjendt for sin physiske Styrke“ (Wiberg).
18. *Christian Julius Schmith* 1801—08, f. i Stavanger. „I sin Embedstid maatte han med sin Menighed formedelst Krigen flygte til Strandbye og Omegn og vare de der vel modtagne i nogle Aar, indtil de med Sikkerhed kunde vende tilbage“ (Hirtsholmens liber daticus). Af Kopibogen over Biskoppens Breve (Landsarkivet) fremgaar det, at Præsten søgte og fik Gratialer fra Kanceliet paa 40 og 80 Rdlr. „Han var mere bekendt for sine Historiers Mangfoldighed end for deres absolute Paalidelighed“ (Wiberg). Død som Præst i Sindal 1847.
19. *Christopher Nees* 1808—11. Sen. Stenløse, Fyens Stift. „En herlig Mand, men drev sin Sorg over sin afdøde Kone for vidt“ (Wiberg).
20. *Andreas Jørgen Billeschou* „blev Sognepræst her 1812, men efter at han i 2 à 3 Aar havde været Præst ene her til Øen, blev ved hans Medvirkning Hirtsholm som Annex lagt til Fladstrand, hvor han for Eftertiden boede som vor Præst her til Aaret 1822. Denne Forbindelse, som kun har været til liden Baade for Hirtsholm paa Grund af den Vanskelighed, der saa ofte er forbunden med at komme til Fastlandet og derfra hertil paa bestemte Dage, blev atter hævet, idet Hs. Majestæt Kong Christian den Ottende i Aaret 1843 oprettede Øen til et eget Sognekald, hvis Præst til-

lige skulde være Skolelærer . . .“. Sen. Skjelby, Lolland-Falsters Stift. „Hæderlig, men pudsigt i flere Henseender; saaledes maatte ingen Fødselsdag nævnes eller helligholdes i hans Hus, og intet Menneske vidste hans eller hans Kones Alder; blev han spurgt, hvor gammel han var, blev han vred og sagde: „Fanden er gammel!““ (Wiberg).

21. *Andreas Christian Bræmer* 1822—40. Sognepræst i Frederikshavn, sen. Skelund, Viborg Stift.
22. *Jens Andreas Mølsted* 1840—43. Sognepræst i Frederikshavn til 1847, sen. Øster-Nykirke og Give, Ribe Stift.

I tredive Aar — 1812—43 — var Øen altsaa annekseret Frederikshavn. Pastor Mølstedes Hustru rejste til København, hvor hun i en privat Audiens hos Christian den Ottende opnaaede, at hendes Mand blev fritaget for at betjene Holmene. Sen. Jungshoved, Sjællands Stift.

Den kongelige Resolution, hvorved Øen 1843 atter blev selvstændigt Sognekald, har følgende Ordlyd:

Christian den Ottende af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Schlesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg.

Vor Gunst! Vi give dig herved tilkjende, at eftersom Beboerne af vor Øe Hirtsholmen under Aalborg Stift i vort Land Nørrejylland hos Os allerunderdanigst have erholdt om at faa en egen Præst paa Øen saaledes som forhen have været Tilfældet forinden det ved allerhøieste Rescript af 29de Maii 1812 allernaadigst blev bifaldet, at Sognepræsten paa Hirtsholmen tillige skulde være Sognepræst i Fladstrand, saa ville Vi efter saadan derom allerunderdanigst gjorde Ansøgning og Begjæring, samt den af os elskelige vor Stiftamtmand over Aalborg Stift og Dig derover afgivne Erklæring og de Os af vort Danske Kancellie i øvrigt foredragne Omstændigheder herved allernaadigst have anordnet og befalet:

- a) Øen Hirtsholmen atter skal oprettes til et eget Sognekald og at den beskikkede Sognepræst, der tillige skal overtage Skolelærer Embedet naar dette bliver ledigt, foruden Præsteembedets øvrige Emulumenter tillægges en Sum af vor Kasse 150 Rbd. aarlig.

b) At der til Opførelse af en ny Præstegaard paa Hirtsholmen tilstaas af vor Kasse et rentefrit Forskud af 1000 Rbd., samt At den nuværende Sognepræst Jens Andreas Mølsted, saalænge han vedbliver at fungere som Sognepræst for Frederikshavns Menighed, forundes en Godtgjørelse for det Tab i sine Embeds-Indtægter han lide ved Hirtsholmens Afgang af 100 Rbd. aarlig at beregne fra den Tid, da en egen Præst for Hirtsholmen vorder udnævnt.

Derefter Du Dig allerunderdanigst have at rette og Vedkommende saadant til Efterretning at tilkjendegive.

Befalende Dig Gud!

Givet i vor Kongelige Residents-Stad Kjøbenhavn d. 28. Jan. 1843.

Under vor Kongelige Haand og Segl.

Christian R.

Til Biskoppen over Aalborg Stift.

23. *Ditlev Pentz v. Schaumburg* 1843—49. Sen. Tolstrup-Stenum, Aalborg Stift.
24. *Rasmus Johannes Baggesen* 1849—55. Sen. Oure-Veistrup, Fyens Stift.
25. *Frederik Engelhart Nannestad* 1855—63. Blev Sognepræst for Gjødvad-Balle, Aarhus Stift 1863, men døde s. A. Da hans Efterfølger paa Holmen endnu ikke var udnævnt, fungerede pers. Kapellan Jensen-Fogh som Præst og Skolelærer Okt. 1863—Jan. 1864.
26. *Martin Carl Vilhelm Christensen* 1863—68. Sen. Gislum-Vonsild, Viborg Stift.
27. *Niels Andreas Buchwaldt* 1868—73. Sen. Sønder Højrup-Aarslev, Fyens Stift.
28. *Niels Hofman Bang* 1873—75. Sen. Ørum-Ginnerup, Aarhus Stift. Ved hans Afrejse 1876 konstitueredes som Lærer cand. pharm. Carl v. Lübbers (se Side 58), og Provst Reinau i Frederikshavn konstitueredes som Præst.
29. *Rasmus Schandorff Hansted* 1877—81. Sen. Malt-Folding, Ribe Stift.

Atter, denne Gang i tyve Aar, 1881—1901, henstod Præstembedet ubesat. Som Lærere virkede N. Nielsen, Henne ved Varde, til 1901, derefter S. L. Sørensen, Skagen.

30. *Lars Peter Sørensen* (senere *Egerup*) 1901—07. Sen. Helligsøe-Gjettrup, Aalborg Stift.
31. *Otto Julius Steincke* 1907—10. Sen. Flade-Gærum, Aalborg Stift. Provst for Horns Herred.
32. *Jørgen Alexander Thorsøe* 1910—11. „Entledigedes paa Grund af at der mellem mig og Fyrmesteren og Fyrpasseren var udbrudt en Strid, som jeg som Sognepræst mente ikke burde lade være uanfægtet, saa meget mere som hele Menighedslivet afficeredes deraf“ (Elvius Præstehistorie). Præsten beskyldte Fyrpasseren for at betale for lidt i Skat; under et Besøg paa Øen afhørtes Parterne af Fyrdirektøren, der fandt Beskyldningerne ugrundede. Ved sin Nærværelse paa Øen samme Sommer (1911) fandt Konsejlspræsident og Forsvarsminister Klaus Berntsen Anledning til at give Pastor Thorsøe en alvorlig Advarsel.
33. *Hans Christiansen Juhl*. 1912—14. Sen. Randbøl, Ribe Stift.
34. *Severin Jacob Asmussen*. 1915—21.

I Foraaret 1921 gik Hirtsholmenes Navn Landet over. Der havde udviklet sig et spændt Forhold mellem Præsten og Fyrmesteren; en Strid om den sidstes Gæs blev Grunden til et personligt Sammenstød mellem dem. I „B. T.“ skrev „Ærbødigt“¹⁾:

„Naar man paa et Par øde Øer
i Kattegat er blevet sat
i Selskab med 3—4 Køer,
to Husmandsenker og en Kat,
som Søgnedag man efter Søndag
skal lede ind paa Dydens Vej,
er det tilgiv'ligt, om en skøn Dag
man kan faa Lyst at more sig.“

Efter Kirkeministeriets Ordre maatte Pastor Asmussen forlade Øen, og fra Udgangen af Sept. 1921 nedlagdes Præstembedet, og Øerne kom nu for tredje Gang ind under Frederikshavn.

¹⁾ B. T. 20. April 1921.

August Faber 1922—34. Res. Kapellan i Frederikshavn. Død 1937.
Th. Pallesen. 1934—39. Derefter Sognepræst i Aaby-Vedsted, Aalborg Stift.

Knud S. Hanghøj f. 1914, res. Kapellan i Frederikshavn og konst. Sognepræst for Hirtsholmene, holdt første Gang Højmesse derovre 12. Novbr. 1939.

Under Vakancen 1881—1901 blev Gudstjenesterne i Hirtsholmens Kirke forrettet af følgende Præster: senere Kultusminister, Provst M. C. B. Nielsen, Elling, senere Provst Th. Levinsen, Frederikshavn, Præsterne Græsted og Vestergaard, Elling, Johs. Gandil, Tolne, J. Sveistrup, Aasted, L. Münster og Nielsen, Flade-Gærum, samt Provst D. G. Dresler, Frederikshavn. De skiftedes til at prædike hveranden Søndag. Saaledes knyttedes for en Tid igen den gamle Traad mellem Holmboerne og Præsterne i Elling. Før Baaden gik fra Strandby, var Ellingpræsterne regelmæssige Gæster i Axelgaarden, det Sted, som efter Traditionen var Holmboernes særlige Tilflugtssted under Engelskkrigen; maaske havde de deres Kirkesal der paa Gaarden. Det plejede at være et bestemt Baadselskab, der sejlede Præsterne over, nemlig Jørgen Christensen, Ole Larsen, Smed-Lars, Morten Kjeld og undertiden Morten Christensen, Skarnvad.

De Ellingpræster havde svært ved at glemme Holmen. Allerede, da Sognekaldet blev oprettet i det 17. Aarh., protesterede Hr. Palle Madsen i Elling mod sit Embedes Forringelse, men Fru Birgittes Fuldmægtig mødte paa Herredstinget 1642 og fremlagde det kgl. Brev af 28. Okt. 1634, hvori der gaves Otto Skeel Tilladelse til at opføre en Kirke paa Hirtsholmen, til hvilken en bosiddende Præst paa samme Ø maatte beskikkes efter Ordinansen. Allerede den første Holmepreæst, Peder Knudstrup, havde en Kontrovers med Ellingpræsten om Fordelingen af den hidtidige Skattebyrde. „Hr. Peder paa Herdzholmen hafver intet at gifve af ...“ hedder det 1646. Sagen maatte afgøres ved Provsteret. Halvthundrede Aar senere skrev en Ellingpræst: „Dette Kald er meget forringet paa sin Indkomst for nogle og fyrré Aar siden, idet Hirtzhholm er kommen herfra, og Skatterne ere mig dog lige saa store som andres, der nyde 2—3 Gange dobbelt min Indkomst ...“

Af Visitatser paa Hirtsholmen kan, foruden Biskop Bircherods 1704 og Provst B. F. Bruuns 1737, fra nyere Tid nævnes: Biskop Bindsbøll $^{10}/_7$ 1852, Biskop Peder Chr. Kierkegaard $^{23}/_8$ 1858 og $^{12}/_6$ 1869, Biskop V. Schousboe $^{22}/_7$ 1893, Biskop Chr. Møller $^{28}/_6$ 1907 og endelig Biskop Paul Oldenburg $^{12}/_7$ 1934. Biskop Oldenburg prædikede sidste Gang paa Holmen Søndag 30. Juli 1939. Ved denne Gudstjeneste læstes Korbønnen af kgl. Konfessionarius, Provst Michael Neiiendam, der tidligere har prædikeret derovre. Provst Neiiendam er fast Sommergæst siden 1934.

Kirkens 300-Aars Jubilæum fejredes Søndag d. 27. Juli 1941 ved en festlig Gudstjeneste, hvor Biskop D. v. Huth Smith og Pastor Hanghøj talte. Marineministeriet og Fyrdirektoratet var repræsenteret, Provst Steincke og flere Præster var til Stede, og Kirken var smukt pyntet af Gartner Thomsen, Frederikshavn. Efter Gudstjenesten var Marineministeriet Vært ved en Sammenkomst i Lodsgaarden.

SOGNEKALDETS INDTÆGTER

1690 affattede Præsten Frantz Andersen Storup en Fortegnelse over Embedets Indtægter og nævnede derpaa, hvordan de var i 1647. At lønne Præsten med Naturalier — især Fisk — blev efterhaanden almindeligt ogsaa i andre Kystsogne.

*Hirtsholmens Sognekalds Indtægter*¹⁾.

Offer paa enhver af de 3 store Højtider af hver Mandsperson 10 Sk., af hver Kvindeperson 4 Sk.; de unge give hver efter deres egen Vilje.

Imod de 5 „Chorente“ Daler, som Præsten efter Kirkebogens Formelding til Husleje tilkommer, vedligeholde menige Øens Indbyggere efter Øens fordums Proprietarii Anstalt aarlig et Hus's Bygning til Præstens Vaaning og Bolig, og samme Hus's Grund nu Kongen tilhører.

Udi Kullerfiskeriet gives Præsten af hver Baad hver Dag 20 Kuller; item udi Flynderfiskeri af hver Baad, som er fuldt Selskab, aar-

¹⁾ Indberetning af 1690.

lig 300 Flyndere; item, hvor 4 Mænd følge Baaden, 200 Flyndere. Herforuden tilkommer ogsaa Præsten af hvert Par Ægtefolk, som bygger og bor paa Øen, 1 Rdr. Hver Skude, Jagt eller Baad, som bortsejler med sine Fiskevarer at sælge, en Skude hver Rejse 1 Mk. 8 Sk., en Jagt 1 Mk. 4 Sk., en Baad 1 Mk. Af hver fremmed Selskab, som fisker, 100 Flyndere. Kaldet er og forbedret med 300 Rdr.s Rente af de Skelers Penge, som opbæres til Fastelavn.

Baade, som bruge Kullerfiskeri her for Øen, ere alene 3; Baade, som bruge Flynderfiskeri, ere tilhobe smaa og store 5; Sejlings Skuder ingen. Jagter og Baade, som udføre deres Fiskevarer, naar Fiskeriet ophører, 5.

En Del Pladser her paa Øen have fra min Ankomst været slet øde og staa endnu øde, en Del af de bebyggede ganske forarmede, af hvilket lidet og snart intet nydes. Ingen Sædejord eller Avl, ingen Hø eller Foder, ingen Ildebrand.

Extrakt udaf Kirkebogen, Hirtsholms Præstekald tillagte Indkomster visse og uvisse vedkommende:

I den hellige Trefoldigheds Navn have vi menige Indbyggere og Indvaanere paa Hirtsholm bevilget og samtykket, at vi hvert Aar skal udgive til vor Sognepræsts Ophold, som efterfølger. Hvert Par Ægtefolk, som bygger og bor her paa Landet, skal give aarlig 1 Rdr. at udlægge til Pintsedag. Item hver Skude, som udsejler, en Rigsort hver Rejse; item hver Baad, som udsejler, en Sl ~~1/2~~ hver Rejse; item af hver Baad, som fisker Kullerfiskende, hver Dag 20 ydfærdige Kuller. Item have vi og bevilget at give ham til Offer 3 Offerdage, Jule-, Paaske- og Pintsedag, hver Mandsperson $\frac{1}{2}$ Rigsm~~1/2~~, hver Kvindespersion 4 Sk., unge Folk og Tjenestefolk give efter deres egen Vilje.

De fremmede, som fiske her paa Landet, give hvert Selskab 100 Flyndere, hvilken foreskrevne Præsteløn Kirkeværgen skal aarlig indkræve, saa Præsten derover ikke lider Skade. At saa i Sandhed er og til ydermere Vidnesbyrd ville vi dette foreskrevne evindeligt efterkomme og holde, som foreskrevet staar. Bekjende vi med vore Hænder, Signeter, Bomærker her underskrevet.

Actum Hirtsholm d. 18de Febr. 1647.

— Men Forholdene var alligevel uhyre fattige for den Hirtsholmen Sognepræst, og allerede 1656, mens Christen Skeel var Ejer af Bangsbo og Hirtsholmene, indgaar Beboerne „hæderligen, sømmeligen og nødtørfteligen“ paa at forsørge og underholde deres Sognepræst, hvilket efternævnte Artikler viser ¹⁾):

Vi efterskrevne, Jens Rasmussen, Peder Nielsen, Jens Suder etc., boende paa Hirtzholmen, liggende under Horns-Herrit, med Menige Indbyggere sammesteds, efter Voris Gunstig og Gudfrygtig Øvrighed, Ærlig og Velbyrdig Mand Christen Skeel til Hammelmose, sin synderlige foregaaende gudelig Betænkning, samt med vores egen og alle Indvaaneres Bevilgning, Vidskab, Frivillie og Samtykke haver vedtaget og indgaaet, Mand efter Mand, for os og vore Efterkommere, mens Verden staar, *Hæderligen, Sømmeligen og Nødtørfteligen*, at forsørge og underholde vores Sognepræst og Siæle-Sørger der sammesteds, Mand efter Mand, der, Gud ved lovlig Kald, Sammeledes vores gunstige og gudfrygtige Øvrigheds Samtykke, os tilforordnes, som for Gud og den Christne Øvrighed forsvarlig være kand, og det paa efterfølgende Vis og Maade:

1. At forskaffe og forsyne Hannem en beqvem, Sømmelig og Skikkelig Residence eller Præstegaard at boe paa, og den Aarlig ved Bygning, Hævd og Lige ved Magt at holde uden Præstens Omkostning.
- 2det. Af hver Par Egte-Folk, der haver deris Fiskerie-Brug og „Hantering“ paa Landet (Øen), hvad heller de ere Bosiddende eller ikke, skal gives aarligen 1 Rdr., men hver Enke en halv Rdr.
- 3die. Af hver Skude, som herfra Landet udsegler og igien kommer Kastendes Anker her for Hirtzholmen, skal gives Ham hver Rejse 1 Rigsort. Item af hver Jagt 1 Rigm~~l~~, og hver Baad 1 ~~l~~, hver Rejse de kommer tilbage og sætter forangivne Sted. Iligemaade de af Landets Indbyggere, som fragte bort deris Skuder, Jagter og Baade til Andre, enten af Hirtzholmens Indbyggere eller Fremmede, at give Præsten forangivne Rettighed deraf, hver Gang der gøres en Rejse med Dennem, og strax paa Timen Forestille Hannem forberørte Pendinge, efter at Rejsen er gjort.

¹⁾ Kirkens gl. „Liber daticus“.

- 4de. Af hver Baad, som er fuld Selskab og bruger Flynder Fiskerie, skal gives Hannem 300 tørre Flynder. Item, hvor fire Mand findes paa een Baad, skal gives Hannem 200 tørre Flynder. Sammeledes af hver Baad, der fisker Koller, skal gives 20 store og ydefærdige Kolle. Saa og Machreel-Fiskende, af hver Baad 2de Machreel *hver Dag*, saa tidt de farer ud at dyrre. Fremdeles af Torske-Fiskeriet ogsaa at give Hannem 2 Torsk hver Dag af hver Baad. — Herforuden de Fremmede, som fisker her under Landet, hver Selskab give Hannem 100de tørre Flynder.
- 5te. Hands Flyndergarn at skaffe Hannem ud med Baadene, den ene Dag med een, den anden Dag med en anden Baad, uden hands Bekostning.
- 6te. De af Landsaatterne, der haver Skuder, Jagter og Baade, at tage hands Fisk med sig til Marked, at sælge paa andre Stæder, Hannem til Nytte, og nyde den samme Penge eller Værd, de sælge deris eget Fisk for, og det efter hver Skibsrumms Capacité, Begreb og Beskaffenhed.
- 7de. At føre Ham selv og hands Folk her fra Holmen over til Vendsyssel, og tilbage igien uden Betaling. Det samme er at forstaa om Mel, Malt, Gryn, Sild, eller Brændefang, og alt andet mere, som til hands Huusholdning fornøden gøres, ilige Maade at føre over fast Land her til Holmen.
- 8de. Er Hannem af Øvrigheden Forlovet, at holde om Sommeren 2de Køer paa Græsningen.
- 9de. Naar Vrag strander, da Hannem lige saa god og forsvarlig Lod at gives, som en anden Mandsperson fanger. Item naar noget bierges for Skibbrudne Folk, da at give Hannem i lige Maader sin Deel og Part af Biergelønnen, som en anden Mand bekommer.
- 10de. Til Offer paa hver af de Høye Fester, nemlig Juledag, Paaske-dag og Pintzedag, skal gives Præsten af hver Mands-Persoer een halv Rigsm^ø, af hver Qvindes-Person 4 Skill.; unge Folk og Tieneste-Folk give hver efter sin Vilkaar. Item skal og gives Hannem Offer af Brudefolk, Børn som Døbes, samt Barselqvinder, og naar hand i Ligbegængelse prædiker over voris Døde, da at betale Hannem derfor.
- Forangivne Præsteløn, hvad Navn den have kan, skal Kirke-

værgerne aarligen indkræve, saa Præsten derudover ei tager Skade i nogen Maader, saafremt De ej vil svare dertil for Øvrigheden og stande til Rette som vedbør.

Disse Forberørte Articuler og Punkter at opfylde og Fuldkomment fast uryggeligen og uforkrænkeligen at holde tilforpligter vi os med Menige Almue Sammesteds, Alle og eenhver, ingen undtagen; Sammeledes vore Efterkommere.

Dette til Vitterlighed og Bekræftelse, haver vi Vores Hænder herunder skrevet og Zigneter hostrykte. Og herhos paa det undanigste og ydmygste begiærer af Voris Velbemeldte Gundstige Øvrighed, saa og Voris Herretz Provst, Hæderlig og Vellærde Mand Hr. Hans Erichsen i Mosbiørg, at De disse forandgivne Articuler, med os til yddermere Vitterlighed og Stadfæstelse ubesvergede ville underskrive.

Skrevet paa Bangsboe Ao. 1656.

Præstens Indtægter ved 1850¹⁾.

- a) Tilskud af Kongens Kasse 150 Rdl. aarlig.
- b) St. Hans Rente som svares af hvert Par Ægtefolk paa Øen med 3 Sneese tørre Flyndere, Enkerne det halve. Dog er herved at bemærke, at de, som ej bruge Flyndergarn, ere efter Vedtægt fritagen for at yde Flyndere.
- c) En Fisketiende, som ydes under Navn af daglig Fisk. I nærværende Beneficiarius' Tid anses det som en Samvittighedssag redelig i saa Henseende at yde, hvad der tilkommer ham; ydes Fisken in natura, hjembringes den, hvilket efter Vedtægt anses som en Velvillie af Beboerne.
- d) Renten af Legatum Schelo-Lindenovianum, som aarlig andrager 8 Rdl. 82 Sk. og udbetales af Provsten.
- e) Skoleløn 6 Tdr. Rug og 4 Tdr. Byg in natura, samt 4 Tdr. Byg efter Capitelstaxt. Det har været Skik og Brug, at man selv kjøber sit Korn, og at den gangbare Priis i Frederikshavn Aaret igjennem er Normen.

Endvidere 1 Sneese Flyndere (*vide* den gamle liber daticus) samt

1) Kirkens „Liber daticus“.

18 Rdbl. til Ildebrændsel, hvilken Beboerne ere pligtige at opbære ifølge Amtsresolution og 10 Rigsdaler i Kirkesangerløn.

f) Offer og Accidentzer baade som Præst og Skolelærer imod at Præsten lader Kirkesangen besørge. Nærværende Præst (Rasmus Johs. Baggesen 1849—55) har faaet den besørget ved en af Beboerne D. J. Christensen imod derfor at tilstaa ham det faldende Offer, hvis det ej overstiger 14 Rdl. aarlig, hvorimod han er sikret 12 Rdl. Hvad der falder over 14 Rdl. udbetales Præsten.

g) Degnepenge.

h) 1½ Bjergelod af strandede Skibe.

i) Beboerne yde ugentlig 1 Førsel til Fastlandet.

Til Embedet haves ingen Korntiende, Kongetienden af Serritslev Sogn skal engang have været tillagt, men er nu frataget det.

— Af øvrige Løntillæg kan nævnes følgende:

I Finansaaret 1855/56 blev der tillagt Embedet et aarligt Tilskud af Finanserne paa ialt 300 Rd.

1878 ses Tilskudet fra Staten at være steget til 600 Kr.

1902 staar bl. a. Marineministeriet opført med 600 Kr.

1908   "   "   "   "   700 Kr.

1909   "   "   "   "   900 Kr. osv.

Efter 1921 er Embedet honorarlønnet med 600 Kr. til 2. Præsten i Frederikshavn, som efter Lejlighed holder Gudstjeneste i Kirken 15 Gange aarligt.

Gaasetiende. — En anden gammel og kuriøs Ydelse, en saakaldt „Gaasetiende“, var i ældre Tid gængs paa Hirtsholmen.

Herom bemærkes i „Liber daticus“:

Med Hensyn til at Præsterne her tilforn have oppebaaret Gaasetiende (d. e. hver tiende levende Gaas) indgav samme Præst (Ditlev P. v. Schaumburg 1843—49) et Andragende til Kancelliet, som imidlertid resolverede, at denne Tiende ej kunne betragtes som Kaldet tilhørende.

— Disse forskellige Præsteindtægter paa Hirtsholmen viser, at Kaarene — især i ældre Tid — har været ringe. Ikke uden Grund

klagede den første Præst over sin Fattigdom, og man ser da ogsaa, at Beboerne saa tidligt som i 1656 blev enige om at lægge til Præstens Indtægter.

Men man ser tillige, at ogsaa Beboernes Indtægter har været minimale, saa en og anden, som Tiden gik, nok har undladt at huske, hvad han skyldte Præsten af Tiende, Førsler og Bjergelodder.

Imidlertid var Præsterne paa deres Side vaagne, hvad angik deres Rettigheder. Dertil var intet at sige; og alle disse Krusninger paa det lille Folkesamfunds Hverdagsliv, giver os, naar vi ser nøjere til, et ret tydeligt Indtryk af Fortidens spartanske Levevilkaar i Danmarks mindste Sogn.

1902 havde Embedet følgende Indtægter: Af Finansministeriet 600 Kr., af Marineministeriet 600 Kr., af Stiftsmidlerne 200 Kr., afløst Højtidsoffer 60 Kr., Legatrente 9.45 Kr., Accidenser 3 Kr. — ialt Kr. 1472.45. — 1880 var Indtægten Kr. 2185.32.

FØRSLER, BJERGELODDER, GRÆSNINGSRET, FISKETIENDE OG ST. HANS RENTE

Hadve Indbyggerne end lovet at underholde deres Præst „hæderligen, sømmeligen og nødtøfteligen“, kunde det ikke undgaaes, at der af og til opstod Unighed om Fortolkningen af Overenskomsten af 1656. Selv om Præsten var Embedsmand, viser det sig jo, at hans Indtægter ogsaa bestod i Udbyttet af hans Flyndergarn, som Beboerne var pligtige at sætte i Havet. Præsten har uden Tvivl selv maattet hjælpe til med at pille sine Garn rene og gøre dem i Stand til atter at faa dem sat ud. Han har — som saa ofte i gamle Dage — i ikke ringe Maade delt Livsvilkaar med sine Sognebørn. At Præsten kunde have Vanskelighed med at faa sit rette Tilgodehavende, fremgaar af en Sag, der verserede for Retten i Hjørring i Aaret 1716. Den citeres her efter Kirkens gamle Kaldsbog: „Mathias Nielsen Møller her af Hjørring mødte paa Ærværdige, Hæderlige og Vellærde Hr. Niels Michelsen Holst Sognepræst for Hirtzholmens Menighed hans Vegne og udi Retten fremlagde en skriftlig beediget Kald-Sæddel, af Indhold Memorial for Kaldsmændene. Kald og Varsell gives efterskrevne Per-

sogner at møde til Horns og Vennebergs Herritzting til førstkommende Mandag 8te Dage, som er den 15de Juny for Dom at lide for hvis Offer de *kand restere* til Hr. Niels Michelsen Sognepræst paa Hirtzholmen, Nemlig: Kirsten Lauritzdatter tienendes Jacob Drejer; Niels Sørensen, Routved, tiener Gundel Olesdatter; Maren Knudsdatter, tiener Hans Andersen; Anna Christensdatter, tiener Jens Jensen Tonboe; Ana Nielsdatter, tiener Stephan Nielsen; Jens Lauritzen og Lisbeth Nielsdatter, tiener begge Niels Pedersen; Christen Christensen og Ose Lauritzdatter, tiener Erich Pedersen.

Actum Hirtzholmen d. 4de Juny Ao. 1716.

Dette Kaldsmaal er Lovlig forkyndt for hver Vedkommende, Saa sandt hielper os Gud og hands hellige Ord.

Niels Lauritzen. Jens Andersen Skav.“

Dernæst blev fremlagt en beediget Attest „undertegned paa een Instrument og gammel-Vedtægt“ (Præstens stipulerede Indtægter af 1656).

— Peder Hansen, Gunder Andersen, Mads Kruise og Klemen Hansen, alle af Hirtzholmen, „testerer og underskriver“, at de omskrevne Poster har været i Brug og efterlevet i saa lang Tid, de kan huske tilbage.

„Dommeren optog i 4re Uger, som er til i Dag, hvor da, Mathias Nielsen Møller af Hiørring paa Ærværdige Hr. Niels Michelsen Sognepræst paa Hirtzholmen hands Vægne, mødte, og efter forhen i Retten producerede og indførte Stevnemaal, samt Vidners Førelse og gamle Bevisligheder og Vedtægt, paastod, at de indstævnte, saavel som de andre derpaa Landet, bør at svare, den gamle, jo for mange Aar siden af Deris Høybaarne Herskab vedtagne Vedtægt, og derpaa er vorted Ædle og Velviise Hr. Dommeris gode velfindende Kiendelse og Dom, tilligemed denne foraarsagede Processes Omkostning.

Da blev de indstævnte paaraabt, om nogen var, der havde noget herimod at svare, mens ingen møtte. —

Da blev for Retten Dømt og Af Sagt

At de indstævnte pligtig er og bør, at betale deris Sognepræst Den hæderlig og Vellærde Mand Hr. Niels Michelsen, hvis de Hannem

rester efter forhen gammel Skik og giorte Vedtægt paa Hirtzholmen, og de Samtlig at betale deris Præst denne foraarsagede Omkostning med 4re Rdlr., Det inden 15ten Dage, eller liide Ram efter Loven.“

Som før set hørte der til Præsteembedets Indtægter bl. a. 1 Bjergelod, senere 1½ Lod, da Præsten paa den Tid tillige var Skolelærer. Til Embedets andre Privilegier hørte saaledes ogsaa Ret til en ugentlig Førsel (Overfart) enten til Fladstrand (Sæby) eller Strandby og tilbage igen. Disse Rettigheder blev med Tiden noget omstridt. Indtil 1831 gik det dog nogenlunde, men i det Aar satte „Reglement for Lodsindretningen i Danmark“ uden Tvivl et tydeligere Skel mellem Lodser og Fiskere paa Hirtsholmen, hvor indtil den Tid de fleste Fiskere tillige var Lodser. Det var dog først 30—40 Aar senere, at Striden om Førselspligten for Alvor blussede op. Hertil kom senere Striden om Præstens Ret til halvanden Bjergelod. Kirkens liber daticus giver et interessant og særdeles klart tegnet Billede af Striden og de Forhandlinger, der fulgte. De hører med til det lille Folkesamfunds Psykologi.

1869, i Pastor Buchwaldts Tid, vægrede Lodserne sig ved at deltage i Førslerne for Præsten, skønt de 1843 havde forpligtet sig dertil lige med de andre Beboere. Lodserne motiverede deres Standpunkt med, at de først og fremmest skulde være til Stede paa Øen, hvis der skulde indtræffe en Stranding, eller et Skib ønskede Lods. Samme Aar resolverede Hjørring Amt, at Lodsernes Stilling ikke fritog dem fra „efter rigtig Omgang“ at deltage i Udøvelsen af de Førsler, som fra gammel Tid tilkom Præsten. Men Lodserne var utilfredse og henviste til Reglementet af 1831, efter hvilket deres første Pligt var at „oppasse de Søfarende“. Pastor Hansted (1877—81) maatte af sin egen Lomme afholde Udgiften (der dengang for en enkelt Tur kunde beløbe sig til 9 Kr.) og søgte da at faa en mindelig Ordning ved at foreslaa Forpligtelsen afløst mod en passende Godtgørelse. Men Forslaget stødte paa uventet Modstand. Den gamle Ret til Førsel mindst en Gang ugentlig til Frederikshavn eller Strandby vilde Lodserne ikke længere godkende, og de øvrige Beboere mente, at naar den ene Part, som i sin Tid havde underskrevet Forpligtelsen, skønnede sig fritaget, maatte den anden ogsaa være det. Paa Trods af al Tradition

syntes da Præstens Ret til Førsel efterhaanden at være gaaet i Glemmebogen.

1906 skriver Pastor L. P. Sørensen resigneret til Kultusministeriet: „... Skal man have Forbindelse med Fastlandet udenfor den ordinære Posttid (især om Sommeren hænder det), koster en Baadlejlighed 4 à 5 Kroner, da den gamle Embedsret til fri Førsel 1 Gang ugentlig synes at være stiltiende bortfaldet.“ — Af Pastor Asmusens (1915—21) Lønningslister ses, at han fik 50 Kr. i Befordringsgodtgørelse. Det er den gamle Førsel, der er blevet afløst.

Langt højere gik dog Bølgerne angaaende Præstens Embedsret til halvanden Bjergelod. Stridens Udgangspunkt var den Oversigt, som 16. Febr. 1859 blev underskrevet af Hirtsholmenes Sogneforstanderskab og tilstillet Hjørring Amt:

„Oversigt over Regler for Uddelingen af Bjergelodder efter Vedtægt fra ældre Tider paa Øen Hirtsholmen.“

I den ældste Tid, Nogen her kan huske, før Aaret 1800 fik enhver bosat Bjergger, det vil sige enhver Fæster, som svarede Landgilde og andre Afgifter, 1 fuld Bjergelod, Øernes Ejer fik 4 Lodder, Kirken 1 Lod, Præsten 1 Lod, Skolelæreren $\frac{1}{2}$ Lod, men, hvis han arbejdede med, 1 fuld Lod. De Unge, Ugifte fik efter deres Alder og Duelighed til at arbejde $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{4}$ Lod. En fraværende Bjergger, det er en her bosiddende Fæster, fik $\frac{1}{2}$ Lod, men dersom han havde været fraværende paa Tjeneste f. Eks. i Function som Lods og han ved Hjemkomsten gav de øvrige Bjergere en Sum efter Overenskomst, som de fandt passende efter den Fortjeneste, han havde haft, saa fik han 1 fuld Lod; vilde han ikke dette, fik han kun $\frac{1}{2}$ Lod. Enker og Syge fik 1 fuld eller $\frac{1}{2}$ Lod efter deres Trang.

Forbjergerne og Strandfogederne fik aldrig mere end hver 1 fuld Lod, der blev ingen Forskel gjort imellem dem og enhver anden Bjergger. Den Gang vare alle Beboerne Fiskere og Lodser paa een Gang, der var ingen beskikkede Lodser.

I Aaret 1800 bleve de fleste Beboere her beskikkede til Lodser, og Delingen af Bjergelønningen vedblev derfor at gaa i mange Aar paa den samme Maade, da der ikke var nogen Grund til Misfornøjelse, idet de faa daværende Fiskere den Gang, da næsten ethvert forbigaaende

Fartøj tog Lods, bestandig havde Del i den ikke ringe Fortjeneste ved at sætte Lodserne ud til Fartøjerne.

I Aaret 1832 blev Lodsernes Antal betydelig indskrænket, og nu blev det forbudt Fiskerne at sætte Lodserne ud til Fartøjerne, og saaledes bortfaldt ogsaa deres Andel i Udsættelsespengene; men den samme Delingsmaade vedvarede endnu.

Denne Forskel mellem de to Classer, Lodser og Fiskere, var Kilden til Misfornøjelse og gensidig Mistillid, som voksede, da Forbjergene og Strandfogederne nu efter Loven toge hver 2 Lodder.

Fra den Tid blev Delingsmaaden mere og mere uensartet og ofte vilkaarlig, hvoriblandt blot skal nævnes, at de Unge, Ugifte, i mange Aar i den seneste Tid fik hver 1 fuld Lod, og at Fraværende, enten de vare det paa Grund af Kaldspligter eller ikke, tiltvang dem 1 fuld Lod.

Man tillader sig med Hensyn til disse Vedtægter fra ældre Tid at henvise til det denne Sag ledsagende Bilag af 21. August 1856, underskrevet af de nuværende Forbergere: C. Dahl og M. Bæk.

Til de foruden Bjergerne til Bjergelodder Berettigede skeer Uddelingen nu saaledes, at Øernes Ejer faar 4 Lodder, Kirken 2 Lodder, da foruden dens egen Vedligeholdelse tillige Udgifterne til Præstegaardens og Skolens Vedligeholdelse udredes af dens Midler ifølge Cultusministeriets Resolution af 18. Decbr. 1855, og Præsten faar 1½ Lod, da han tillige er Skolelærer. —

Hirtsholmens Sogneforstanderskab den 16. Februar 1859.

F. Nannestad. C. Dam. P. Jørgensen.

Bærtel Jørgensen. Hans Pedersen.

Til det høje Amt i Hjørring.“

Uenigheden blev akut efter den engelske Damper „Aislaby“s Stranding paa Nordsiden af Hirtsholmen Natten til 1. Marts 1905. Denne Stranding gav et godt Udbytte til Bjergerne. Den 7. Marts holdt Bjergningskomiteen Møde for at fordele Lodderne, og — som det var at vente, bemærker Pastor Sørensen — blev Præsteembedets halvanden Lod strøget. Samme Skæbne fik Kirkens to Lodder.

Fiskerne hævdede i en Skrivelse til Præsten, at det gamle Regulativ ikke gjaldt efter den nye Strandingslov af 1895. De vilde dog gerne give Pastor Sørensen personlig en Part af, hvad der indkom, men ikke fordi det var hans Ret. I sine Indberetninger til Kultus- og Marineministerium gik Præsten historisk til Værks, han henholdt sig til 9. Punkt i Overenskomsten af 1656 (Side 45) og til Kaldsbogen, hvorefter der uafbrudt siden 1844 havde været ydet halvanden Bjergelod af hver Stranding, sidst i Aaret 1903. Vilde man nu ikke mere give ham noget, burde hans Del paa passende Maade afløses — ligesom i sin Tid Sankt Hans Renten og Fisketienden (Side 55). Efter mange Skriverier frem og tilbage genopfriskede Justitsministeriet en Overenskomst fra Christian den Ottendes Tid, som var indgaaet mellem Holmboerne, da Øen igen fik eget Sognekald (1843). Den havde dengang straks faaet kgl. Konfirmation, men var nu aabenbart gaact i Glemme ovre paa Øen. Der var ingen, som kunde huske den, men fik man den at se, erklærede Fiskerne, vilde de bøje sig og for Fremtiden betale fuld Bjergelod til Præsteembedet. Ministeriet sendte da Sogneraadet en Genpart af Overenskomsten. Den lød saaledes:

„Aar 1843 den 3. Maj var Undertegnede, Frederik Christian Baron af Holsten, Amtmand over Hjørring Amt og Provsten for Venneberg og Horns Herred Søren Kabell af Hjørring, forsamlede paa Øen Hirtzholmen, for i Overensstemmelse med Det Kongelige Danske Kancellis Paalæg at træffe en Forening, om hvilke Indtægter Beboerne, foruden dem Præsten og Skolelæreren for Tiden nyde, maatte være villige til at yde den nye ansættende Præst.

Der fremlagdes en af Øens Beboere underskreven Fuldmagt til Sognefoged Jørgen Berthelsen samt Berthel Christensen og Jens Olesen, hvorved Beboerne overdrage til de sidstnævnte 3 Personer med forbindende Kraft for dem at forhandle det fornødne.

Saa vare og tilstede fornævnte Sognefoged Jørgen Berthelsen samt Berthel Christensen, hvorimod Jens Olesen angives at være fraværende paa en Søtour, men i hans Sted var mødt Niels Svendsen, hvem Øens Beboere havde overdraget at indtræde i Jens Olesens Fuldmagt. — Efter forskellige Ventilationer blev derefter vedtaget, at Øens Beboere skulde:

1. Vedligeholde Præstegaarden uden Bekostning for Præsten.
2. Skaffe hans Flyndergarn ud med Baadene, udsætte dem med deres egne og derefter hjembringe dem, alt uden hans Bekostning.
3. Bringe hans Fisk derhen, hvor de selv afsætte Varer og derefter afhænde dem for ham.
4. I det højeste en Gang ugentlig at føre Præsten, hans Familie og Folk over til Frederikshavn eller Strandbye og tilbage uden Bekostning for ham, samt paa lige Maade at besøge hans Fornødenheder hentede fra bemeldte Steder; ligeledes uden Bekostning for ham.

Det bemærkes, at de Rettigheder, som Præsten for Tiden nyde ere følgende: a/ St. Hans Rente 1 Rdl. og 3 Snese tørre Flyndere af hver Familie, dog af Enkerne kun det halve, b/ Offer og Accidenser, saaledes at den ansættende Præst oppebærer i saa Henseende, hvad saavel Præsten som Skolelæreren fortiden nyder, c/ en Bjergelod, d/ Renten 8 Rdl. 82 Sk. aarlig af Legatum Schelio-Lindenovianum.

Saaledes af Os vedtaget, bekræftes med Underskrifter.

Jørgen Berthelsen. Berthel Christensen. Niels Svendsen.“

Yderligere var Overenskomsten bekræftet ved Underskrift af 34 mandlige Holmboere, adskillige dog med Tilføjelsen: *med ført Pen.*

Genparten blev af Sogneraadet leveret til Bjergernes Formand. Deres juridiske Raadgiver i Frederikshavn erklærede Sagen for afgjort, idet Præstens Krav var lovhjemlet. I Henhold hertil blev da endelig Sagen ordnet, saa at Præsteembedet og Kirken endelig fik, hvad der tilkom dem. Den definitive Opgørelse af S/S „Aislaby“s Stranding udviste, at hver Bjergelod blev paa 224 Kr. 80 Øre, hvortil kom et halvt Lod for Præsten, 112.40 Kr. Embedet havde altsaa af denne Stranding oppebaaret Kr. 337.20.

Hermed er saa denne Sag bragt heldig til Afslutning — — for *denne* Gang, tilføjede Pastor Sørensen.

Endnu en Gang — den sidste — skulde en lignende Sag volde Besvær. Det var, da den hollandske Evert „Berids“ af Rotterdam grundstødte ved Holmene i April 1917. Nu vilde Bjergerne igen tilbageholde Præsteembedets Lod. Men Kirkeministeriet resolverede, at

Præstens $1\frac{1}{2}$ Lod var berettiget; Beløbet skulde af ham indbetales til Stiftsovrigheden i Aalborg. Den Omstændighed, at Pastor Asmusen selv var aktiv Bjerger, var uden Forbindelse med, hvad der fra gammel Tid tilkom Embedet. —

Forøvrigt havde Holmboerne allerede 1866 indgaaet Kontrakt med Em. Z. Svitseres Bjergningsentreprise. Den fornyedes 1905, hvorefter Bjergerne paa Øen skulde stille Mandskab og Baade, Svitser levere Dampskib, Dykker og Redskaber. Men 1919 opsagde Selskabet Kontrakten. Da var Lodsstationen nedlagt, Lodserne flyttet fra Øen, saa der kun var faa Mand af Bjergelaugget og intet brugeligt Baademateriel tilbage.

Oversigt over Præsteembedets Bjergningsindtægter.

Den $1\frac{1}{2}$ Bjergelod indbragte følgende i Aaret 1844: 20 Rd. 4 Mk. $15\frac{1}{2}$ Sk. 1845: 5 Rd. 1 Mk. 8 Sk. 1846: 0. 1847: 19 Rd. 64 Sk. 1848: 23 Rd. 1 Mk. 14 Sk. 1856: 36 Rd. 1 Mk. 8 Sk. 1857: 24 Rd. 1 Mk. 11 Sk. 1858: 79 Rd. 2 Mk. 13 Sk. 1860: 8 Rd. 3 Mk. 6 Sk. 1861: 19 Rd. 5 Mk. 2 Sk. 1862: 114 Rd 4 Mk. 2 Sk. 1864: 34 Rd. 1 Mk. 3 Sk. 1865: 10 Rd. 3 Mk. 1866: 134 Rd. 1 Mk. 8 Sk. 1867: 55 Rd. 1 Mk. 2 Sk. 1869: 12 Rd. 6 Sk. 1871: 136 Rd. 9 Sk. 1872: 64 Rd. 4 Mk. 9 Sk. 1878: 7 Kr. 45 Øre. 1879: 88 Kr. 23 Øre. 1880: 6 Kr. 37 Øre. 1903: 2 Kr. 19 Øre. 1905: 337 Kr. 20 Øre. 1908: 23 Kr. 51 Øre.

Fisketiende og Sankt Hans Rente. Pastor Buchwaldt skrev $\frac{3}{9}$, 1870 til Kirkeministeriet angaaende Fisketidende, at fra gammel Tid har Beboerne ydet Kaldet en Afgift, der havde Navn af „daglig Fisk“ eller Fisketiende af enhver ugift og gift Person, der bruger Fiskeredskaber. Det, som ikke leveres in natura, skal godtgøres Præsten i rede Penge. Præsten spurgte Ministeriet, hvorledes han skulde forholde sig med Hensyn til, at et af Baadselskaberne har anset sig fritaget for at svare denne Fiskeafgift. Forhandlingerne førte til, at Kirkeministeriet approberede Fisketiendes Afløsning 17. Febr. 1872. Afløsningen for den gamle Fisketiende vilde være at ansætte til 130 Rdlr., der udredes af Kommunen.

I Sept. 1874 beklager Pastor Hofman Bang sig til Ministeriet

over, at Beboerne, der ikke driver Fiskeri, har vægret sig ved at yde den Præsteembedet tilkommende Sankt Hans Rente. Det var en gammel Afgift paa 1 Rdlr. og 3 Snese Flyndere af hver Familie. Han forespørger tillige, hvorledes han skal stille sig overfor, at Beboerne i den senere Tid har unddraget sig deres formentlige Forpligtelse til at transportere Præstens Ildebrændsel og Hø til en Ko op til Præstegaarden. Ministeriet resolverede, at Sankt Hans Renten skulde svares af alle Beboere, men de, som ikke fiskede, kunde faa den omsat i Penge. Den ydedes indtil Aaret 1880 og beløb sig da til 58 Kr. Da Embedet genoprettedes 1902, var den afløst. Angaaende Opbæring af Hø og Ildebrændsel forbeholdt Ministeriet sig at give nærmere Resolution. Hvorpaa Præsten lader Spørgsmaalet om Opbæringen gaa til Sogneraad og Amtsraad. Amtsraadets Svar gaar ud paa, at det formentlig er, fordi Præsten tillige er Skolelærer, at Beboerne er pligtige at opbære hans Tørv. Altsaa ikke Præstens private, men Skolestuens Brændsel. Præsten bemærker iøvrigt overfor Sogneraadet, at Hjembæringen af Hø og Tørv nu bør søges afløst, ligesom det skete med det resterende Hoveri andet Steds i Danmark.

Pastor L. P. Sørensen noterede 1905: Sogneraadet vedtog at betale Fragt og Opkørsel af Skolens Brændsel, hvorved en forglemt Embedsret atter er sat i Kraft.

Græsningsret. Spørgsmaalet om Præstens Ret til at lade to Køer græsse paa Græsholmen blev aktuelt, da Øerne 1843 atter blev Sognekald. Jomfruerne Ingeborg og Marie Übersax i Frederikshavn, som paa den Tid ejede Hirtsholmene, var ikke til Sinds godvillig at tilstaa den nye Præst, v. Schaumburg, nogen Græsningsret, og skønt Ingeborg Übersax, der mødte med Fuldmagt fra Søsteren, blev foreholdt Indholdet af Kirkens liber daticus, fastholdt hun sin Vægring. Hun reserverede sig tillige paa begges Vegne Ret til den Grund, hvorpaa Præstegaarden skulde bygges, og at faa den udlagt som deres Ejendom, men havde iøvrigt ikke noget imod, at Grunden blev benyttet til Præstegaard og vilde ikke forlange Afgift deraf. Om Sognekaldets Ret til Sommergræsning for to Køer — foruden en tredje, der skulde tilkomme Præsten i Egenskab af Skolelærer, førtes der en Proces i Aaret 1845. Dommen faldt 3. Sept. Den fastslog Præstens Ret til to Køer paa Græsholmen, mens den tredje blev afvist.

Da Interessentskabet senere som Holmenes Ejere ønskede at faa denne Servitut hævet — der laa jo en kolossal Masse Sten paa Græsholmen — tilbød man at overlade Præsten Ejernes Del af Præstegaardshaven, som Præsterne i længere Tid med stiltiende Samtykke havde benyttet uden Vederlag. Desuden var Ejerne, dersom dette maatte anses for utilstrækkeligt, villige til at udrede, hvad der efter uvildige Mænds Skøn maatte tilkomme Præsteembedet som yderligere Erstatning. Men Spørgsmaalet tabte snart sin Betydning. —

SKOLEFORHOLD OG DEGNE

Degnekaldet paa Hirtsholmen menes at være oprettet ca. 1640 samtidig med Kirken. Der var dog allerede en Skoleholder paa Øen 1628¹⁾.

Christen Ebbeson er den første Degn, der kendes, han var der 1666 og gav 1690 Indberetning om Embedets Indtægter (jvfr. Side 42). Under „Mænderns Nafne paa Hirrids Holm“, Markbogen 1683 (Side 9) nævnes en Jens Andersen scholmester.

Jacob Christensen, var her før 1711, nævnes 1714, da Sognepræsten Niels Michelsen Holst til Hirtsholmen og nævnte Degn blev forligte i Skagens Kirke, hvor deres Proces var for Provsteret; død 1738, 80 Aar gl.

Christen Jensen Fix, Degnesøn fra Elling, død 1731.

Christen Pedersen var her 1737.

Christen Kræmer, Student, nævnes 1739, 1741 og 1748; død 1753, 55 Aar gl.

Anders Momtoft, 1753—54, død s. A. 28 Aar gl.

Søren Christensen Kajholm, 1754—69.

Jørgen Peter Rommedahl, ca. 1770—76. I Aaret 1787 bestod han jur. Eksamen og autoriseredes samme Aar til Prokurator for Nørrejylland. Senere var han en Overgang Godsejer. I Aaret 1800 udnævntes han til Byfoged i Kalundborg, og fra 1807 og til sin Død 1820 var han Byfoged i Hobro.

Broder Christian Brandt, 1777—90.

¹⁾ P. M. Rørsig: Skoler, Degne og Skoleholdere i Vendsyssel (Vends. Aarb. 1933).

Bendix Nielsen Hammer, 1790—94. Fik 1759 et meget godt Lov af Biskoppen for sin Degne- og Skoletjeneste, da han var paa Mors; havde Tid efter anden 5 Embeder, af hvilke Hirtsholmen var det sidste.

Johan Christoffer Schreier (Schreiber?), 1794—95.

Peder Christensen Hesselbæk, 1795—98.

Christen Pedersen Grønlund, 1798—1800. Han var født i Aasted.

Peiter Chr. Lorentzen Fix, 1801—09. (?)

Morten Jensen, 1809. Død i Gadholt (Understed) 8. Juni 1816.

Mads Justesen, var i Embede her 1817; fik Afsked 1843, død 1844.

Da Hirtsholmen i Aaret 1843 atter blev et selvstændigt Sognekald, blev Sognepræsten tillige beskikket til at være Øens Skolelærer. Mads Justesen skulde derfor afgaa med en Slags Pension. I Kirkens gl. „Liber daticus“ staar følgende derom:

Det Kongelige danske Cancelli har i Skrivelse af 22de f. M. resolveret „at med en beskikkede Sognepræstes Tiltrædelse bør Skolelærer *Justesen* fratræde sit Embede som Skolelærer, hvorimod han bør vedblive at forestaa Kirkesangen og saaledes at der i Overensstemmelse med hans afgivne Erklæring tilstaas ham fri Bolig for hans og Hustruens Levetid i Skolehuset, som han nu beboer. Kirkesangerlønningen, Offer og Accidentser af Districtet, en aarlig Understøttelse af Skolelærer Hjælpekassen, 15 Rdlr. til Brændsel samt engang for alle 25 Rdlr. ville i sin Tid herfra blive ham anviste, derimod ville Skolelærer Embedets øvrige Indtægter tilfalde Sognepræsten, der ved sin Ansættelse strax haver at overtage Skolelærer Embedet“. Mads Justesens Hustru, Kirsten Thomasdatter, der sad Enke i 12 Aar, fik ikke ringe Gavn af Kancelliets Bestemmelse om fri Bolig i Skolehuset. Hun døde 1856, 84 Aar gl. (Kirkebogen).

For Øens Degne gælder det samme som for dens Præster, at Personlisten er meget lang. Deres Tid paa Øen var sjældent af længere Varighed, de ønskede hurtigst muligt at komme over til „faste Landet“ igen. Som en af de mærkeligste husker Brødrene Larsen endnu cand. pharm. Carl v. Lübbers, der skal have været viden om Lande i sin Ungdom, og som endnu talte Brokker af Tysk, Engelsk og Spansk. Han blev senere en kendt Gadefigur i Frederikshavn og døde 1915 paa Byens Alderdomshjem, 85 Aar gl.

Det kan nævnes, at medens Degnelisten i Elling i de to Aarhundreder fra 1640 til c. 1840 kun udviser 6 Degne, har Hirtsholmen i samme Tidsrum 16.

Degnens Indtægter.

Lønforhøjelse 1755. (Kirkens gl. „Liber daticus“). — Af denne lange og meget omstændelige Overenskomst skal her gives følgende Uddrag:

„Da Degnen hos os her paa Hirtsholmen haver saa lidet et Levebrød, at Hand ikke dermed om Aaret kand udkomme, som og her paa Stædet findes saa fattige Folk, at de ikke kand betale Skoleløn for Deris Børns Skolegang, men samme ofte derfor forsømmes, Saa haver efter vor Sognepræstes Forestilling til Meenigheden, Vi Tvende Hirtsholmens Kirkeværgere, Saavel som ganske Meenigheden her paa Stædet tilstaaet og Samtykt, som vi og herved tilstaaer og Samtykker, at give Degnen her hos os paa Hirtsholmen i Aar 1755 og herefter aarligen præcise hver St. Hans-Dag 4re Rixdaler, siger Fire Rixdaler af den Fattiges Blok, saalænge derudi saa mange Penge findes, og naar ikke saa mange Penge i den Fattiges Blok findes, da at indbetale bemelte 4re Rdr. til Degnen af Kirkens Blok, og det saalænge Skilling er i Blokken og Degn er paa Hirtsholmen.

Med samme 4 Rdr. Degnen aarligen hver St. Hans-Dag nyder, forpligtes hand til at underviise hver Aar 4re Fattige Børn, som af Præsten til Skolegang hos ham henviiser, uden nogen Betaling af disse Børn eller deris Forældre.

Ligesom disse 4re Børn og er frie for at give Ildebrand til Skolens Varme.

Skoleholdet skal skee for bemelte Børn, saavel som andre Stædets Børn i det nu af os nye opbygte Skole og Degne-huus, hvortil Stædets forrige og nu itzige Ejere Ædle Monsieur Peder Kragelund af Sæby har skiænket Jord og Plads til Huusets Bygning uden nogen aarlig Afgift deraf i nogen Maade. Saa og den Kaal-Hauge, som nu ved Huuset er og findes.

Paa Pladsen, som nu Huuset, af Landsaatterne selv, er opbyggt paa, Bygningen, som nu paa Pladsen staar, saa og Haugen, som til Huuset er, er Degnen og Skoleholderen paa Hirtsholmen uden nogen Betaling eller aarlig Afgift tilhørende til Ewig Tiid.

I samme bemelte Huus forpligter Degnen altiid sit Skolehold at forrette, og i alting Kongl. Allernaadigste Forordninger om Skolehold nøje efterleve. Og som Degnen underviser 4te Fattige Børn om Aaret for bem^{te} 4te Rdr., saa afgaar ham ikke i nogen maade noget af de forrige Degne eller Skoleindkomster, men nyder som forvanligt Degne og Skoleholderen her paa Hirtzholmen nydt haver: Som er aarlig 20^{ve} Store saa kaldte Præste-Flynder, og een Mark danske af hver Mand, som begge dele hver St. Hans-Dag bæres til Ham, og i hands Huus ham leveres, dog agtes ikke herved, om en Mand ikke bruger Fiske Redskab paa Havet med andre, betaler hand hver St. Hans-Dag Degnen 1 Mark danske, men ikke de 20^{ve} saa kaldte Store Præste-Flynder.

Saa nyder Hand og til Offer hver Højtiid 8 Sk. Af hver Mand for sig og sin Kone. Af hver Kirkegangs-Kone 2 Mark, af hver Confirmations Barn 2 Mk., af hver Barn, foruden de 4te fattige Børn, 2 Sk. ugentlig, naar det søger Skolen, saa og af ald Biergeløn, som paa Landet deles, een halv Lod, uden hand selv arbejder med, da hand nyder Heel Lod, som en anden Mand paa Landet.

Og skulle nogen af Landsaatterne være Forsømmelig med at betale i rette tiider ommelte Degne og Skoleløn til Degnen, Skal *Kirkeværgerne under deris eget Ansvar* til Degnens Degne og Skoleløn og Indkomme, være behielpelige til Inddrivelsen, saa Degnen i rette Tiider nyder sin Indkomme af hvad det være kand.

De andre accidentcer i Kirken aarlig er fornødentlig og Degne Brødet tilhørende med viidere: Som Testamente at skrive og Sang over Døde etc. etc. kand falde for Degnen . . .

. . . Som og Degnen Aaret igiennem skal holde Bog tillige med Kirkeværgerne om Kirkens eller Fattiges Indkomster eller Udgifter; Da samme Degnens Boghold og Antægnelse, ved den Samling, Naar Kirkeværgerne gjør sit Regnskab, skal af Præsten og de andre Mænd, som ere af Meenigheden da Nærværende med Kirkeværgernes Regnskab aarlig eller æxtra Confereres . . .

At nu denne Indretning til Degnens og de fattige Børns bedste kand des fastere staa ved Magt, og blive uryggelig af os, som nu Hirtzholmen beboer, saavelsom af voris Efterkommere til Ævig Tiid, saa er voris underdanige Bøn til Deris Høyærværdighed Høyædle Hr. Bi-

skop Broder Brorson ¹⁾), Deris Velærværdighed Velædle Hr. Provst Peder Biering, de begge gundstig ville Samtykke og tillade denne Indretning, saa og befale dens bestandige Vedvarenhed . . .

Iligemaade ombeeder ydmygst Ædle Monsieur Peder Kragelund, som dette Stæds nu itzige Ejere, vilde og med Haands underskrift bekræfte denne giorte Indretning; Hvilken vi hermed vi 2de Kirkeværgere paa egne og alle Landsaaternes Vægne og efter egen og alle Hirtzholmens Beboeres fuldkommen Villie, Samtykke og forening indgaar, og at denne Indretning skal holdes ubrydelig evindeligt af os og alle Hirtzholmens Beboere og vores Efterkommere, Stadfæste vi 2de tillige med vores Sogne Præst Hr. Valentin Würtzel, alle Tree med vore Hænders underskrift.

Valentin Würtzel

Sognepræst paa Hirtzholmen.

Kirkeværgerne Christen Thomsen (Mallie)

„ Peder Pedersen.

Denne guddelige Indretning tilligemed dette Document i alle sine Poster Approberer ieg, som hermed ønsker en bestandig Velsignelse og Vedvarenhed.

Sæby d. 6te Augusti 1755.

Peder Kragelund.“

Efter Provstens Approbation har Stiftamtmanden og Biskoppen skrevet:

„Foranstaaende kiærlige Forslag til Degnens ringe Levebrøds forbedring i det lille Kirke-Søgn Hirtzholm finde vi saa fornødent og saa billigt, at vi det, som en bestandig Regel og Rette-Snor i alle Maader herved stadfæste og Ratificere.

Aalborg d. 24de August 1755.

J. Holch. Broder Brodersen.“

1858 blev Skolelærerembedets Indtægter forhøjet til:

a) af Kommunen 6 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg (efter gangbar Pris), 10

¹⁾ Den næstældste i det rare Trekløver fra Randrup.

Tdr. Byg (efter Kapitelstakst), Ildebrændsel 18 Rd. og Kirkesangerløn 10 Rd.

b) 12 Tdr. Byg efter Kapitelstakst af Amtets Skolefond.

1873 androg Pastor Hofman Bang Skoleraadet om med Tilskud af Skolefonden for et Aar at maatte holde en Medhjælper (Pogelærer) for at de forholdsvis mange skolepligtige Børn, som ikke kunde stave — nogle kendte ikke Bogstaverne skønt de var halvniende Aar — kunde komme med. Andragendet bevilgedes. Han gjorde endvidere opmærksom paa, at i den forrige Præsts Tid skete Undervisningen udelukkende mundtligt, uden at Børnene havde Bøger at læse i hjemme. Endelig oplyste Pastor Hofman Bang, at der paa Øen fandtes forholdsvis flere Børn med daarlige Evner end andetsteds, fordi Familierne i lang Tid havde giftet sig ind i hverandre. Han haabede dog, Strømmen snart vilde vende sig.

Undervisningen var sikkert i ældre Tid, da Degnekaldet eksisterede, ringe. Det fortælles, at lidet morgenduelige Degne blev vækket med Sang af den skolepligtige Ungdom, men Sangen stod næppe i nogen Sangbog.

Det var gammel Hævd, at Børnene medbragte Tørv („Ildebrand“) til Skolens Bilæggerovn. Saa sent som i Mads Justesens Tid mødte hvert Barn med en Tørv til Skolen, dog nød de Børn, som ikke kunde præstere nogen, gratis Varme. Det hørte med til Undervisningen, at Børnene i Begyndelsen af deres Skoletid skrev i Sand, og de første Aar fik Børnene som Opgave at tegne Skibe, Huse og andre Figurer deri. Først senere fik de Pen og Blæk. Paa Finansloven 1908—09 blev der bevilget 2500 Kr. til Indretning af bedre Skolelokaler. Krobygningens vestlige Del blev omdannet til Skolestue, mens den hidtidige Skole i Præstegaarden blev inddraget i Præstens Lejlighed. I Skrivelse (af 7/4 1908) bemyndigede Konsejlspræsident og Forsvarsminister J. C. Christensen tillige Pastor Steincke til at anskaffe Materiel, deriblandt Gymnastikredskaber, til et Beløb af 562 Kroner.

Efter 1921, da Præstekaldet nedlagdes, har unge Lærere og Lærere skiftet hyppigt paa Hirtsholmene. Landet over sidder der nu mange, hvis Lærergerning begyndte beskedent i det lille Sogn.

LODSER, FYRMESTRE OG POST

I det 18. Aarh. var alle Hirtsholmenes mandlige Beboere enten Fiskere eller Lodser. I Aaret 1800 blev de fleste Beboere beskikket til Lodser, og Tallet paa dem var en Overgang 56. Omkring 1820 var der 30 Lodser, senere gik det tilbage, fra 1860erne til op i Firserne var der 7. Hirtsholmenes Lodseri ophævedes 1916. Det hørte fra Begyndelsen under Fladstrands Lodseri, oprettet 1733, hvis første Lodsformand var Peder Johansen Fugl. I Hirtsholmens Kirkebøger støder man ofte paa Betegnelsen „Beltslods“, men den brugtes mest Mand og Mand imellem. Den rette Titulatur var derimod Fastlods, og de lodsede til Helsingør eller Slipshavn ved Nyborg. Navnet „Træskolods“ brugtes dengang om Havelodser samt om dem, som lodsede ind paa Ankerpladser og til Frederikshavn. Under deres Tjeneste fik Lodserne Rejsepenge af Puljen, og de sørgede derfor selv for Forplejning, dog ikke om Bord, hvor de fik Kosten. Varede Rejsen mere end et Etmaal (24 Timer), maatte Skibet erlægge en Rigsdaler, senere 2 Kroner for hvert Etmaal. Brødrene Julius og Theodor Larsens Fader, Lods Lars Vilhelm Jørgensen, spadserede tit hjem fra Hals, naar han havde været ude at lodse. Hans Fader igen, Lods Jørgen Jensen, købte engang en Baad i Slipshavn (ved Nyborg), da han syntes, det varede for længe, inden der blev Skibslejlighed nordpaa.

Ved Udstedelsen af „Reglement for Lodsindretningen i Danmark“ 1831 fik Lodserne forskellige Privilegier, der, som vi har set, kom til at spille en Rolle i Striden med Præsten. Der stod bl. a.:

„Da samtlige Lodsere er pligtige til alle Tider at oppasse de Søfarende og strax at ile dem til Hjælp, som forlange samme, saa skulle de være fri for at møde ved Indrollerings-Sessionerne og kun udskrives, naar Vor Tjeneste ikke kan undvære dem.

Ligeledes skulle de, om de endog ere Husmænd eller Inderster, være fritagne for Arbejde ved Veje, Kirker, Skoler og andre offentlige Præstationer, til hvis Udførelse deres personlige Tilstedeværelse er fornøden, ligesom de heller ikke for saadant Arbejde kunne affordres noget Vederlag i Penge, dog maa ovennævnte Fritagelse ikke

forstaas saaledes, at de paa Grund deraf skulle være fritagne for de offentlige Byrder, der paahvile en fast Ejendom, som de maatte eje eller bruge.

Boe de i en Kjøbstad skulle de nyde samme Rettigheder saa og være fri for Byens Bestillinger“.

Det gamle Fyr paa Hirtsholmene blev opført 1838. Det ses endnu som et pynteligt lille Udsigtstaarn paa Fyrmesterboligen. Det nuværende er bygget 1886 paa Øens højeste Punkt, kaldet „Ørnebjerg“.

Tilsynsførende ved det gamle Fyr var følgende:

Carl Peter Dahl, fra 1841 til 1864.

Hans Iver Hansen (Krydsassistent, Strandkontrollør), fra 1864—1883.

L. Chr. F. Junget, fra April 1883 til Marts 1886.

William Schultz, fra 1886 til 1. Juli 1887; fra denne Dato udnævnt til Fyrmester ved Hirtsholmens nye Fyr. Fyrmester til September 1895.

Kaj Julius Agerskov, Dbm., fra 1895 til September 1920.

Jens N. Brøns Høeg, Dbm., fra Oktober 1920 til Maj 1926.

J. A. Tendal, fra 1926 til November 1933.

Eiler Haubirk, fra November 1933 til 15. Januar 1937.

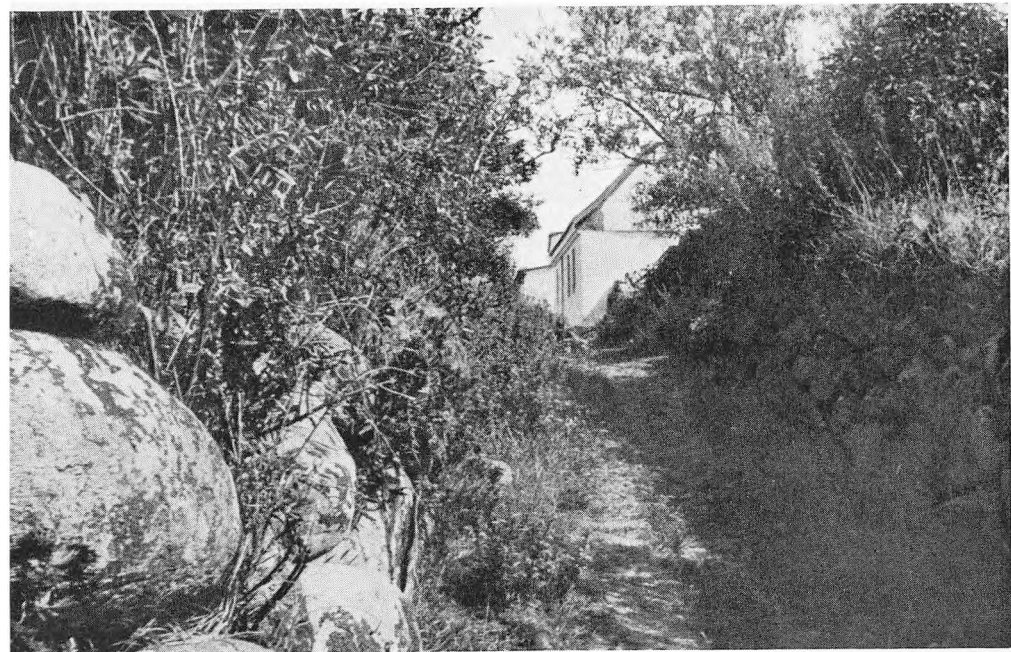
Martin Ipsen, fra 15. Januar 1937.

Ifølge Hirtsholmens Kirkebogs Tilgangsliste ankom Told- og Fyrbetjent *Carl Peter Dahl* til Øen fra Frederikshavn d. 1. Novbr. 1841. Han var da 36 Aar gl. Som Tolder skulde han bl. a. passe paa de svenske Smuglere, og han blev, som sagt, s. A. Tilsynsførende ved Fyret. Som Embedsmand kunde han ikke med, at Holmboerne paa gammeldags Manér ganske ugenert tiltalte ham med „han“.

Overfor en Kone, der gik under Navnet „*Marie Albækkers*“, hvis Mand ogsaa havde den skammelige Vane at sige „han“ til Dahl, besværede denne sig en Dag over en slig utilbørlig Tiltaleform.

Men Konen svarede blot, idet hun forbauset saa paa Embedsmanden: „Hvad mener han? — Saa'ent en jen, som han, ham kalder vi for en Pueskigger (Posekigger) . . .“

Dahl døde af Tyfus paa Hirtsholmen d. 5. Januar 1864, 59 Aar gl. Hirtsholmenes Fyrmester kan med Rette kaldes Øernes Guvernør.

Stien til Provst Neiiendams Hus.

Dr. Knud Sehou fot.

Dagens Hojdepunkt: Postbaaden kommer

Herluf W. Jensen fot.

Der blæste en Storm udi Kattegat.

Dr. Knud Schou fot.

Klokkestabelen ved Dr. Schous Hus.

Achton Friis fot.

For Øjeblikket (1942) er Fyrmester M. Ipsen Indehaver af en halv Snes Hverv; han er Formand for Kystudkigsstationen, Observatør for Meteorologisk Institut, Marineministeriets Tilsynsførende, Kirkeværge, Sognefoged og Sogneraadformand, Lægdsmand, Toldopsynsmand og Tilsynsførende ved det videnskabelige Reservat. Desuden er Arbejdsmand A. Rosenkrantz Jensen Kirkebetjent (Ringer) og Skrædder Th. Larsen er stadig Øens Brandfoged. *Sogneraadets* Sammensætning er 1942: Fyrmester Ipsen, Formand, Fyrassistent Due, Næstformand, Fisker Julius Larsen, Skrædder Theodor Larsen og Fisker H. C. Schou.

Regelmæssig *Postforbindelse* mellem Hirtsholmen og Frederikshavn blev oprettet 1. Juni 1872. Det var Pastor Buchwaldt, der tog Initiativet. I Begyndelsen var der to ugentlige Postdage, Mandag og Torsdag. Fra 1889 blev der tre, Tirsdag, Torsdag og Lørdag, senere ændret til Mandag, Onsdag, Fredag og Lørdag. I Sommeren 1939 lykkedes det Øens mangeaarige Sommergæster at faa Overpostinspektoratet i Aarhus til at bevilge daglig Forbindelse, men med Verdenskrigens Udbrud ændredes Forholdene. I Sommeren 1940 havde man atter Forbindelse tre Dage.

1886 ansøgte Beboerne Indenrigsministeriet, om Postbaaden maatte udgaa fra Holmen og Postføreren bo der. „Folk herfra vilde da kunne tage med Baaden til Frederikshavn og vende hjem samme Dag“. Fyrmester Junget støttede Forslaget, men Overpostbestyrelsen afslog det med den Motivering, at der ikke kunde føres tilstrækkelig Kontrol, og at der paa Holmen kun fandtes aabne Baade. Desuden svækkedes Jungets Stilling ved, at han stod i ikke ubetydelig Gæld til Tømrermester Kahlen, Frederikshavn, som var Postfører 1872—88. Han afløstes af sin Søn, Chr. Kahlen, der førte Postbaaden til kort før Paaske 1890, da han sammen med sin Medhjælper og en Arbejdsmand fra Flade forulykkede paa sin Tur fra Hirtsholmen. Den tredje i Rækken var Christian Bech Poulsen fra Læsø, der sejlede Ruten til 1894, da han gik ind i Fyrvæsenet; han døde som Fyrmester paa Nordre Rønner.¹⁾ Han efterfulgtes af Julius Andreasen, f. 1855, der fungerede til 1925. Andreasen blev i den lange Aarrække en kendt

¹⁾ Poulsen ansøgte 1890 om og fik Fritagelse for at betale Havnepenge af sin Baad „Kirk“, hvormed Præsten overførtes.

og afholdt Mand, ikke mindst blandt Sommergæsterne, der ved hans Afgang forærede ham en smukt forarbejdet Sølvcigarkasse. Den nuværende Postfører er Skipper Theofil Nielsen. Gennem Aarene var Brevsamlingsstederne forskellige. Andreasen uddelte mest fra Baaden. Nu gaar Posten rundt til hvert Sted, afleverer og modtager — og efterser pligtskyldigst Postkassen paa Dr. Schous Hus; den er for det meste tom.

Et af de smukkeste Sommerbilleder paa Øen er at se Beboerne i Grupper og enkeltvis paa Vej mod Havnen for at modtage Postbaaden. Dens Ankomst bryder Sommerdagens Stilhed. Ingen har langt at gaa. Det tager maaske tre Minutter fra det fjerneste Hus. Idet Baaden fortøjes, springer alle om Bord og samler sig, Hoved ved Hoved, ved Kahyttaabningen. Postføreren selv staar derinde og deler ud, mens hans Mand længere forude har travlt med at lange Varerne op til de utaalmodigt ventende Kvinder.

„En fremmed, der kommer til Øen, overraskes straks af dette lille Folkelivsbillede, der rummer megen Skønhed“, skrev engang Vendsyssels Husmandsdigter, A. C. Andersen.

HIRTSHOLMENES KRO

1737 blev Strandby Kro oprettet. Holmboerne søgte da til denne By for at proviantere til deres Underhold. Imidlertid var der særlig om Vinteren sjældent Skibslejlighed til Fastlandet, hvorfor Trangen til at faa en Kro paa selve Øen snart meldte sig. Den oprettedes 1750, og den første Kromand var *Anders Christensen Pool*, der indsendte følgende Ansøgning: ¹⁾

Stoermægtigste

Allernaadigste Arve-Herre og Konge!

Som en fattig Beboere fra Hirtzholmen udi Jylland, der ved 2de Søeskader og Fartøyers Forliis formedelst paakommende Guds Værlig har sat min Velfært til, som allerunderdanigst hosfølgende Tingsvidne bevidner og forklarer, fordrister jeg mig med den allerøptænke-

¹⁾ Rentekammerets Eksp.protokol 20, Nr. 448 (RA).

ligste og allerdybeste Underdanighed at fremkomme til Deres kongelige May^{sts} Throne kastende mig for Deres May^{sts} hellige Fødder med den allerunderdanigste Begiering og Ansøgning, at mig allernaadigst maatte forundes højkongelig Bevilning og Privilegium paa Kroe- og Værtzhuushold med Øll og Brændeviins Skiækning saa vel for Beboerne paa Hirtzholmen som for fremmede, der ved Leylighed kan komme til Landet og behøve Provision af Øll og Brændeviin, allerhelst vi stakkels Beboere paa Hirtzholmen har omtrænt en Miil til faste Landet over Havet og altsaa heel besværligt i en Hast slige, dog fornødne Vahre for Fiskere og Søfarende at bekomme, og ieg allerunderdanigst forpligter mig at forsyne Landet til de billigste Priiser med hvad de af de Sorter kan behøve, i fald ieg finder Naade, og Deres May^{stt} af sær og høj kongelig allernaadigst Consideration til mine ustandne Fataliteter og Ruin ved Søeskader allernaadigst bevilger Privilegium paa Kroehold af Øll og Brænde-viin til mig allene som den fataleste af Hirtzholmens Beboere og

Deres kongelige Mayæstets
aller underdanigste Arve Undersaatt og
ringeste troe Tiener

Anders Christensen Pool.

Kiøbenhafn d. 15. Julij 1750.

Ansøgeren vedlagde Vidnesbyrd om sine Ulykker; fremsat for Ska-gen Byting:

„— Anders Pool fra Hirtzholmen mødte og tilkendegav, at han havde ladet indkalde 4 af dette Steds Borgere, nemlig Chresten Jensen, gl. Sorren Jensen, Thomas Jensen og Jens Jensen Rebslager som alle afgav Forklaring om de ham i Aarene 1724 og 1726 paakomne Maleurs og Søkader.“

De forklarede, at „Anders Chrestensen Pool udi Aaret 1724^e in October Maanede under *St. Karens Skov* (ved Tisvilde) kaldet paa Hiemreysen fra Kiøbenhafn forliiste sin af Skipper Anders Thomsen udi Fladstrand da førende liden Jagt formedelst det dennem paakommende haarde Veyerlig og ved samme ulyckelige Hændelse indtet endten Fahrtoyet eller noged Indehaffte bierget . . .“

... Endnu forklarede Vidnerne, „at udi Aaret 1726 næst efter in December Maaned er een bem^{te} Anders Paall da tilhørende stoer Seylings Baad, hvormed hand fra faste Landet af hafde agtet sig til Hirtzholmen med Indehaffte Ladning, formedelst et haart Guds paakommende Veyerlig bleven omkandt og af Søen bortdreven og ved samme skeede ulykkelig Hændelse blev een da med værende Persohn drucknet og Anders Pool tilliige med de andre udi Baaden værende Persohner blev med største Livsfahre biergede til Land.“

Endvidere fremlagdes to Attester fra Skipper Anders Thomsen Holm, Fladstrand, og Sørren Jensøn Tømmermand, Hirtzholm, der bekræftede Forklaringerne. Ifølge den førstes Attest skete Forliset i 1724 paa Rejsen mellem Issefjorden og St. Karens Skov.

27. Okt. 1750 fik Anders Pool kgl. Bevilling til at maatte holde Kro og Værtshus paa Hirtsholmen indtil videre; den havde en lignende Ordlyd som Bevillingen for Strandby Kro. Der tales dog ikke om at brygge Øl og brænde Brændevin, men Kromanden maa „holde et Kroe og Vertshuus med Logement samt Spiise og drickende Vahre, som de der ankommende Søefarende, som det kunde behøve og begiere, med de Vilkaar, at deraf toe Rixdaler aarlig til vores Cassa erlægges ...“ Ligeledes indskærpes det ham at overholde Forordningen om Krohold og at undgaa, at Kroen giver Anledning til Fylderi og Tidsspilde for Bonden eller andre.

Ved kgl. Resolution af 1770 fik *Christen Thomesen Mallie* og Hustru Anne Kirstine Rasmusdatter Bevilling til Kroen. Anders Pools Enke var blevet fritaget 1769. Mallie døde som Kromand 1789, 68 Aar gl. *Otto Christensen Mallie*, Skipper og Handelsmand, gift med Ingeborg Hansdatter Eifler, var sikkert Krobestyre, mens førstnævnte havde Bevillingen. Han var død 1788. Ingeborg Eifler var Datter af Øens Ejer Hans Eifler, død 1778, 80 Aar gl. I Rentekammerets Ekspeditionsprotokol (Rigsarkivet) ses det, at 1789 meddeltes der *Frantz Übersax*, Købmand i Fladstrand, Bevilling til „herefter indtil videre at holde det nu afgangne Chr. T. Malli og Hustru ved vores Bevilling af 24de April 1770 hidtil bevilgede Vertshuushold ...“ *Frantz Übersax*' Ansøgning lød saaledes: ¹⁾

1) Jyll. Journ. Lit. T. 43 (lagt ved Rtk. Eksped. Prot. 37, 1789, 32) RA.

„Til Kongen. Da Kroer-Manden paa Hirtzholmen Christen Thomsen Mally nu ved Døden er afgangen, saa er ieg, som har saare liden Indkomst af bemeldte Øe og dog skal svare alle allernaadigste Paa-budde for Beboerne sammestæds, naar de ei selv kan, allerunderdanigst anholdende, ligesom ieg det i Aaret 1786 giort haver, hos min allernaadigste Konge om allernaadigst Privilegium paa Kroerholds Holdelse paa Hirtzholmen, der er saare fornøden for Skibsfarten, ligesom bemeldte afgangne C. T. Mally haft haver. Herom anholder allerunderdanigst

Frantz Übersax.“

Stiftamtmanden udtalte, at Übersax var Ejer af den halve Del af Øen. Han havde Bevillingen til sin Død 1812. Derefter gives den til hans Søn, *Jacob Übersax*, ca. 1788—1873, Købmand i Frederikshavn, Dbm., Direktionsmedlem i Sparekassen. Han forpagtede Kroholdet til *Nicolaus Wilhelm Kähler*, gift med Sarah Übersax, der var Gæstgiver til 1825, da han forlod Øen og blev Ejer af Ellinggaard m. m. Nordmanden *Gunder Christophersen Bjelland* var Kromand c. 1825 og i hvert Fald endnu 1838. Var vistnok som Dreng forlist med et norsk Skib paa Vestkysten, hvor han drev i Land. Gik fallit som Købmand, mens Proprietær Rosborg ejede Knivholt. *Magnus Pedersen Bech*, Sognefoged, Kirkeværge og Ligsynsmand, var Kromand i to Omgange, 1853 og 1875—79. (Se om ham Side 95). *Niels Hansen Jensen* Kromand 1866, ejede 4 Kvaser. Boede senere paa Skagen, hvor han døde. *L. C. Christensen* fraflyttede Kroen 1875. *Ole Hansen*, Købmand og Skibsfører, havde Kroen til 1882. Derefter Købmand *Knudstrup*, Frederikshavn, med Skipper og Lods Krogsgaard som Bestyrer, og Lods *L. C. Olsen* som Kromand til 1898. *Valdemar Andreas Larsen Staalhagen*, 1872—1941, Kromand til 1905, Søn af Lodsformand Bertel Larsen, tog 1914 Navnet Staalhagen, Fiskeeksportør i København, Formand for Fiskehandlerforeningen. Hirtzholmen har saaledes haft 15 kendte Kromænd. De forhandlede saa at sige alle Slags Varer fra Manufaktur- og Kolonialvarer til Apotekersager i Haandkøb samt Trævarer. Ogsaa svenske Fiskere provianterede hos dem. 1908 blev Skolen flyttet til den gamle Kro paa Marineministeriets Bekostning (Side 62).

SODABRÆNDERIET PAA HIRTSHOLMEN

Oplysningstiden, der fostrede saa mange dygtige og virksomme Mænd, maatte ogsaa søge at faa noget mere almennyttigt ud af de fattige Stenøer, end Fiskeriet kunde siges at give. Ejeren af Gudumlund ved Aalborg, Kammerherre Frederik v. Buchwald (1748—1814) var en fremsynet Adelsmand, der vilde gavne sine Bønder og sit Gods ved Udskiftning, Afløsning af Hoveriet, Bygning af Kanaler og Veje. Desuden oprettede han storstiledede Fabriksvirksomheder,¹⁾ bl. a. et engelsk Blegeri og et Sæbesyderi. Hertil behøvedes Soda, og da det gjaldt om at være selvforsynende, blev der paa Hirtsholmen, som da ejedes af Krigskommissær Übersax, etableret et Sodabrænderi, bestyret af Sodabrænder Morten Reidt, der forpligtede sig til at levere al den Soda, der produceredes, til Fabriken for 3 Sk. pr. Pund. De Penge, han behøvede i Forskud, hævede han hos Fastlods Søren Lunden i Fladstrand, der var Fabrikens Tillidsmand, og som skulde have 5 % af den Indtægt, Sodaen gav. Den fremstilledes af Kløvertang, der blev afskaaret paa Havbunden. I Oktober 1798 kom den første Soda fra Brænderiet til Gudumlund, ca. 19,000 Pund, der af den tyske Fabriksbestyrer, Dr. Friese, blev „approberet og befundet probatum“. Det følgende Aar skulde Morten Reidt skaffe 100,000 Pund til Fabriken; en Del blev leveret, men 1800 opstod der Uenighed mellem Dr. Friese paa den ene og Reidt og Lunden paa den anden Side, idet Dr. Friese nægtede at erstatte Lunden det til Morten Reidt erlagte Forskud, ligesom han kun vilde betale Reidt halvanden Sk. pr. Pd. af 9000 Pund Soda, som han var sejlet til Fabriken med. Striden endte med Sodabrænderiets Nedlæggelse. Endnu flere Aar efter henlaa paa Hirtsholmene 8000 Pd. Soda, som Søren Lunden tilbageholdt. Imidlertid havde Fabrikkerne paa Gudumlund bragt deres nye Ejer, Statsminister Greve Ernst Schimmelmänn, store Tab. Og først 1808 fik Søren Lunden efter en direkte Henvendelse til Greven sit endelige Regnskab opgjort. Saaledes endte Sodabrænderiet paa Hirtsholmene, Øernes første og sidste Fabrik. Den blev i al sit Uheld et Lillebillede paa, hvordan det gik hele den stolte Virksomhed paa Gudumlund. Det

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. og Top. 2 R. IV B.

fortjener blot at nævnes, at da Sodabrænderiets Ophavsmand, Dr. Friese, fik sin Afsked 1803, blev hans Efterfølger som Fabrikenes Bestyrer en 24-aarig Nordmand, Schimmelmans Sekretær, Greve Herman Wedel-Jarlsberg — senere Norges første Finansminister — til hvis Ungdomshistorie (i Aarene 1803—06) Gudumlundfabrikerne er knyttet.

Hvor paa Øen Sodabrænderiet laa, vides ikke.

SVENSK- OG ENGELSKKRIGENE OG 1864

Ogsaa disse smaa, afsides Øer har i Tidens Løb maattet bære deres Part af Fædrelandets Ulykker. Da Wallensteins Soldater 1627—28 hærgende og plyndrende trængte helt op til Skagen, var der mange, der maatte flygte til Holmene. De var et af de faa Steder, udenfor Fastlandet, hvor de kejserlige Soldater vovede sig hen, thi de store Farvande beherskedes af Christian den Fjerdes Flaade, og den frygtede de lidet søkyndige Tyskere og Slaver. 1644 gjorde Svenskerne Landgang og bortførte Præsten Peder Knudstrup, og ved en anden Lejlighed menes de at have fjernet Kirkens første Alterkalk. Senere hen, i den store nordiske Krig, laa Øgruppen nær Begivenhedernes Centrum. Mens Havet genlød af Drøn fra Tordenskjolds Kanoner, udviklede det lille Fiskerleje Fladstrand sig i Ly af sine Batterier og Skanser, bl. a. paa Deget, til en betydelig Handelsplads, hvorfra navnlig Forbindelsen med Tvillingriget Norge vedligeholdtes.

Den 11. Maj 1712 fandt der en Søtræfning Sted i Øernes umiddelbare Nærhed.¹⁾

Kommandørkaptajn Hans Knoff havde Overkommandoen over 3 Skibe: Orlogsskibet „Fyen“ paa 50 Kanoner — Knoffs eget Skib — samt Fregatterne „Søridderen“, Kaptajn Søren Hansen Lange, „Leoparden“, Kaptajn Christian Sahlgaard, og den lille Snau „Lindormen“, Løjtnant Cralbech.

Med denne Flaade havde Knoff sidst i April Maaned det nævnte Aar konvojeret en Mængde Handelsskibe fra Frederiksværn over til Jylland. Efter at Konvojen lykkelig og vel var kommen ned under

¹⁾ Victor Hansen: Vore Søhelte.

den jydsk Kyst, sendte Knoff d. 7. Maj Handelskibene ind paa Fladstrands Red, medens han selv med Krigsskibene ankrede op udfor „Kirkehavnen“ paa Hirtsholmens nordøstlige Side. Her skulde han foreløbig blive liggende for at være klar til atter at overføre Skibene til Norge.

Samme Dags Eftermiddag fik han imidlertid Forstærkning, idet Fregatterne „Raa“, Kaptajn Paulsen, og „Lossen“, Kaptajn Gerhard Sivertz, havde faaet Ordre til at slutte sig til Kommandør Knoff.

Men Svenskerne havde deres Spejdere ude, og snart blev det rapporteret, at der ikke fandtes andre Skibe end Knoffs Eskadre i Farvandet.

En Flaade paa 7 Skibe under Kommando af Schoutbynacht Sjöblad blev derefter dirigeret mod Knoffs Eskadre. — Om Eftermiddagen d. 10. Maj gik Flaaden ud fra Göteborg for i Løbet af Natten at overrumple de danske Skibe.

Vindstille hindrede imidlertid de svenske Skibe i at naa frem, og da det blev Dagning, var Svenskerne endnu 3 Mil fra Hirtsholmene.

Fjenden blev straks observeret af den danske Eskadre, og da det var bleven helt vindstille, fik Knoff derfor Tid til at tage sine Forholdsregler. — Han sammenkaldte derefter Skibscheferne til et Krigsraad. Hans Plan var at varpe Skibene saa tæt ind til Øens Stengrund, at de svenske Skibe ikke kunde komme indenfor, og saa lægge Skibene ganske klos sammen. Paa denne Maade vilde Svensken ikke faa Lejlighed til at bruge hele sin Magt paa een Gang. Som sagt, saa gjort. — „Fyen“ lagde sig i Midten med to Fregatter foran og to agtenfor, hvorefter man med Varpankere og Spring bragte Bredsiderne til at bære ud mod Farvandet. Derefter halede man med Varp Skibene saa tæt sammen, at de dannede en sluttet Linie. Indenfor denne lagdes „Lindormen“ tværs paa Linien, saaledes at dens Kanoner kunde skyde ud til begge Sider for paa den Maade at forhindre Svenskerne i at angribe Linien bagfra med deres Baade. Kl. 6 om Aftenen nærmede Svenskerne sig langsomt. De skød paa lang Afstand, og Knoff lod dem spille deres Krudt. Pludselig slog en Kugle igennem Skanseklædningen paa „Fyen“. Først da kommanderede Knoff: „Brænd paa!“ — Svenskerne drejede nu tæt ind paa Knoffs Skibe, medens de skød med deres Bougkanoner. Knoff sendte dem

flere langskibs Lag forind, og de led sikkert betydeligt. Fjenden gik alligevel støt paa og nærmede sig mere og mere de danske Skibe. Af disse laa „Søridderen“ og „Raa“ yderst, og ved hvert af dem lagde sig et svensk Linieskib. Skuddene knaldede, og i den stille Luft kunde Krudtrøgen ikke drive bort, men indhyllede Skibene i en tæt Taage. Kommandørkaptajn Knoff blev let saaret, men forblev paa sin Post. — I det samme meldte Næstkommanderende, at baade „Lossen“ og „Leoparden“ havde faaet deres Spring skudt over og svajede ud af Linien. Løjtnant Cralbech paa „Lindormen“ fik da øjeblikkelig Ordre til at stikke sin Baad med Varpanker ud og bringe et nyt Spring til begge Fregatterne, at de kunde hales op i Linjen igen. Trods den livlige Skydning fra de svenske Skibe lykkedes dette vanskelige Foretagende. Der var nu gaaet en Time, siden Kampen begyndte. Da maatte to af „Fyen“s Modstandere fortrække. De braste fuldt og holdt til Søs. Derimod var det syvende Skib, — det, som fik Knoffs første Lag og havde maattet vende Stævnen udefter, — atter kommen til og indtog et af de bortgaaende Skibes Plads og gav sig til at beskyde „Fyen“. „Søridderen“ og „Raa“ havde imidlertid kæmpet saa tappert, at deres Modstandere maatte vige Pladsen. Der var nu kun 4 svenske Skibe tilbage, mod hvilke de 5 danske Skibe rettede hele deres Ild.

Svenskernes Skydning blev langsommere og svagere, hvilket havde til Følge, at Danskernes blev livligere. De danske havde ogsaa haft et mærkværdigt ringe Tab af Mandskab. — Dagen led mere og mere, og Sjöblad havde endnu ikke naaet noget Resultat, tværtimod var flere af hans Skibe en Del forskudte. Han opgav derfor Kampen henimod Kl. 9 om Aftenen og stod Øst paa med alle sine Skibe. Knoff fulgte efter; men da Natten straks faldt paa, vendte han atter om og ankrede ved Hirtsholmene.

Ved sin tapre Modstand havde Hans Knoff bjerget baade sin Eskadre og Konvojen, og med sine ialt 158 Kanoner havde han hamlet godt op mod Svenskerne, der raadede over henved 288 Kanoner. For sin Bravour i Affæren blev han Kommandør.

— Kanonkuglerne fra denne Bataille faldt tæt paa Hirtsholmen, da de danske Skibe, som nævnt, laa saa nær ind til Grunden, som det var dem muligt.

Naar det derfor af nogle er bleven antaget, at Flaaderne laa paa hver sin Side af Hirtsholmen og beskød hinanden *tværs over Øen*, er denne Paastand ikke holdbar. — Kuglerne er ydermere fundet fra Nordøsthagen og Vest efter, saa Holmen har ikke været imellem de kæmpende.

Krigen 1807—14. Under Engelskkrigen var der Signalstation paa Hirtsholmen til Hjælp for Flotillen ved Fladstrand (under Premierløjtnant *P. M. Tuxens* og senere under Premierløjtnant *Falsens* Kommando).

I disse Krigsaar havde Hirtsholmen en Præst ved Navn *Christian Julius Smith*, og om ham staar der, som før nævnt, antegnet i Kirkens liber daticus, at han med en Del af sin Menighed maatte flygte til Strandby og Omegn. Derovre lever Traditionen endnu om, at Hirtsholmpræsten boede der. Han residerede i den østre Skramgaard, senere kaldet „Axelgaarden“. Der blev imidlertid nogle danske Signalfolk tilbage paa Øen tilligemed en Del Holmboer. De tørrede jo Fisk, bl. a. de saakaldte Sletrokker (Skader), og denne Ophængning til Tørring foregik paa store Rebhæld nede ved Kaasene, hvor Havnen nu ligger. Da Englænderne gjorde Landgang, opdagede de Fisken og tog for sig af Retterne, og Holmboerne, der var bange for, at Fjenden ogsaa skulde tage Rebene, sagde til hinanden: Snak med dem om Rebene, pyt med Rokkerne. — Brødrene Larsens Bedstefader, Lods Jørgen Jensen, var Kanonér ved Falsens Eskadre ved Fladstrand. Hans Kone, Margrethe Olesdatter, var ogsaa flyttet derover for at være i Mandens Nærhed. Det fortælles, at Signalfolkene gemte sig rundt om paa Lofterne under Tørv og Fiskegarn. De engelske Soldater søgte efter dem, men gav sig ikke Tid; paa maa og faa stak de deres Sabler ned i Bunkerne — uden dog at saare nogen.

Krigen 1848—50 berørte ikke Hirtsholmene. Den eneste Holmbo, der var indkaldt 1848—49, var Lods Lars Vilhelm Jørgensen, Brødrene Larsens Fader. 1850 var der to frivillige med fra Holmen, nemlig Niels Jensen Kragh og Boye Olesen.

1864 kom Øerne derimod til at spille en militær Rolle, idet danske Tropper — 3. og 5. Dragonregiment og noget Artilleri — paa Tilbageslaget op gennem Jylland til sidst naaede Frederikshavn i Juli

Maaned og derfra blev sat over til Hirtsholmene, hvorfra de nogle Dage senere blev indskibet. 2. Juli kom en Ingeniørofficer med ca. 50 Mand, som opførte to Landgangsbroer for Kavaleriet. De var 120 Alen lange og gik ud fra Øens vestre Side i Havnen. Dagen efter ankom Mandskab og Heste fra 3 Feltbatterier, næste Dag hele 3. Dragonregiment, og fra 3. til 8. Juli kunde den paa Hirtsholmen værende Styrke (nogle enkelte bivuakerede paa Græsholmen) anslaaes til 30 Officerer, 1000 Mand og 1050 Heste. Fra d. 10. til 11. Juli var endvidere 3 Eskadroner af 2. Dragonregiment derovre. — De før nævnte 30 Officerer sammenskød 50 Rigsdaler til Hirtsholmens Fattige.

Om de danske Troppers Ophold paa Hirtsholmen skrev „Dags-Telegraphen“:

„Først sendte man alle Kanonerne ud paa Græsholmen og hele Cavalleriet til Hirtsholmen, hvor der i 3 Dage laa 1,600 Heste og Ryttere. Da de patriotiske Øboere forlangte 1 Mk. for en Kop daarlig Kaffe og 24 Skilling for et Glas ligesaa ildesmagende Punsch, fik de Bank, hvorved Priserne nedsattes i passende Forhold . . .

Forresten var snart alt derovre taget i Brug, Barakker laa ved Barakker, og Gaderne havde de kjøbenhavnske Navne: Hjertensfrydgaden, Philosophgaden, Peer Madsens Gang og Malurtgaden, som de alle burde hedde, da hele Øen dufter af Malurt . . .

Paa en Barak var opslaaet en Auctionsplacat: Paa Grund af hurtig Flytning agtes dette Huus med Bohave snarest bortsolgt, helst underhaanden. Foruden et passende Quantum Svinefjeder (Halm) tjenligt til Brug for Øens mandlige og qvindelige Beboere, mærkes et antikt Steenbord og 4 dito Stole, som især anbefales Besøgendes antike Opmærksomhed.“

— Som man vil se af ovennævnte Uddrag, har de danske Tropper ikke manglet Humør.

Beskyldningen for Oprækkeri vilde Holmboerne imidlertid ikke lade sidde paa sig.

I „Frederikshavns Avis“ for d. 30. Juli læses følgende Protest:

„Sognefoged og Kromand Magnus Bech paa Hirtsholmen har bedt os oplyse, at det er en skammelig Usandhed, naar der i en Skrivelse til „Dags-Telegraphen“ i Anledning af de danske Troppers Ophold

paa denne Ø er meddelt, at der paa Øen er forlangt 1 Mk. for en Kop daarlig Kaffe og 24 Sk. for et Glas dito Punsch. Priserne vare tvertimod meget lave: Der blev kun taget 4 Sk. for en Kop Kaffe, 3 Sk. for en Kop Thee, 8 Sk. for en Punsch og andre Sager i Forhold“.

Det blev kun et kortvarigt Ophold, allerede 11. Juli drog de sidste Tropper bort.

STRANDINGER VED HIRTSHOLMENE

Barken „Reehof“ af København strandede paa det saakaldte Reehofsrev i Aaret 1832. Den var lastet med Stykgods og blev fuldstændig slaaet til Pindebrænde. Hele Besætningen kom i Land. Der drev saa meget Vraggods i Land, at Tolderne under det forcerede Arbejde tit maatte skifte Tøj. En saadan Stranding gav Penge og mindedes derfor længe. I Decbr. 1834 strandede Barken „Jupiter“ af Bremen, der kom fra Göteborg med Jern, mellem Holmene og Strandby i en Snestorm af Nordøst. Skibet blev observeret af Lods Oluf Jørgensen, da der en kort Tid var en Smule Klaring i Luften, og han saa Nød-blusset Kl. 4 om Morgenen. Straks efter afsejlede en Redningsbaad fra Øen, bemanded med Oluf Jørgensen, Peter Jørgensen, Niels Hansen Olsen, 16 Aar, Ole Olsen, Hans Chr. Pedersen, Lars Bojesen, Frederik Larsen, Jens Skov Olesen og Svend Nielsen Olesen. Med stort Besvær blev Besætningen reddet paa en Mand nær. Folkene kom først hjem hen paa Eftermiddagen og havde altsaa været paa Søen i fulde 11 Timer. Nogen Tid efter fik de Medailler for deres uforfærdede Redningsdaad.

I Febr. 1858 strandede paa Nordvestrevet en stor Damper „Ottomin“, Kapt. H. Mielordt, kommende fra Hull til Hjemstedet Danzig med Stenkul og Stykgods. Skibet, der var af Jern, løb om Natten fuld af Vand, endskønt man havde anvendt Dampkraften til at pumpe det læns med. En Del af Lasten blev straks kastet over Bord for at faa Skibet flot. Derefter forsøgte Resten bjerget. Besætningen kom heldigt i Land, men Skibet blev Vrag. Tre Døre i Julius og Theodor Larsens Hjem stammer fra „Ottomin“. — I Novbr. 1872 strandede Galeasen „Margrethe“, Kaptajn Roed af Nykøbing F. Skibet, der var

ladet med Byg og Havre, forliste totalt, idet det blev ituslaaet paa Nordvestrevet, hvor Bundstykket fandtes. Der inddrev Vragstykker, bl. a. en Skibsjolle, Skibskiste med Journal m. m. Alle fem Mand omkom. Fire blev begravet paa Øen. Kaptajnen laa i Strandkanten paa Græsholmen og døde straks efter, at man havde fundet ham. Senere i samme Maaned strandede paa et Rev Skonnerten „Christopher Hage“, Kapt. Schrøder, af Nakskov, fra Hull til Bandholm med Kul. Skibet kom flot ved Hjælp fra Øen imod en Betaling af 1,100 Rd.; det var læk og indkom derefter i Frederikshavn Havn.

I de frygtelige Novemberstorme i Aaret 1876 strandede mange Skibe paa Kysterne. — Natten til d. 7 November strandede paa Deget Barken „Sampan“, Kaptajn Helgesen, af Horten, paa Rejse fra Riga til Frankrig med Planker.

Mandskabet reddedes d. 8. om Morgenen under store Anstrengelser om Bord i Dæksbaaden „Frederikshavn“. Dæksbaaden, som førtes af Lodserne, tog nogen Skade. Den første Strandingsdag — d. 7. Novbr. — var Forsøget mislykkedes.

— Nogle Dage senere strandede ved Hirtsholmen Skonnert „Elise“ af Stralsund, kommende fra Sundswall med Planker. Forsøgtes flot-bragt af Dampskibet „Frederikshavn“.

Ogsaa Barskibet „Sophie“ af Mariehamn, fra Raumø til Barcelona med Planker, strandede næsten paa samme Tid her. Det blev af Dykkerdampskibet „Göteborg“ taget af Grunden og indbugseret til Göteborg.

Natten til d. 12. November 1879 strandede Galeasen „Ernst“ af Nibe, Kaptajn Outzen. Skibet var paa Rejse fra Charleston til Aalborg med en Ladning Kul. Det fyldtes efterhaanden med Vand, og da det om Natten og den følgende Dag blæste en haard Paalandsvind, var der ingen Udsigter til at redde selve Skibet.

Om Aftenen d. 18. November 1879 strandede Skonnert „Jens Benzon“, Kaptajn Christensen af og til Odense fra Hull med Stenkul. Efter den følgende Dag at have kastet ca. 300 Tdr. Stenkul over Bord, kom Skibet af Grunden og sejlede ind til Frederikshavn for at blive undersøgt af Dykker, inden Rejsen fortsattes.

— Med Aars Mellemlum strandede adskillige Skibe ved Hirtsholmene, saaledes kan i forbigaaende nævnes „Emma“ af Rudkøbing og

„Peter“ af Lohals paa Nordvestrevet, Barken „Veje“ af Veje og Brig „Albatros“ fra Risør.

Natten til d. 10. Februar 1897 grundstødte paa Staalhagen Dampskibet „Thornaby“, Kaptajn Chiswick, af Westhartlepool, fra Baltimore bestemt til Aarhus med en Ladning Majs. Damperen stod 2½ Fod i Grunden.

Bjergningsdamperen „Frederikshavn“ afgik om Middagen fra Sverige til Strandingsstedet. I Løbet af Natten og Formiddagen d. 11. Febr. blev „Thornaby“ losset for ca. 1600 Tdr. Majs i 4 Lægttere: Skonnerterne „Brage“, „Marie“ og „Karoline“ samt Galeasen „Fladstrand“, som Dampskibet „Expres“ slæbte ud til Havaristen.

Ved yderligere Assistance af Holmboere og ved egen Hjælp kom Skibet — efter at have kastet en Del af Ladningen (16 Tons) over Bord — flot ved Middagstid og gik ind paa Reden ved Frederikshavn for at blive undersøgt af Dykker. Skibet var 1129 Tons Netto og bygget i Stockton 1889.

Natten til d. 1. Marts 1905 strandede Damperen „Aislaby“, Kaptajn Wahlqvist, af Westhartlepool (Side 52). Den tog Grunden Nordøst for Hirtsholmens Fyr. Damperen, der kom fra New Orleans, bestemt til Aarhus og København med Foderstoffer og Korn, var 1798 Reg. Tons drægtig. Lasten bestod af 1600 Tons Bomuldsfrøkager og 2300 Tons Majs.

Bjergningsdampskibet „Skandinavien“ afsejlede Kl. 3 om Natten for at assistere. Den næste Dags Formiddag bugserede „Expres“ Skonnert „I. P. Thorsø“ og Bjergningsgaleasen „Marie“ ud til Hirtsholmene for at lægte den strandede Damper.

Den blev lægtet for ca. 500 Sække Bomuldsfrøkager. — „Aislaby“ blev bragt flot ved 3-Tiden om Eftermiddagen og afgik derpaa til Frederikshavn for at undersøges af Dykker.

I Februar Maaned 1881 kom et dødt Skib drivende forbi Hirtsholmene. Det blev observeret af Entreprenør Bovin, der straks gik ud med sin Dæksbaad „Tordenskjold“ for om muligt at faa Skibet bugseret ind til Holmen. Det var en Skonnert, der viste sig at hedde „Hertha“.

Da Bovin kom op paa Skonnertens Dæk, opdagede han, at en af Øens Lodser var kommet ham i Forkøbet og allerede var om Bord.

Skonnerten bjergedes derefter ind til Øen, og Bovins Fortjeneste blev ved denne Lejlighed ca. 2200 Kr.

Kutteren „Hirtsholmen“ blev i Foraaret 1899 bygget paa H. V. Buhls Værft i Frederikshavn. Den korresponderende Reder var Købmand P. Schou, Frederikshavn. Det nævnte Aar var Kutteren be-mandet med Holmboere.

Det følgende Aar (1900) forliste „Hirtsholmen“ paa Opturen til Island. Den sejlede sammen med 8 andre Kuttere, der ogsaa skulde paa Islandsfiskeri. Paa denne dens sidste Rejse var der ingen Holm-boere med.

Der kunde nævnes flere Strandinger; men da de ovenfor omtalte formentlig giver et tydeligt Billede, tør det sikkert være tilstrække-ligt for Forstaaelsen af, hvor farlig Sejladsen ved Hirtsholmen har været. —

Kirkebøgerne giver Meddelelse om forskellige Drukneulykker og pludselige Dødsfald om Bord:

1812. Satte 3 Mand Livet til ved at sejle over fra Fladstrand til Hirtsholmen. Disse tre var: Lars Larsen, 29 Aar, Bertel Larsen, 29 Aar, Peder Stephensen, 30 Aar.

1817. 3. April. Blev funden en død Mand paa Kølpen.

1825. 17. Juli. En død Mand, som blev funden d. 7. Juli. Liget var ukjendeligt, men Hr. Bergen paa Skagen erkjendte det efter Klæderne at være en fra et af hans Fartøier overbord falden Mand, Lars Christensen Højrup.

1831. 20. Novbr. En ilanddreven død Mandsperson, hvis Navn er opgiven at være Jørgen Jørgensen — forlist 14. Novbr.

1832. 10 Febr. En død Mandsperson, som blev funden ved Græs-holmen d. 6. Febr. og befundet at være den Mand, som tilligemed Skipper Jørgensen forliste og druknede d. 14. Novbr. f. A.

1833. 21. Okt. Jacob Christian Pedersen, 14 Aar, Søn af Peder Michelsen (drukne, men Liget er fundet).

1838. 3. Marts. Fisker Herluf Jørgensen, 29 Aar, druknede her mellem Hirtsholmen og Frederikshavn paa Isen.

1845. 11 Febr. Ole Christian Jensen, Ungkarl, Fisker, 28 Aar, druknet ved en Baads Kæntring.

1853. 3. Juli. Andreas Harloff, Sømand paa Linieskibet „Danne-

brog“. Alder vides ikke og hørte ej til dette Sogn (død ved et Fald paa „Dannebrog“, medens dette var her i Nærheden. Den afdøde var fra Kappel i Slesvig). Hans Grav er paa den gamle Kirkegaard (Side 24).

1854. 9. Maj. Paul Bendaal, Matros paa det franske Dampskib „Darien“, som hørte med til Østersø-Eskadren fra Frankrig (i Krimkrigen mod Rusland). Var fra Grandville ved Brest. (Døde ombord af en Hjernebetændelse, medens „Darien“ laa for Anker ved Hirtsholmen. Begravet 10. Mai om Natten).

Om denne Begravelse meddeles fra Hirtsholmen til „Frederikshavns Avis“ (11. Maj) følgende: Kl. 6 igaar Eftermiddag kom en Baad iland fra „Darien“ (Chef Kaptajn Didelot), med Begjæring om, inat at maatte begrave paa den her paa Øen værende Kirkegaard en paa nævnte Skib af Hjernebetændelse død Mand.

Henimod Kl. 11 bragtes Liget hertil i en Barkasse, som fulgtes af en Baad, hvori Capitainen og Skibets Præst befandt sig. Kisten var umalet og ligeledes Korset til Graven, som oprejst bares foran; ved Siden af Kisten bares Lygter. Forinden den sænkedes i Graven, udbredtes et sort Klæde, hvori et hvidt Kors, over den.

Præsten sang en latinsk Messe, der flere Gange besvaredes af de Omstaaende i Chor. Nogen Jordpaakastelse af Præsten fandt ikke Sted. Af en stor Sølvkande stænkedes Vievand paa Kisten, sidste Gang i Form af et Kors.

1856. 11. Novbr. Peder Christian Frederiksen, 25 Aar, Matros ombord paa Tjalken „Edel“ af Aalborg. Skyldet overbord af en Bræksø i Nordsøen.

1857. 9. Marts. Nicolai Boiesen, 21 Aar, Matros paa Kvasen „Kirstine Marie“ af Frederikshavn. Druknet i Jerups Vig, ved at forlise med bemeldte Kvase, som gik under med Mand og Mus.

1859. Jørgen Olsen, Fisker paa Hirtsholmen, 60 Aar (Faldt ud af sin Pram, vistnok idet han lod Stenen gaa ud, som han plejede at ligge til Ankers for).

Holmboerne var Sømænd om en Hals. Mange fulgte i Fædrenes Kølvand og sejlede paa Langfart til Amerika, Ostindien og andre oversøiske Lande.

KOLERAEN 1853

Da Koleraepidemien 6. Sept. 1853 erklæredes for ophørt for Frederikshavns Vedkommende, var endnu intet Tilfælde forekommet paa Øen. Allerede i August havde Pastor Baggesen anmodet om Assistance fra Byen i Form af „en duelig Sygevogterske“, ifald Sygdommen skulde bryde frem. Det første Tilfælde paa Hirtsholmen indtraf 14. Sept., hvorefter Sogneforstanderskabet, som havde dannet en Sundhedskommission, bad Overauditør, Byfoged M. W. Steenstrup i Frederikshavn om muligt at tilstille Øen tre Sengesteder med behørig Madrasser, Tæpper og Lagener samt tvende Stikbækkener. Det tilføjedes ydmygt, at det saa vidt muligt maatte ske uden Bekostning „for vor Commune, som er i det hele taget i en forarmet og trængende Tilstand“¹⁾.

Man sendte da Sygepasser Peder Spendlund derover med Madrasser og Skraapuder, Tæpper og Lagener, og 6 Sandposer. Præsten bad endvidere om paa Amtets Regning at faa tilsendt Vinduer, Haandklæder, Ris og Havregryn, Franskbrød, Oksekød, gammelt Linned og — Ligkister. „Gud befalet! Han se, den kjære Vorherre, i Naade ned til mine arme Holmboer og formilde den ødelæggende Svindsot, som er iblandt os! Amen!“ 27. Sept. meddelte Præsten, at der nu var fire Ofre for Sygdommen siden den 14., nemlig tre Ægtemænd og en Hustru. Paa det Tidspunkt var stud. med. Jón Finsen ankommet til Øen. Da der var Tale om, at han allerede 1. Okt. skulde tage tilbage til Frederikshavn, anmodede Sogneforstanderskabet i Befolkningens Navn, „om man ikke gunstigt maatte tilstaas at beholde Lægen, Hr. Dr. Finsen endnu i nogen Tid til ind i Løbet af den kommede Uge her paa Landet Hirtsholm . . .“ Senere takkede Præsten Overauditøren, fordi man fik Dr. Finsen tilsendt, „med hvem vi have Aarsag til at være særdeles tilfreds og have faaet ham særdeles kjær, formedelst sin Humanitet og venlige besindige Omgang“.

I Finsens Indberetning, dat. d. 8. Oktober 1853, angaaende Forholdene paa Hirtsholmen under Epidemien, meddeles bl. a.: „Ved min

¹⁾ Vends. Aarb. 1922.

Ankomst hertil d. 16. September var der endnu ikke gjort de fornødne Anstalter til at skaffe et Sygehuus tilveje, samt de fornødne Requisiter, hvilke først frembød en Del Vanskeligheder, idet der ingen offentlig Bygning var tilstede, der kunde tages til det Brug, eftersom Skolen er i selve Præstegaarden. Man maatte altsaa tage til private Bygninger, som i dette fattige Fiskerleie er meget usle. Imidlertid lykkedes det dog at skaffe en saadan tilveje, der ved en Del Reparation kunde blive brugbar ...

Sygehuset blev belagt den 20. September. Ved min Ankomst hertil var der ikkun 1 Sygevogter tilstede ... Jeg saa mig altsaa nødsaget til at requirere 2 Sygevogtere til ... Disse to Sygevogtere have ligeledes efter Sygehusets Aabning maattet gjøre Tjeneste som Portører saavel ved de syges Transport til Sygehuset som ved Ligens Transport til Liighuset ...“

Det blev ogsaa nødvendigt at rekvirere en Vaskerkone, da ingen ellers turde paatage sig dette Hverv. Desuden paatog vedkommende Kone sig Opsynet med de forældreløse Børn. En af Beboerne fungerede som Bud ved Sygehuset, ellers var ingen til at formaa til at gøre nogen Tjeneste, der stod i Forbindelse med Sygdommen. De syges Antal var syv, hvilket af en Befolkning paa 174 bliver 4 %. Der døde fire, altsaa godt 2 %. Siden 25. Sep. viste der sig ikke noget nyt Tilfælde, men derimod flere Koleriner, der synes at være overstaet lidt hen i Oktober.

8. Okt. bragte „Frederikshavns Avis“ følgende fra Hirtsholmen: „Den Omhu og uafbrudt opoffrende Virksomhed, Herr. stud. med. & chir. Jón Finsen har viist under sit Ophold her paa Øen som Læge i Choleraepidemien, kunne vi ikke noksom paaskjønne. Vi vide derfor ingen bedre Maade at vise ham vor Erkjendtlighed paa, end ved offentligt at takke ham, forenet med vore bedste Ønsker for hans fremtidige Held. Hirtsholmen, 8. October 1853.

C. Dahl, R. J. Baggesen. Magnus Bech.“

Jón Finsen var Farbror til Niels Ryberg Finsen; han tog Embedsksamens 1855, blev Dr. med. 1874 og døde som Stiftsfysikus i Nykøbing Falster 1885.

En Komité bestaaende af By- og Herredsfoged M. W. Steenstrup, Købmændene H. S. Karup og C. Casper, Frederikshavn, nedsattes for at indsamle Hjælp til Holmboerne i Anledning af Kolera- og Kolerinetilfældene. Pengene modtoges af Bogtrykker og Redaktør Vogelius og Købmand H. S. Karup.

Denne Indsamling indbragte til 30. Januar 1854 ialt 272 Rbd. 7 Mk. 21 Sk.

Døde og syge af Cholera paa Hirtsholmen:

Døde. Boye Jensen, 46 Aar, Beltslods, syg 14. Septbr., død 19. Septbr.

Gunder Christophersen, 53 Aar, Fisker, syg 16. Septbr., død 18. Septbr.

Svend Olsen, 47 Aar, Fisker, syg 18. Septbr., Sygehus 20., død 24. Septbr.

Ellen Margrethe Olsen, 42 Aar, gift m. Svend Olsen, syg 20. Septbr., Sygehus 20. Septbr., død 22. Septbr.

Syge. Karen Larsdatter Olsen, 64 Aar, gift m. Fisker Jørgen Olsen, syg 16. Septbr., helbredet 25. Septbr.

Ellen Jørgensdatter Olsen, 52 Aar, gift m. Lods Ole Olsen, syg 19. Septbr., helbredet 27. Septbr.

Didrik Svendsen Olsen, 11 Aar, Søn af Svend Olsen, syg 25. Septbr., helbredet 29. Septbr.

Ved Dødsfald traadte som bekendt Ligsynsmændene i Funktion, og der skal her gives en Prøve paa disse Autoriteters Attester fra en lidt senere Tid:

Dødsattest (Muldseddel).

„Aar 1862 den 22 Mai Have Undertegnede Ligsynsmænd taget Ligskue over Liget af afdøde Pige Mine Christjansdatter og Formener at være død af Sygdomstilfælde, af Alder angivet til 18 Aar dette Attesterer vi ved Vore Hænders Underskrift.

Hirtsholmen den 22. Mai 1862.

Magnus Bæch. Niels: H: Olsen.“

STORE PLANER OG STRENGE VINTRE

Hirtsholmene var efterhaanden blevet opdaget, endnu ikke af Sommergæster, men at et Interessentskab, der 1871 købte Øerne, bestod af adskillige Marineofficerer, var et Fingerpeg om, at man til lagde Øerne Værdi udover den specielle Interesse, som Granitstenene repræsenterede i Handel og Vandel. Thi Sten er der nok af, over og under Vandet, og Udnyttelsen af dem har ofte spillet i Holmboernes Fantasi. Endnu for ikke mange Somre siden arbejdede Stenknuseriet derovre, siden gik det i Staa, og Maskinerne stod stille, mens Tipvognene og deres Skinner fik Lov til at blive liggende længe — til Morskab for Ungdommen i de lange Sommeraftener.

Det var Planerne om en Havn ude ved Græsholmen, der sikkert i første Række syntes værdifulde for Konsortiet, der købte Øerne af Kommerceraad Peter Julius Kall i Frederikshavn. I et Foredrag, som Kaptajn i Flaaden *S. J. Paulsen*, der blev Medejer af Øerne 1871, nogle Aar senere holdt i Geografisk Selskab, fremdroges Hovedpunkterne i Havnesagens Gang:

— Af en Rapport, som Kaptajnløjtnant *R. Rafn*, d. 28. Jan. 1797 indsendte til Admiralitetets og Kommissariats Kollegiet om Opmaalingstogtet med Kongejagterne „Helleflynderen“ og „Makrelen“ i Kattegattet 1796, fremgaar det, at han ogsaa havde sin Opmærksomhed henvendt paa Hirtsholmen.

I denne Rapport hedder det bl. a.: „Da jeg aar 1795 var med Kongejagten Helleflynderen til Ankers ved Hertzholmene taledes Lodserne der ligeledes meget om een Havn som med ringe Bekostninger kunde andlægges ved Nord-Ost-Siden af Græsholmen og Pikkerholmen; da jeg derfor afvigte Sommer havde Lejlighed dertil i den Tid jeg laae ved Fladstrand, saa gik jeg een Dag med Chaluppen over til Hertzholmene, for at undersøge, og ved een Basis maalt paa Pikkerholmen, at optage denne intenderede Havns Situation.“

— Forslaget fra 1797 om at anlægge en Havn mellem Tyvholm, Græsholm og Hvedstensrevet, hvor der var dyb, ren Bund, dengang med en Dybde af 12—15 Fod (i 1877 ca. 20—30 Fod), blev ikke til Virkelighed.

1848, da Øerne ejedes af Søstrene Ingeborg og Marie Übersax i Frederikshavn, gjordes det første Forsøg paa ved private Midler at skaffe en Havn i den før nævnte Bugt paa Græsholmen, idet en Engländer, Mr. Maxton, henvendte sig til den daværende engelske Udenrigsminister, Lord Palmerston, med en Plan om et Havneanlæg her, hvilken Plan støttedes af vægtige Stemmer blandt Lloyds og senere Trinity House og Admiralitetet.

Maxton tilbød at skaffe Halvdelen af Kapitalen i England, men den første slesvigske Krig hindrede Sagens videre Fremme.

1862 optoges paany Planen om at anlægge en stor Nødhavn paa NØ.-Siden af Græsholmen, denne Gang af Fyringenør Grove, der var bleven tilskyndet dertil af Øernes Ejer, P. J. Kall, Frederikshavn, samt af Folketingsmand, Grosserer Alfred Hage.

Saa kom Krigen 1864, og Sagen maatte igen udsættes. Men faa Aar senere dukkede den gamle Plan op igen. Da man overvejede Anlæggelsen af en stor nordjydsk Nødhavn, fremsatte Interessentskabet, der siden 1871 ejede Øerne, Planen om en førsteklases Nødhavn ved Græsholmen, der i saa Fald skulde forbindes med Jyllands Fastland ved en Jernbanedæmning. Det var den gamle Plan fra 1796 og 1848, der atter dukkede op. Den Havn, der vilde opstaa herved, betegnedes som „Endepunktet for det europæiske Fastlands Jernveje mod Nord“. Hvis Planen blev til noget, var det jo tillige af umaadelig Betydning for Trafiken paa Göteborg og Norge. Det hele drøftedes i forskellige Tidsskrifter og fremdroges 1868 og 1871 i Folketinget af Kaptajn J. C. Tuxen. Men den endelige Beslutning gik som bekendt ud paa, at Nødhavnen skulde anlægges ved Frederikshavn. Og dermed var Hirtsholmenes sidste Storhedsdrøm bristet; snart rejstes de lange Havnemoler hinsides, og som en fattig Trøst fik Øerne Lov at levere en Part af Byggematerialet fra deres vældige Forraad. Det blev altsaa Byen, der gik af med Sejren. Den samlede Udgift til Frederikshavns Havn havde indtil 1872 udgjort 628.000 Kr., foruden hvad der i Finansaarene 1861—70 var bevilget til ordinære Vedligeholdelsesarbejder, tilsammen over 800.000 Kr., og til de senere Udvidelser blev Holmenes Sten ogsaa benyttet.

I 1870 erne tog Øerne alligevel et ikke ringe Opsving. 1860—61 var der anlagt en Baadehavn paa SV.-Siden af Hirtsholmen, som den

daværende Ejer, Kommerceraad Kall, gav Tilskud til. Anlægget kostede ca. 36.000 Kr. I 1870'erne blev en Del af Havnen uddybet til omtr. 8½ Fod, og en ny Havnemole byggedes vestud i Havet for at forhindre Tilsanding. 1876 blev Havnen søgt af 175 Fartøjer foruden af en stor Del Baade fra Strandby og fra Holmen selv. Men Frederikshavns Opgang var ensbetydende med Holmenes Tilbagegang. Østersfiskeriet i Limfjorden overgik Fangsten i Aalbækbugten, og Fiskerne søgte naturligvis de letteste Afsætningsforhold. Da Kielerkanalen var aabnet i 1890'erne, tog Skibsfarten gennem Kattegat af, Lodserne flyttede til Skagen eller Frederikshavn. Holmenes Tilbagegang tog Fart; Slægter døde ud, Familier drog bort, baade gamle og unge. Græs og vilde Blomster groede snart tæt om de forladte Huse. Saa fik Skagen sin Havn i 1907 — nu havde Holmene to Konkurrenter op ad sig, og saa begyndte den store Stilhed.

Men i de Aar, da de sidste Forhandlinger om Havnesagen stod paa, foregik der en Stenrydning og -hugning derovre, hvorved Øerne fuldstændig skiftede Karakter. Stenhugningen var det øjeblikkelige. Havnen det store Maal, der aldrig naaedes. Der blev engageret en større Flok af svenske og danske Stenhuggere og Arbejdsfolk og enkelte tyske. Interessentselskabets Entreprenør var Stenhuggermester *Carl Gustav Bovin* (1837—1917), som med sin Familie kom derover 1875. Han havde været med i Krigen 1864 og deltaget som Entreprenør i Brobygningsarbejderne ved flere sjællandske Jernbaner. Paa Sydspidsen af Hirtsholmen, der ender i Staalhagen og kaldes „Oleborg“, blev der bygget Pælebroer til Udlosning af Sten og Skærver. Disse Pæle blev rammet ned i Havet mellem Stenene, men blev ofte om Vinteren løftet op igen af Isen. Paa den indvendige Side af Tyvholm og paa den udvendige Side af Kousholm var der anlagt to Broer, hvor Skibene kunde lægge til. Blev det imidlertid Ebbe, maatte Folkene slæbe Skibene ud, hvorefter man lossede Stenene fra Tømmerflaader over i Skibene. Store Dele af det gamle Aalborg blev bragt med Sten og Fortovsfliser fra Holmen, og der solgtes Brosten til Frederikshavn, Hjørring, Nørresundby, Skive, Nykøbing, Horsens, Odense.

Entreprenør H. V. Buhl, Frederikshavn, byggede den første Havn i Asaa (Syd for Sæby) 1878, hvortil der kom en Mængde Sten fra

Holmen. I hvert Fald tre Fyr opførtes af Holmens Sten, Lodbjerg (ved Tisted), Nordre Rønner og Hirtsholmenes eget. Den store Tilflytning af Stenhuggerarbejdere krævede nye Huse. Det var Bovin, der byggede Lodsgaarden, det lange Hus ved Havnen. Her var der seks Lejligheder til Stenhuggerne, og da de drog bort, flyttede Lodserne ind. Bovin selv boede midt paa Øen. Huset er bygget af raa, tilhuggede Kampesten og er nu Embedsbolig for Fyrassistenten og Fyrpasseren. Gifte Stenhuggere betalte 6 Kr. om Maaneden i Husleje, de ugifte boede ogsaa i Lodsgaarden, bygget af Granit og dengang tækket med Pap, hvor Logis for 2 Mand i 14 Dage kostede 3 Kr. (Bovins Regnskabsbog).

I Halvfjerdserne var der over 200 Beboere paa Øen; de udgjorde en stor Familie, holdt ubrydeligt sammen og saa ikke altid med blide Øjne paa de nye Foreteelser, Tiden førte med sig, og næppe heller paa de mange nye og fremmede Mennesker, som Ejerskiftet Tid efter anden førte til Øen. Saa godt som alle Huse paa Øen var mere eller mindre brøstfældige, gamle, lave Rønner, i hvilke der sad meget Vragtømmer fra de hyppige Strandinger, der forekom ude paa Nordvestrevet af Græsholmen. De fleste var Lyrehuse, d.v.s. med Hul i Taget, der tjente som Lyskilde, og hvorigennem Røgen trak bort. Men inden den fandt ud, fordelte Røgen sig over hele Loftet, hvor der hang Fisk til Tørring. 1879 vedtog Rigsdagen en Brandlov, den saakaldte Skorstenslov, der paabød, at alle Huse skulde have muret Skorsten over Taget. En Kommission kom ogsaa over til Holmen for at tage Forholdene i Øjesyn; men derved viste det sig, at de fleste af Husene var for daarlige til at ofre en Skorstenspipe paa, og de bedste blev da restaureret, mens de andre efterhaanden blev nedrevet. Da Moderniseringen var tilendebragt, blev der taget Syn over alle Lejlighederne, og det kunde ske, at en Stenhuggerfamilie flyttede ind i den ene Halvdel af et Hus, mens en gammel Holmbofamilie maatte tage til Takke med den anden Halvdel. Dette vakte imidlertid stor Modstand blandt Øens oprindelige Befolkning, idet den fra gammel Tid regnede sig for Fæstere under Bangsbo og betalte nogle Rigsdaler aarligt for Besiddelsen af de gamle Vaaninger. De nægtede at flytte sammen med de andre i de forbedrede, større Huse og klagede til Myndighederne over det efter deres Anskuelse skammelige Over-

greb, de var blevet udsat for. Men Klagen havde ikke den fornødne Vægt, hvorefter Sagen gik sin ubønhørlige Gang. Fem Familier vilde dog ikke gaa ind paa Betingelserne, men flyttede straks til Bangsbostrand, hvor de dannede den saakaldte Holmbokoloni. Det var Begyndelsen til den store Udvandring. En medvirkende Aarsag har det nok været, at den vendsysselske Længdebane nogle Aar før (1871) var ført igennem til Frederikshavn, hvorved der var kommet en Fiske-transport i Stand herfra til Hamburg og København, og saa var de udvandrede jo nærmere ved Aastedet, naar de boede i Frederikshavn. Ogsaa den gamle Kromand Magnus Bech flyttede til Byen 1882. Skønt Entreprenør Bovin ikke havde den mindste Indflydelse paa Skorstenslovens Udførelse i Praksis, var der alligevel adskillige, som skød Skylden for den ny Tingenes Udvikling over paa ham, fordi han strengt holdt paa, at Lovens klare Bestemmelser skulde følges. Bovin købte iøvrigt de sidste Huse, der blev nedrevet.

Imidlertid — det var nok en forkert Fremgangsmaade, man valgte. Det var jo Bindingsværkshuse, der skulde moderniseres, og Byggematerialet — Skærver og Granit — var jo lige ved Haanden.

Men i Stedet for at tage Hensyn til Bindingsværkets skrøbelige „Elastik“, begyndte man ganske haardhændet at tømme Fagene for Ler og Halmsimer, af hvilken Grund Bindingsværket ikke kunde bære Vægten af Tag og Lofter som Følge af, at Mellemvægten var brudt ned.

Derfor det store „Mandefald“ blandt Hirtsholmens gamle Vaaninger, hvorved megen ærværdig og interessant hjemlig Tradition blev husvild.

— Men tilbage til Stenrydningen!

Naar der skulde hugges Sten til Fyr, blev der lavet en Tegning over de forskellige Skifter fra Fundamentet op til Toppen, og disse Skifter blev selvfølgelig mindre og mindre, eftersom man kom op.

Til Brug for Skifternes Tilhugning havde man et Plan, der var lavet af Brædder med en Stang i Midten, der tjente som Radius. Naar Skiftet var færdigt, d. v. s. belagt eller indbygget med de dertil hørende tilhugne Sten, til hvis Forarbejdelse man dengang brugte store Spidshammere, de saakaldte *Pikkertter*, blev det mærket Sten for Sten; derefter blev det transporteret paa Troljer ned til Skuder, af

hvilke nogle kunde indtage ét, andre to Skifter, medens enkelte kunde tage halvandet Skifte hver.

Der var selvfølgelig Spor til Troljerne, og Terrænet var jævnet med Skærver, saa Hestene — to i Tallet — var i Stand til at trække Troljerne enten hen til Huggehuset eller ned til Skuderne.

To-tre svenske Smede stod Dagen lang og skærpede Værktøj.

Om Sommeren blev der hugget Sten paa *Deget*. Stenhuggerne havde her et Hus, nærmest et Skur, til Beboelse, og dette kaldtes populært „Hotel Deget“.

Paa *Tyvholmen* var der 11 Lag Sten oven paa hverandre. Paa selve Hirtsholmen mod Syd ud mod „Staalhagen“ var der en mægtig Stenbunke, der ved Rydning blev sænket 1 Favn.

I 1882 huggedes der Sten til Frederikshavns Havn. Da Skagensbanen skulde bygges (den indviedes 24. Juli 1890), gik man Øen igennem, saa at den gradvis fik et andet Præg: Hvor der før kun var Sten og atter Sten, blev der nu efterhaanden Kløver og Græsmark. Paa den Tid gik to Dampere i fast Fart med den tunge Last. Bovin havde en Overgang fem Skuder, der til Stadighed sejlede med Sten. Han ejede en hel lille Flaade: „De tvende Brødres Lykke“, Slup „Oskar“, solgt 1876, Slup „Hirtsholmen“, senere rigget til som Galease under Navnet „Ane Marie“ (opkaldt efter hans Hustru), Slup „Margrethe“, fladbundet lille Jagt „Johanne“ (købt i Thisted), stor Dækbaad „Calorius“, en mindre do. „Tordenskjold“, en større Sejl- og Robaad, 2 Barkasser eller Skibsbaade til Færgefart, naar der skulde flaades Sten fra Græsholmen eller Tyvholmen. —

Øen har ofte lidt under strenge Isvintre. Fra nyere Tid huskes endnu Vinteren 1870, da Isen laa fast i 6 Uger. 1876 laa Isen fast udenfor Deget paa Lillejuleaftensdag. 1881 og 1886 var der Istransport en Maaned igennem. I Aaret 1888 skruede Isen sig fast d. 23. Februar. Derefter blev Isen „vækket“ (løsnet) og laa og drev, gik atter fast og kom løs igen. Den 18. April laa den og drev; først den 2. Maj saas den sidste Is sejle forbi Holmen nordpaa.

— En Vinter sidst i 1870'erne kunde man ikke se Fastlandet for vældige Isskruninger, der efterhaanden tog de mest fantastiske Former. Der blev snart Mangel paa Fødemidler, og gode Raad var nu dyre.

Bovin, der var Sogneraadsformand, følte det som sin Pligt at tage Initiativet til Hjælp. Fru Bovin var meget ulykkelig over den fortvivlede Situation, der særligt gik ud over de fattige Svenskere. Hun stod og græd i Køkkenet, har Sønnen, afdøde Sten- og Billedhugger *Charles F. Bovin*, Frederikshavn, fortalt, og efterhaanden tømte hun Kælderen for Brød og Sulevarer, der blev delt ud til de nødlidende.

Saa en Aften kom to-tre unge svenske Stenhuggere ind til Bovin og meddelte, at de var parat til at sætte over Isen ind til Frederikshavn, hvis de maatte laane hans Hest. — Bovins Hest hed „Prins“, og alle Holmboerne kendte den og holdt af den.

Da Bovin hørte Folkenes Forslag, rystede han mistvivlende paa Hovedet og sagde:

„I sætter baade Hesten og jer selv overstyr; men dette her kan jo heller ikke blive ved med at gaa.“

Den følgende Nat lavede Svenskerne en Slæde ude i Bovins Huggehus, og om Morgenen var de paa Vej ind mod Fastlandet. — Oppe fra sit Loft fulgte Bovin dem i sin Kikkert, og det var naturligt, at Spændingen var stor: det gjaldt jo først og fremmest Livet for de modige Stenhuggere, og det gjaldt endvidere den haardt tiltrængte Proviant til Øens Befolkning, der ellers maatte se Sultedøden i Øjnene.

„Nu er de snart derovre“, rapporteredes der oppe fra Loftet.

Svenskerne var vel ankomne til Frydenstrand. De havde Ordresedler med fra Bovin til Købmændene Klitgaard, Thorsøe og Nielsen, der lød paa Mel, Kød, Smør, Brød, Kaffe og røget Flæsk, saa Slæden vilde blive haardt belastet til Hjemturen. Det blev Aften, uden at man saa noget til Svenskerne. Det begyndte at sne, og Situationen var mere end faretruende. Bovin blev oppe om Natten, og det samme gjorde adskillige andre. Man skød med Geværer, lyste med Lygter, raabte og skreg for om muligt saaledes at rettede de modige Mænd, der nu mentes at være paa Hjemvejen. En Mand skød Varselsskud ude paa Staalhagen, men trods alle Foranstaltninger var der nok ingen, der turde haabe nogensinde at se Svenskerne i Live mere. Stor var derfor Glæden, da de pludselig omkring Midnat dumpede ind paa Øen vejledet af Bøsseskuddene ude paa Staalhagen. De var allerede kommet Øst paa, forbi Holmene, da de havde hørt Skud. Var

det ikke sket, havde Døden været dem vis. De var dødsens trætte, og Istapper sad i Skæg og Øjne. Bovin var lykkelig paa „Folket“s Vegne, selv om ogsaa Provianten laa hulter til bulter i Slæden. „Det skal blive sidste Gang“, sagde Bovin, og næste Aar fyldte han derfor sit Loft med Beskøjter og amerikansk Flæsk og Kød for at være paa Højde med en lignende Situation. Som yderligere Sikkerhedsforanstaltning opførtes der en Bagerovn, den første paa Øen, i en gammel Rønne, og over Ovnen lagde man en Melbeholdning, saa man altid var i Stand til at kunne faa Brød, selv om Isskruningerne paany skulde udelukke Hirtsholmene fra Forbindelsen med Fastlandet. —

I Bovins Tid arbejdede der paa Holmen en Thybo, der var noget drikfædig. Som før nævnt havde Bovin en Hest, „Prins“, den var Thyboens specielle Ven. Han snakkede kun med Hesten, sommetider skældte han den ud, men til andre roste han den. De to forstod hinanden, og der var ingen andre end Thyboen, der kunde køre „Prins“. Øen var jo dengang et eneste Stenrev, og Hesten trak næste daglig stenfyldte Vogne, men da Terrænet var vanskeligt, maatte Hesten selv passe, hvor den bedst kunde sætte Skoene, og det fortælles, at den havde en saadan Finfølelse, at den kunde mærke, hvor Vognen bedst kunde staa, naar der skulde gøres Holdt. En Dag, da Thyboen var mere fuld end sædvanligt, vilde Bovin selv køre, men han forstod den tilsyneladende ikke, for Hesten sparkede om sig som en vild og slog Vognstængerne i Stykker, saa den omgaaende maatte spændes fra. Næste Dag, da Thyboen var nogenlunde i Vigør og havde faaet Hesten ud af Stalden, kom Bovin tilfældigt forbi, men ved Synet af ham blev „Prins“ aldeles kulret, rejste sig paa Bagbenene og vilde have slaaet Bovin ned. Han maatte i Hast redde sig indenfor Døren, men fra den Dag kunde Bovin ikke mere komme i Hestens Nærhed, de var og blev Uvenner for Livstid. — Engang havde Bovin 6 Køer gaaende paa Græsholmen, foruden Faar og Gæs. Han hentede Hø ovre paa Deget. Sine Gæslinger købte han i Strandby, mest hos Mads Skjeltved, for 30—40 Øre Stykket. De blev stuvet ned i Bunden af Baaden, og vel ankommet til Holmen blev de mærket og derpaa sat over paa Græsholmen. Det kunde dog ikke lønne sig at holde Køer, for Fru Bovin forærede det meste af Mælken væk. „Du giver syv Pægle til Potten“, plejede Bovin at sige.

Som Eksempel paa, hvor lidt adskillige Mennesker i Hovedstaden i gamle Dage kendte til det øvrige Land og dets Befolkning, gengives en Historie, som Kaptajn Paulsen, en af Øernes Ejermænd, engang fortalte Bovin. Kaptajn Paulsen var til fint Aftenselskab. Han havde til Bords en Dame, der interesserede sig for Interessentskabets Virksomhed paa Holmene. „Min kære Kaptajn,“ sagde Damen, „de Mennesker deroppe saa højt mod Nord maa da endnu være halvvilde?“ „Naa,“ svarede Kaptajnen, „ude ved Kysten kan det saa nogenlunde gaa an, men inde i Landet er de ganske rigtigt halvvilde . . .“

Man sagde, at Bovin førte et strengt Regimente paa Øen, men det bør huskes, at der i 1870'erne og 80'erne var mange urolige Elementer paa Øen, hvorfor Disciplinen ikke maatte være for slap. Holmboerne var jo vistnok noget stejle og paaholdne; de havde nok i Tidens Løb haft for meget Albuerum, og naar Øllet gik ind, gik Omtanken ud. Der har nok ogsaa været daarlige Raadgivere, som ikke taalte, at det gik Bovin godt, og at han tjente Penge. Hans Hustru Ane Marie, f. Olsen, var ham en udmærket Støtte. Foruden at føre sit store Hus førte hun sin Mands mange Regnskaber, og blader man i Bovins Regnskabsbog, der for Hirtsholmenes Vedkommende gaar fra 1877 til 1884, faar man et interessant og levende Billede af Virksomhedens Mangesidighed.

Da Staten 1884 havde købt Øerne tilbage, flyttede Bovin til Frederikshavn, hvor han fortsatte sin Entreprenørvirksomhed i Forbindelse med Stenhuggeri, bl. a. med Brolægning af en Del af Fiskerklyngen, Danmarksgade, Optagning og Tilhugning af Sten paa Fælleden. Han har udført Granitfundamentet til Frederikshavns nye Kirke, endvidere Overbygningen af Molerne ved Skagens Havn samt en Udvidelse af Strandby Baadhavn. Han ejede Jorderne omkring Boens Hage, hvor han boede i mange Aar, og byggede den statelige Ejendom, Søndergade 11, Huset, der ligger lidt tilbage trukket fra Gaden, og i Aaret 1900 den anden Ejendom, der ogsaa har Nr. 11.

Slægten Bovin stammer fra en af Napoleons Grenaderer, der fulgte Bernadotte til Sverige. Carl Gustav Bovins Søn, Charles F. Bovin, der døde 1936, førte Stenhuggerforretningen videre. Hans kunstneriske Begavelse er gaaet i Arv til de to Sønner, Karl Bovin, den kendte Landskabsmaler, og Sven Bovin, der nu er Indehaver af den gamle Slægtsforretning og tillige en udmærket Tegner og Modellør.

D Ø R O M D Ø R M E D S T R A N D B Y

Vi har i det foregaaende momentvis faaet Indtryk af, at Forbindelsen mellem Strandby og Hirtsholmene er af gammel Dato — saadan ligger de to Bebyggelser Dør om Dør med kun Havets smalle, blaa Baand imellem. Oprettelsen af den privilegerede Kro i Strandby (1737) skete jo ogsaa for en Del med Henblik paa „Eylandet“s Fiskerbefolkning, som ofte landede derovre, eller som Jørgen Bille til Ellinggaard skriver i Ansøgningen til Kongen angaaende Krobevillingen, at disse Fiskere „haver deres Landing ved samme Strandbye for at købe fra faste Landet til deres Underholdning“. Derfor blev Kroen ogsaa lagt paa den høje Bakke overfor de sydlige Kaase, der var Holmboernes sædvanlige Landingssted, den saakaldte Kaasebakke. Deres Anløbssted ved Fladstrand var iøvrigt Kaasen ude ved Frydenstrand, hvor ogsaa Aalbækkere og Skagboere lagde til. Men Holmboernes Handel „paa faste Landet“ strakte sig ikke alene til Strandby, men ogsaa til Bratten og Jerup, af hvis Gaardmænd og Husmænd de købte Tørv og Fourage, Smør og Ost, ligesom de om Efteraaret erholdt baade Faar og Svin og Kartofler, og alt fik Landmændene betalt kontant. En af den gamle Tids Mænd i Strandby, Niels Tvilling, der var født 1749 og først døde 1840, fortalte sin Slægt, at han som Dreng og ungt Menneske kunde huske, at Holmboerne sejlede op ad Roholm Aa til Bratten og Jerup for at tuske med Beboerne. Ogsaa de svenske Fiskere sejlede ind i Roholm Aas Munding, hvor de kunde ligge i Læ under den høje, nordlige Klitvæg, men naar de kom, fortalte Niels Tvilling, stængede Beboerne som oftest deres Døre, for adskillige af de fremmede var haarde Gaster, som det var raadeligst at holde tre Skridt fra Livet. I nyere Tid handlede Holmboerne for en stor Del med Gaardejer Mads Skjeltved i Strandby, Jacob Mogensen og Ole Thomsen, Bratten, N. P. Nielsen Winther og Chr. Søndergaard i Jerup o. fl. a. Tørvene sejlede disse Mænd selv til Holmen, og Beboerne fra Strandby og Bratten sejlede regelmæssigt derover med — Rentepenge, thi saa underligt det end lyder, var der dog en Del Holmboer, der var ret holdne Mænd og i Stand til at laane Penge ud, idet Anlægget af Havnen i 1860'erne bragte et kortvarigt Opsving i Handel og Fiskeri.

Der var altsaa gammel, venskabelig Forbindelse, og den viste sig ogsaa i Gaver. Af og til fik de Strandby Folk hver en kvart Tønde saltede, fede Makrel, der af Datiden blev betragtet som en stor Lækerbisknen. Til Gengæld fik Holmboerne foræret fine, velsmagende Sød-mælksoste.

De tog deres maritime Betegnelser med til Fastlandet. De sagde aldrig Vej eller Sti, men brugte Udtrykket „Løb“, hvad der jo refererer sig til Sejlløbene mellem Øerne. Der var ogsaa den Ejendommelighed ved dem, at to næsten aldrig gik Side om Side, men altid bag-efter hinanden i Gaasegang — som paa et Skib. Naar de kom til Fastlandet til Højtiderne, fik de Mælk og fint Brød og kunde saa til Gengæld have et Knippe Malurt med. Den megen Malurt, der vokser omkring i Strandby, er utvivlsomt bragt derover af Holmboerne. Naar Gaardmændene fra Bratten havde Køer, der skulde kæve hen paa Efteraaret, fik Holmboerne dem i Almindelighed om Sommeren til Græsning paa de to største Øer, og Pengene, de fik for det, var ikke mange, men til Gengæld maatte Boerne tage den Mælk, der kunde blive. Smældende fede kom Køerne igen tilbage, og det fortælles, at Holmboerne altid kunde kende Kreaturerne igen, naar de kom paa Besøg. En Gaardmand paa Bratten havde en Ko, der var paa Sommergræsning paa Græsholmen. Den havde imidlertid Hjemve, og en skønne Dag stillede den — til Husstandens Forbavselse — ved sin Gaard og vilde ind i den gamle, vante Baas. Den var pr. Instinkt svømmet over og havde fundet hjem. Saa blev den igen sejlet over, men Hjemveen lod sig ikke stille. Atter forsøgte den Svømmeturen til den hjemlige Strand, men denne Gang druknede den.

De Kaase eller Landgangssteder, hvor Kreaturerne blev sejlet ind, naar de skulde til Græsning, hed „Køernes Kaase“ og laa ude bag Kranholmen. Peder Baadsmands Kaas laa lige paa Vestsiden af nordre Kaj. Konturerne skimtes endnu. Paa Græsholmen er der en Vig, som Strandby Folk kaldte „Tømmervigen“; den ligger umiddelbart indenfor „Namandsrevet“. Her findes der Rudimenter af Boplads i Form af Syldsten, der har ligget Side om Side, og udenfor hver Boplads ses endnu Antydninger af Kaase. Her har man fundet smukke Garnsten, der var gravet ned; deres Tilstedeværelse opdagedes ved, at Kaninerne, af hvilke der fandtes Mængder paa Græsholmen, ved at rode i Jorden Tid efter anden afdækkede dem.

Paa de store Sten ude paa „Namandsrevet“ har man i længst henfarne Dage gjort Fangst paa Sælhunde, som holdt til der i stort Tal. Man har konstateret, at der var boret Hul i Stenene og deri anbragt fire store Kroge, som hang ned paa Siderne af hver Sten, og naar saa Sælhundene valkede sig ned fra Toppen af Stenene, hvor de havde solet sig, blev de ubarmhjertigt spiddet og fanget. Og der gaar endnu Sagn blandt Holmboerne om de stakkels Dyrs ynkelige Skrig. Brødrene Larsen fortæller, at endnu i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede var der paa Solskinsdage fuldt op af Sælhunde paa Revne. Dyrene blev fanget med Sælkroge, to Kroge, hvis Modhage foroven kunde sættes ned i de i Stenene borede Huller; og Krogene endte i Sylespidser.

Skulde Holmboerne have nye Baade, fik de dem altid bygget i Strandby hos den gamle Baadebygger-slægt med Tilnavnet „Konge“. Den ældste hed Jens Jørgensen Konge og var Far til Thomas Jensen Konge. De byggede de fleste Baade paa Egnen, og der var ingen Baadebyggere paa Kysten, før man naaede Aalbæk. Holmboernes Baade var fire Mands Ro- og Sejlbaade paa 3—4 Tons. Det var et Særkende for dem, at de var rene og sirlige. Baade Hjem og Skuder blev holdt i den smukkeste Orden. I 1860'erne var der 14 Fiskerbaade paa Holmen, og 2 Kvaser havde Hyttfæde i Havnen; her kom Strandbyfiskerne ind med deres Flynder, som da betaltes med 4 Mk. pr. Snes.

Den betydeligste Mand paa Øen i 1860'erne og 70'erne var *Magnus Bech*, Sogneraadsformand, Sognefoged, Kirkeværge, tillige Ligsynsmand, Lægdsmand og Gæstgiver. Han var født 1813 og døde 1899. Skønt Indehaver af saa mange Bestillinger var der dog kun een Ting, som optog ham lidenskabeligt — og det var Rødspætter. Han var den dygtigste Fisker derovre, tillige en af de mest oplyste.

Mens Magnus Bech endnu boede paa Øen, blæste det engang, som saa ofte før, op til Storm. Hans Garn stod paa Østsiden, og han frygtede for at miste dem. Han sad inde i Krostuen og bødede Garn, da hans Kone kom og jamrede over Grisene, der var syge. Men Magnus svarede: „Pyt med Grisene, Grethe, bare jeg havde haft mine Garn.“

Dyr havde de ældre Holmboere ikke megen Forstand paa. En Strandby-Fisker sejlede engang over til Bovin med en stor So, og da man ikke kunde faa den lodset af Jollen, maatte man sejle helt ind

til Land og vælte den ud i Havstokken, hvorfra den svømmede ind. Een Ting havde Holmboerne imidlertid Velstand paa, nemlig Børn, og før Soen var kommet vel op paa det tørre, stillede et større Selskab, fulgt af deres Hunde, for at tage det mærkelige Dyr i Øjesyn, og der blev megen Raaben og Gøen ved Synet af den store Sjældenhed. Spørgsmaalet blev nu, hvad det egentlig var for et Dyr. En af de større Drengene løste omsider Gaaden og udbrød: „Det maa være en Stud, for en Ko og en Hest kender vi da nok!“ I denne Forbindelse kan det nævnes, at første Gang den ældste af de to Holmbobrødre, Julius (f. 1861), saa en Hest, var i 1864, da de danske Soldater i Juli Maaned kamperede paa Øen.

Men menneskekærlige var Holmboerne. Engang da Jens Chr. Tvilling fra Strandby og hans Folk var ude paa Østersbankerne, blev de overfaldet af en forrygende Snestorm og saa sig nødsaget til at søge Land paa Holmen. Det var Aften, da de søgte Hus, men skønt det var sent, rejste et Holmbopar sig straks af deres Senge og overlod dem til Fiskerne. Saa fyrede Konen op og tørrede Mændenes Klæder. Forøvrigt var Holmboerne ømme over deres eget Fiskeriomraade, fortæller man i Strandby. Kom Strandbyfiskerne saa nordligt, at Elling Kirke laa ud for Tyvholmen, kunde det hælde, at fiskende Holmboer truede med at skære Snørerne over . . . Strandbyfolkene maatte heller ikke komme længere end til Tyvholmen med deres Hummertejner, kom de sydligere, blev de truet med, at Klodserne vilde blive skaaet af.

Adskillige Holmboer gjorde sig bekendt under større Forhold som Fiskeeksportører i København, saaledes Julius Pedersen, A. V. Larsen, Emanuel Bech, hvis Skude laa ved Knippelsbro, Grosserer Valdemar Larsen Staalhagen og Grossererne Ditlev Nielsen og Juhl.

Kvaseskipper Niels Hansen Jensen, der kom til Øen 1868, var foruden at være Kromand en af Øens største Skippere, ligesom Bovin. Engang ejede han fire Kvaser, „Anna Cathrine“, „Lykkens Haab“, „Den bornholmske Eg“ og „Gertrud Marie“, desuden var han Part-haver i flere. Senere flyttede han til Skagen, hvor han døde.

Mens Fremskridt i Samfærdsel og Teknik i det sidste halve Aarhundrede har draget mange Steder i vort Land, der før laa uudnyttet hen, med ind i Omsætningen og Samfundslivet, gjaldt det modsatte om Hirtsholmene. Da Kroen lukkede, og Jordemoderen drog til mere

frugtbare Egne, løsnedes langsomt den aarhundredgamle Forbindelse mellem Strandby og Øen. Der var ingen Forudsætninger mere for et personligt, venskabeligt Samkvem; nu blev Frederikshavn med sin Postforbindelse det naturlige Bindeled med Fastlandet. Men af og til kommer der dog en Baad fra Holmen og lægger til ved Bolværket i Strandbys idylliske Havn, og altid har Holmboerne Hilsen med fra Julius og Theodor Larsen. Gennem deres Hilsen til Vennerne paa Fastlandet høres endnu de gamle Slægters Røst tone med den varme, hjertelige Klang, der gennem Aarhundreder var et sandt og ægte Udtryk for det Kammeratskabs og Venskabs Forhold, som Holmboerne og de Strandby Folk stod i til hverandre.

FREMMEDBESØG PAA HIRTSHOLMENE

Danmarks Konge har endnu aldrig besøgt Hirtsholmene.

Aaret før han som Georg I blev Hellenernes Konge, besøgte Prins Vilhelm af Danmark 1862 Øen som Kadet paa Korvetten „Heimdal“. Prinsen drak Kaffe hos Lods Peder Koch, hvis Søn var indkaldt til Tjeneste som Værnepligtig om Bord paa Korvetten. Kochs Hus staar endnu ved Foden af Fyrbakken. Prins Valdemar besøgte Øen 1889, udkommanderet med Fiskeriinspektionsskibet „Hauch“, hvis Chef var den kendte Nordpolsfarer Andreas Haugaard. Det var St. Hans Aften, og Prinsen var med ved Blusset. Prins Carl, senere Kong Haakon af Norge, var i Land 1903, udkommanderet med Fyrinspektionsskibet „C. F. Grove“, ligesom senere Prinserne Knud og Axel om Bord paa samme Skib.

1911 var Konsejlspræsident Klaus Berntsen paa et kort Besøg, hvorunder han saa ind til Brødrene Larsen, og 1933 kom Statsminister Stauning og Ministrene H. P. Hansen og Friis-Skotte i Land fra „Argus“. I Sommeren 1937 var Th. Stauning igen nogle Timer paa Øen.

Kirkens Kaldsbog indeholder efter en Artikel af Prof. Fr. Rønning¹⁾ en Meddelelse om Grundtvigs Brødre paa Hirtsholmene: Da Johan Grundtvig i August 1776 drog ind i Udby Præstegaard, havde han

¹⁾ Højskolebladet Nr. 23, 1903.

to Børn: Otto og Jakob Ulrik Hansen, fødte henholdsvis 20. Oktober 1772 og 15. September 1775. Et Aars Tid efter Flytningen til Udby, den 22. Novbr. 1777, kom en tredje Søn, der fik Navnet Niels Christian Bang.

Otto blev undervist i Hjemmet til sit 14. Aar og kom saa paa Herlufsholms Skole.

Ogsaa Jakob og Niels gik deres første Skolegang i Udby Præstegaard. Skoleholderen i Udby var en theologisk Student Christian Feld; en yngre Broder af ham, Laurids Svindt Feld, „konditionerede“ (havde en Huslærerplads) omkring 1780 i Vordingborg; han kom jævnlig ud og besøgte Broderen, hvorved et Bekendtskab med Præstefamilien indleledes; et Par Aar efter blev han Huslærer i Præstegaarden og kom efterhaanden til at undervise de tre Brødre.

I Okt. 1783 blev han theologisk Kandidat, og nogle Aar efter søgte og fik han Præstekaldet paa Hirtsholmene. Spørgsmaalet var nu, hvad der skulde gøres med hans to Elever. Feld synes hurtigt at være bleven ked af sit ny Kald, som han vel ikke engang havde tiltraadt; for allerede den følgende Sommer indgav han Ansøgning om Øster-Egitsborg, ikke saa langt fra Udby.

Johan Grundtvig bad for ham hos Biskop Balle; det vilde være saa rart for hans to Sønner. Men det hjalp ikke, og Faderen besluttede sig saa til foreløbig at lade dem fortsætte hos Feld, der var villig til at tage dem med op til den ensomme Præstegaard paa den lille Ø i Kattegattet.

9. September 1788 — Dagen efter, at deres yngste Broder Frederik havde fejret sin 5-aarige Fødselsdag — sagde de Farvel til Barn-domshjemmet for at begive sig ud paa den eventyrlige Rejse til den fjerne Ø; der var en bevæget Afsked, „ej uden Følelser, endog til Graad, for os og de rejsende“, som deres Fader skrev til Balle.

De kunde kun komme hjem i Sommerferien, og der var langt fra Sommer til Sommer.

Tre Gange maatte de gøre den lange Rejse fra Udby til Hirtsholmene, sidste Gang i 1790. De var nu vidt nok til at komme i Latinskole, og Joh. Grundtvig vilde gerne have haft dem paa Herlufsholm, ligesom Otto; det kunde imidlertid ikke lade sig gøre, og de maatte derfor endnu denne Gang følge med Feld til Hirtsholmene.

I December samme Aar blev Feld kaldet til Tyregod ved Vejle. Da han den følgende Sommer kom med dem til Udby, blev Spørgsmaalet om Latinskolen taget op igen. Enden blev, at de skulde i Viborg Skole; at denne Skole blev valgt havde vel sin Grund deri, at den Feldske Slægt paa en Maade var „stedfæstet“ i Viborg-Skive-Egnen; der var altsaa her noget af et Rygstød, et Tilhold.

— Begge disse Grundtvigsønner blev Præster efter hinanden i de danske Besiddelser paa Guineakysten, men døde begge meget snart derude. Jakob Ulrich Hansen Grundtvig døde 1800, og Niels Christian Bang Grundtvig døde 1803. Den ældste af Brødrene, Otto Grundtvig, der blev Sognepræst i Gladsakse og Provst, døde 1843. Den yngste af Brødrene og Slægtens største Navn, Biskop N. F. S. Grundtvig, døde som bekendt først i Aaret 1872.

Adskillige Familier har i Aarenes Løb fundet Sommerhvide paa Holmene. Det gælder for de fleste, at de — i normale Tider — vender tilbage Aar efter Aar. Nogle kommer for at leve et Friluftsliv paa Sømænds og Fiskeres Vis, andre søger blot Stilheden og Hvilen i Blæsten, Solen og Havet. Men alle gør de A. C. Andersens Ord til deres: „For den, der forstaar at tale med Vorherre — det vil sige med Havet, med Himlen og Blæsten, er Øen ikke kedelig. Der ligger evigt skiftende Stemninger over den.“ Vendsyssel har Digttere, Skagen sine Malere, men endnu har ingen Kunstner gjort Hirtsholmen til sin. Og dog er Naturen overordentlig malerisk. Pragtfulde Solnedgange spejler sig i Havet over de smaa grønne Modelkartoner, Luften er fuld af de forskelligste Farvetoner, der venter paa deres Maler.

Til Vikingættten blandt Sommergæsterne hører Holmenes „Opdager“, den over 70-aarige tidligere Lærer ved Tønder Statsseminarium Ahrent Otterstrøm. Han kom første Gang i 1904 og tilbringer nu en stor Del af sit Otium deroppe, altid travlt beskæftiget. Afdøde Fyringeniør Wedén var en mangeaarig Sommergæst. Senere kom andre Lærerfamilier til: Lektor Poul Jørgensen, København (1909), der i tyve Aar har haft Sommerbolig i den tidligere Præstegaard, Vicegymnastikinspektør O. A. Ottar (1910), senere den i 1938 afdøde tidl. Forstander for Snoghøj Fiskerihøjskole, Lektor ved Sønderborg

Statsskole Andreas Otterstrøm, alle med Familie. I de seneste Aar har Direktøren for Danmarks geologiske Undersøgelser, Dr. phil. H. Ødum ogsaa hørt til Sommergæsterne. Hans Forgænger, Dr. Victor Madsen, var paa et kort Besøg i Sommeren 1936, da han som første danske Geolog besaa det store Gasudbrud i Havet mellem Holmene og Hulsig (kaldet Aalbækbugtens Trolldryde). Siden 1921 har Teaterhistorikeren Robert Neiiendam og kgl. Skuespillerinde Sigrød Neiiendam haft Sommerbolig i Brødrene Larsens Hus, og 1935 blev ogsaa kgl. Konfessionarius, Holmens Provst, Dr. Michael Neiiendam med Familie fast Sommergæst. Fyrmester Agerskovs Søstersønner kom hvert Aar paa Holmen som Dreng. Og som voksne bevarede de deres Kærlighed til Øerne; Fisker, Sogneraadsmlem Hans Chr. Schou har været fast Holmbo nu i en halv Snes Aar, og hans Broder, Læge Knud Schou, København, tilbragte indtil sin tidlige Død i 1942 alle sine Ferier paa Hirtsholmene. Det bliver svært at skulle undvære ham derovre.

Men ellers har Hirtsholmene ikke i synderlig Grad trukket fremmede til. Stedet er noget for sig selv. I Sommeren 1924 var Malerne Achton Friis og Johannes Larsen nogle Dage derovre — og det blev til den smukke Skildring og de dejlige Fugletegninger i „De Danskes Øer“.

Naar Øens Præster havde Barnedaab kom der adskillige fornemme Folk til Øen som Faddere. Kirkebogen melder:

Den 26. Juni 1845, da Sognepræst Ditlev P. v. Schaumburg og Hustru Christiane Anegrethe Henrikke Lucie Hedeveg, f. Wissing, havde Barnedaab, var der følgende Faddere: Proprietær Møller til Constantinsborg i Ormslev Sogn ved Aarhus, Student Lars Chr. Holm af København, Madame Henriette Christiane Møller til Constantinsborg og Madame Lucie Holm til Constantinsborg.

Faddere hos samme Præst d. 25. Juni 1847: Enkemadame L. H. Pedersen, f. Schaumburg af København, Frøken E. L. v. Schaumburg af Viborg, Generalkrigskommissær K. Barfred af Frederikshavn, Pastor Mølsted, Frederikshavn, Pastor Roth, Frederikshavn.

Faddere hos Sognepræst Frederik Engelhart Nannestad og Hustru Anna Marie, f. Møller, d. 10. August 1856: Distriktslæge Møllers Hustru i Nakskov, Fru Augustine Møller, f. Dorph, Distriktslæge

N. C. Møller, Nakskov, Hr. Pastor Prangen, Frederikshavn, samt Fyr- og Toldassistent Dahl, Hirtsholmene.

Faddere hos samme Præst d. 10. Novbr. 1859: Fru Oline Cloos, Frederikshavn, Frøken Bolette Nannestad fra Vestenskov paa Lolland, Sognepræst Boldsen fra Flade, Sognepræst Thaning, Distriktslæge og Reservekirurg Meyer og Konsul Cloos, alle af Frederikshavn, samt Told- og Fyrassistent Dahl, Hirtsholmene.

Faddere hos Sognepræst Rasmus Schandorff Hansted og Hustru Katty Johanne Charlotte, f. Larsen, d. 6. April 1879: Frøken Abelone Larsen, Fuglsig, Fyrmester Hansen, Hirtsholmene, Proprietær Larsen, Fuglsig, Proprietær Larsen, Lilholt.

Faddere hos Fyrmester Schultz og Hustru Bertha, f. Brøchner, d. 30. Juni 1887: Kontreadmiral J. P. Schultz, Konsul J. Thorsøe, Kaptajn Ekbohm, Kaptajn P. Larsen.

BRØDRENE LARSEN OG DERES SLÆGT

Det bliver Hirtsholmenes Skæbne at miste sin gamle, indfødte Befolkning. For et Par Menneskealder siden taltes der omkring halvandet Hundrede Holmboere — 1942 er der 24, fordelt paa 7 Familier. Men deraf er de fleste Tilflyttere alle Vegne fra — uden Tradition. Kun de to gamle Brødre, nu over 80 og 70 Aar gamle, er ægte Holmboer, født og opvokset derovre, fortrolige med Stedets Fortid. Og de kan fortælle om Øens og Slægtens Historie; i deres Stue holdes Minderne om de gamle, djærve Holmboer i Hævd. Naar de engang ikke er mere, har det lille Samfund mistet sit Præg. Det, der bliver tilbage, har ingen *Rod*, men vil være undergivet Tilfældighedernes Lov, som Fuglene omkring Fyret.

Derfor er det en Oplevelse at besøge *Julius og Theodor Larsen*. Den ældste har for længst lagt op som Fisker — han var aldrig paa Langfart som gamle Johannes —, den yngste, Theodor, var i mange Aar Holmens Klokker. Hver Aften, naar Solen gik ned derovre bag den jyske Kyst, ringede han samvittighedsfuldt Natten ind for Danmarks mindste Sogn. Ved sit 25-Aars Jubilæum som Brandfoged i 1934 modtog Theodor Larsen Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

Han er Øens levende historiske Samvittighed. Ogsaa Julius husker godt og fortæller paa sin jævne, lune Maade om dem, der drog ud og dem, som blev. Denne Skildring skylder dem begge meget; uden dem vilde mange Meddelelser og Smaatræk være gaaet tabt. Men de lever ikke i Fortiden; kommer et fremmed Fartøj en Aftenstund til Havnen, kan man være sikker paa, at Mandskabet snart driver op gennem Gaden og finder ind til Brødrene. Hos dem — og slet ikke i den moderniserede Sirenehal — banker Hirtsholmenes Hjerte.

Deres Forfædre var Fiskere og Lodser:

Peder Pedersen, født 1700, død $\frac{5}{8}$ (begr. $\frac{13}{8}$) 1776, 76 Aar gl. Gift $\frac{23}{7}$ 1737 m. *Maren Bertelsdatter*, født 1709, død $\frac{28}{12}$ (begr. $\frac{31}{12}$) 1786, 77 Aar gl.

Jens Pedersen, døbt $\frac{9}{10}$ 1738, død $\frac{9}{5}$ (begr. $\frac{14}{5}$) 1786, 47 $\frac{1}{2}$ Aar gl. Gift $\frac{11}{12}$ 1763 m. *Anne Hansdatter*, født 1734, død $\frac{10}{10}$ (begr. $\frac{18}{10}$) 1792, 58 Aar gl. Jens Pedersen var Lods, fhv. Underofficer.

Jørgen Jensen, døbt $\frac{9}{5}$ 1774, død $\frac{17}{9}$ 1834, 60 Aar gl. Gift m. *Margrethe Olesdatter*, døbt $\frac{5}{4}$ 1780, død $\frac{9}{6}$ 1854, 74 Aar gl. (Døds-aarsag: Alderdomssvaghed). Jørgen Jensen var Fastlods; hans Hustru, Margrete Olesdatter, var „Gjordemoder“ og stod Fadder til en Mængde af Øens Børn. Hun var Datter af Ole Jensen og Margrete Laursdatter, gift $\frac{11}{2}$ 1764 m. Kongebrev (her kaldes Brudgommen Ole Jensen Holm). Margrethe Laursdatter død $\frac{1}{1}$ 1819, 70 Aar gl.

Lars Vilhelm Jørgensen, født $\frac{21}{2}$ 1823, død $\frac{20}{10}$ 1900, 77 Aar gl. Fastlods. Gift $\frac{23}{11}$ 1851 m. *Caroline Jørgensen*, f. Christensdatter, født $\frac{10}{10}$ 1828, død $\frac{28}{10}$ 1873, 45 Aar gl.

Den først nævnte *Peder Pedersen* var uden Tvivl den Kirkeværge, som sammen med Pastor *Valentin Würtzel* og *Christen Thomsen Malie* 1755 ansøgte og underskrev til Stiftamtmand og Biskop om en Forbedring af Degnens ringe Levebrød paa Hirtsholmen.

En anden af Slægten, Lods *Niels Pedersen*, en Søn af Peder Jensen, var med paa Fregatten „Rota“s Togt til Livorno efter Thorvaldsen 1838. Lods Niels Pedersen døde $\frac{9}{2}$ 1879, 68 Aar gl.

En Søster til Lars Vilhelm Jørgensen, *Margrethe Jørgensdatter*, blev $\frac{9}{10}$ 1831 viet til Seminarist *Peder Christian Nielsen* af Raabjerg, Søn af den gamle Degn i Klitlund, Søren Nielsen.

Brudgommen var da 32 Aar, Bruden 33 Aar. Han blev 1832 Lærer i Sønder Harreslev.

Lods Lars Vilhelm Jørgensen og Caroline Christensdatter havde ialt 9 Børn.

Af disse er nu kun 3 i Live, nemlig Fiskehandler *Albinus Vilhelm Larsen*, født $\frac{9}{2}$ 1858, *Julius Georg Larsen*, født $\frac{1}{2}$ 1861 og *Theodor Ernst Larsen*, født $\frac{16}{11}$ 1871. Den ældste Broder, *Johannes Peter Larsen*, født $\frac{29}{12}$ 1851, død $\frac{19}{2}$ 1931, rejste ud 1874 og kom først tilbage 1902, efter ca. 28 Aars Fravær.

Julius Larsen sejlede i de hjemlige Farvande. Theodor Larsen har været Øens Brandfoged fra 1909, Ringer fra 1911 og Kirkebetjent fra 1921, i hvilken sidste Egenskab han paa sin levende, lunerige Maade har fortalt Hundreder af Besøgende om Kirkens og Øens Historie.

Naar engang de gamle Brødre ikke er mere, er ogsaa Holmenes trehundredaarige Slægtssaga til Ende. Da hvisker Minderne for dem, som vil høre, kun i Bølgernes Skulpen ved Stranden, i Blæstens Sus og i Nattens sære Lyde. Og under Kirkens Ly vil de gamle Grave altid føre tavs og vægtig Tale om Drøm og Daad:

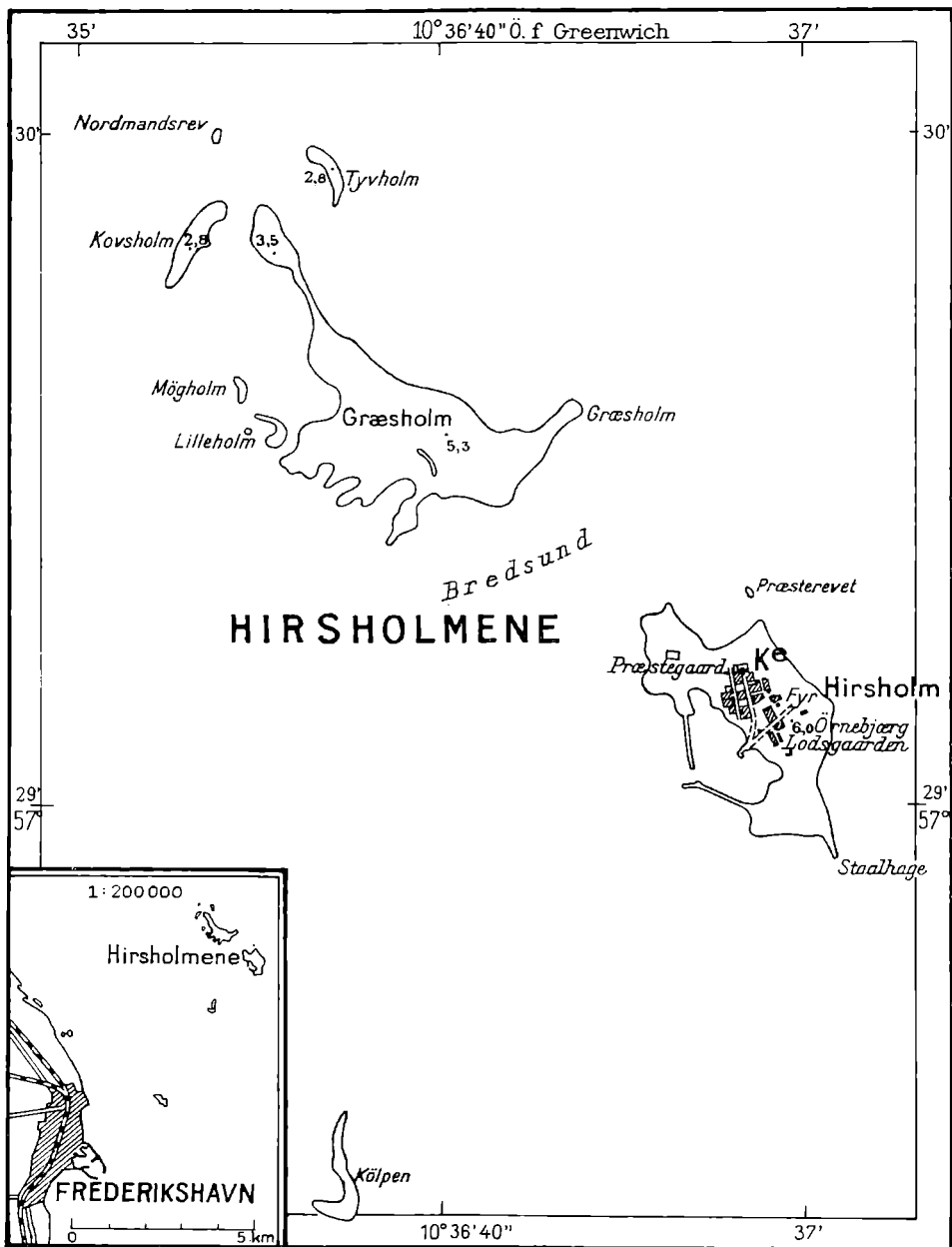
Her blev Slægter stedt til Hvile
 efter mange Vandrings-Mile,
 medens Hytter sank i Grus.
 Dog end lyder Klokkeklengen,
 toner endnu Salmesangen
 i det gamle Kirkehus.

Signe Gud, den gamle Kirke,
 hvert et djærvt og mandigt Virke
 hist paa Land, som over Sø.
 Skænk os, Herre, Fred i Sinde
 og velsign hvert Højtids-Minde
 i dit Hus paa Hirtsholm Ø.

LITTERATUR OM HIRTSHOLMENE

- En praktisk Sømand: Fyr paa Hirtsholmene contra Fyret paa Sæby Kirke (Archiv f. Søværnen 1837).
- Anlægget af en Havn ved Hirtsholmene (med Kort) (Tidsskr. f. Søværnen 1872).
- Johwis: Fra Hirtsholmene (Nyt ill. Ugeblad 1873).
- O. Frederiksen: Paa Hirtsholmene (Dannebrog 1882).
- V. Bang: Præstens Indtægter paa Hirtsholmen 1656 (Saml. til jydsk Hist. og Top. 1886—88).
- M. Petersen i Berl. Tid. 8. Aug. 1902.
- L. P. S. og K. A.: Hirtsholmene (Søndagsbl. 1903).
- N. Kyø: Hirtsholmene (Hus og Hjem 1912).
- A. C. Andersen: Lad os elske vore smaa Holme (Ill. Tid. 28. Jan. 1917).
- A. Friis og Johs. Larsen: De Danskes Øer III, 1926.
- J. Neiiendam: Danmarks mindste Sogn (Gads danske Magasin Maj 1934).
- Th. Nielsen: Erindringer og Minder fra Hirtsholmene. Med Tilføjelser af C. Klitgaard (Vends. Aarb. 1936).
- C. Klitgaard: Hirtsholmenes Adskillelse fra Elling Sogn (Vends. Aarb. 1938).

1:20000

